

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1989 SONRASI DÖNEMDE POLONYA'DA KATOLİK KİLİSESİ'NİN SİYASET VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİN ROLÜ

OZAN TELLİOĞLU

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ARALIK 2015

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

1989 SONRASI DÖNEMDE POLONYA'DA KATOLİK KİLİSESİ'NİN SİYASET VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİN ROLÜ

Ozan TELLİOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARALIK 2015

Ozan TELLİOĞLU tarafından hazırlanan "1989 Sonrası Dönemde Polonya'da Katolik Kilisesi'nin Siyaset ve Toplum Üzerindeki Etkin Rolü" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR, Başkan
Uluslararası İlişkiler, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Üye : Doç. Dr. Mehmet Akif OKUR
Uluslararası İlişkiler, Gazi Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Üye : Doç. Dr. Orçun İMGA
Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi, Polis Akademisi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~ .....

Tez Savunma Tarihi: 01/12/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Suna BAŞAK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ozan TELLİOĞLU
01/12/2015

1989 Sonrası Dönemde Polonya'da Katolik Kilisesi'nin Siyaset ve Toplum Üzerindeki Etkin Rolü
(Yüksek Lisans Tezi)

Ozan TELLİOĞLU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARALIK 2015

ÖZET

1989 yılında komünizmin yıkılması ile birlikte yaşanan siyasi değişim sonrası Polonya Katolik Kilisesi kendisini yeni kuralların bulunduğu bir düzen içerisinde bulmuş ve bu nedenle siyaset ile toplum içerisinde sahip olduğu rolünü tekrar tanımlama gereksinimi hissetmiştir. Bu geçiş sürecinde dini misyonlarına geri dönmesi mi, yoksa toplum ve siyaset üzerinde etki sahibi olmaya çabalaması mı gerektiği konusunda bir ikilem içerisinde kalmıştır. Ancak bu ikilem süreci uzun sürmemiş ve Polonya Katolik Kilisesi yeni kurulan demokratik düzene oldukça siyasallaşmış bir şekilde girmiş, toplumu ve siyaseti yönlendirmeye yönelik girişimlerini sürekli olarak sürdürmüştür.

Bilim Kodu	:	2195
Anahtar Kelimeler	:	Polonya, Kilise, Hristiyanlık, Katolik, Sekülerleşme, Siyaset, Toplum
Sayfa Adedi	:	137
Tez Danışmanı	:	Prof.Dr. Hakan TAŞDEMİR

Impact of Catholic Church on Politics and Society in Poland after 1989

(M.S. Thesis)

Ozan TELLİOĞLU

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

DECEMBER 2015

ABSTRACT

After the political change which caused by collapse of communism in the year of 1989, Catholic Church have found itself in a new order, which ruled by new rules and that's why it has felt a need for defining its role in politics and society once again. In this transition process, Polish Catholic Church had a dilemma about if it should get back into religious missions or it should work on having impact on society and politics. However this process of dilemma haven't had a long run and Catholic Church has came in the new democratic rule, which has recently established, considerably political and maintained its attempts for influencing society and politics.

Science Code : 2195
Key Words : Poland, Church, Christianity, Catholic, Secularization, Politics, Society
Page Number : 137
Supervisor : Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR

TEŞEKKÜR

Tezimin konusunun belirlenmesinde, araştırma aşamasında, yön tayininde ve tamamlanmasında destek olan değerli hocam ve tez danışmanım sayın Prof. Dr. Hakan TAŞDEMİR'e bana ayırdığı değerli zamanı ve sağladığı destek için çok minnettarım. Tezimin başlangıcından, bitişine kadar bana inanan, benden yardımlarını esirgemeyen, her zaman yanımda olan nişanlım Katarzyna TURSKA'ya, yazmış olduğum her bir cümleyi hiç bir şekilde erinmeden okumaya gayret eden iş arkadaşım Mustafa ERSOY'a, lisans programını bitirir bitirmez beni yüksek lisans konusunda bilgilendiren ve başlamamı sağlayan Araştırma Görevlisi arkadaşım İsmail KURUN'a, tezimi yazarken araştırma yapmak zorunda olduğum zamanlarda beni telafi etmek zorunda kalan değerli iş yeri arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak da gösterdikleri sabır ve verdikleri her türlü destek için annem, rahmetli babam ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER **Sayfa**

ETİK BEYAN..... III

ÖZET..... IV

ABSTRACT..... V

TEŞEKKÜR..... VI

İÇİNDEKİLER..... VII

KISALTMALAR..... IX

GİRİŞ..... 1

1. 1989 SONRASI DÖNEMDE TOPLUMSAL TARTIŞMALAR..... 3

1.1. KÜRTAJ SORUNU..... 3

1.1.1. 1944-1989 Yılları Arasındaki Kürtaj Düzenlemeleri..... 5

1.1.2. 1989 Sonrası Kürtaj Düzenlemelerindeki Değişimler..... 6

1.1.2.1. İlk Evre (1989-1993)..... 6

1.1.2.2. İkinci Evre (1993-1997)..... 18

1.1.2.3. Üçüncü Evre (1997 ve Sonrası)..... 21

1.1.3. Katolik Kilisesi'nin Etkileme Yöntemleri..... 24

1.1.3.1. Politikacılar ve Hükümet Üyelerine Doğrudan Baskı..... 25

1.1.3.2. Katolik Kilisesi'nin Kamuya Dönük Açıklamaları..... 26

1.1.3.3. Doğrudan Parlamentoyu Etkileme..... 27

1.1.4. Alicja Tysiąc Olayı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararı..... 28

1.2. DEVLET OKULLARINDA DİN EĞİTİMİ VE AHLAK DERSİ..... 30

1.2.1. Din Eğitimi Dersinin Devlet Okullarına Girme Süreci..... 30

1.2.1.1. 1989 Öncesi Dönemde Polonya'da Din Eğitimi..... 31

1.2.1.2. 1989 Sonrası Dönemde Din Eğitimi..... 31

1.2.2. Din Eğitiminin İçeriği..... 38

1.2.2.1. Din Dersi Öğretmenlerinin Belirlenmesi..... 38

1.2.2.2. Din Dersinin İçeriğine Dönük Tartışmalar..... 39

1.2.3. Din Eğitiminin Karneye Yansıması..... 40

1.2.4. Devletin Din Eğitimi Finansmanı..... 42

1.2.5. Ahlak Dersi ve AİHM Grzelak Davası..... 44

1.2.6. Din Eğitimi/Ahlak Derslerine Katılmama..... 46

1.3. DEVLET OKULLARINDA CİNSELLİK EĞİTİMİ..... 47

1.3.1. Cinsellik Eğitiminin Polonya'daki Gelişimi..... 51
1.3.2. Cinsel Eğitim Konusunda Tartışmalı Hususlar..... 53
1.3.2.1. Ders Saatleri..... 53
1.3.2.2. Öğretmenler..... 55
1.3.2.3. Ders İçerikleri..... 56
1.4. DİN HİZMETLERİNİN FİNANSMANI..... 59
1.4.1. Kilise Fonu (Fundusz Kościelny) ve Gelir Vergisi (PIT)..... 60
1.4.2. Mal Varlığı Komisyonu (Komisja Majątkowa)..... 63
1.4.3. Kilisenin Mal ve Faaliyetleri Üzerindeki Vergi Muafiyetleri..... 67
1.5. KATOLİK KİLİSESİ İÇERİSİNDEKİ CİNSEL İSTİSMAR TARTIŞMALARI..... 69

2. 1989 SONRASI DÖNEMDE SİYASAL TARTIŞMALAR..... 73
2.1. KATOLİK KİLİSESİ'NİN SİYASETE OLAN DOĞRUDAN MÜDAHALELERİ..... 74
2.1.1. Parlamento ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri..... 79
2.1.1.1. 1989-1991 Parlamento Seçimleri..... 79
2.1.1.2. 1990 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri..... 83
2.1.1.3. 1993 Parlamento Seçimleri..... 84
2.1.1.4. 1995 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri..... 85
2.1.1.5. 1997 Parlamento Seçimleri..... 88
2.1.2. Konkordat ve Anayasa Tartışmaları..... 92
2.2. POLONYA'NIN AB'YE GİRİŞ SÜRECİ VE KATOLİK KİLİSESİ..... 98
2.2.1. Katolik Kilisesi'nin Entegrasyon Korkuları..... 104
2.2.1.1. Hristiyan Değerlerin Yok Olması ve Yozlaşma..... 104
2.2.1.2. Bağımsızlığın ve Egemenliğin Yitirilmesi..... 108
2.2.2. Katolik Kilisesi'nin Entegrasyon Motivasyonları..... 110
2.2.2.1. 1997 Brüksel Ziyareti..... 110
2.2.2.2. Papa II. John Paul'un Söylemleri ve Mesihçilik Anlayışı..... 112
2.2.3. Avrupa Birliği Anayasa Yapım Çalışmalarında Katolik Kilisesi'nin Rolü..... 116
2.3. RUHBAN SINIFININ KOMÜNİST GİZLİ SERVİSİ İLE İŞBİRLİĞİ..... 118
2.4. KATOLİK KİLİSESİ VE MEDYA AĞI..... 121

SONUÇ..... 123

KAYNAKÇA..... 127

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AWS	Dayanışma Seçim Hareketi
COMECE	Avrupa Topluluğu Rahipler Konferansı Komisyonu
DEK	Doktor Etiği Kodeksi
IPN	Milli Hatıra Enstitüsü
WAK	Katolik Seçim Hareketi
KdR	Cumhuriyet için Koalisyon
PC-ZP	Birleşmiş Polonya – Merkez Anlaşması
PiS	Hak ve Adalet Partisi
PL	Halk Partisi
PO	Vatandaşlık Platformu
POC	Merkez Vatandaş Partisi
PSL	Polonya Halk Partisi
SB	Komünist Gizli Servisi
SKL	Muhafazakar Halk Partisi
SLD	Demokratik Sol İttifakı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UD	Demokratik Birlik
UP	İşçi Birliği
UW	Özgürlük Birliği
WdŻ	Aile Hayatına Hazırlık
ZChN	Ulusal Hristiyan Birliği

GİRİŞ

Dünyada demokratikleşme, milliyetçilik ve dinin ortak noktada buluşarak harmanlandığı en bariz örneklerden bir tanesi Polonya'dır. 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulan komünist rejim hükümeti Katolik Kilisesi'ne yoğun bir baskıda bulunmamıştır. Bu dönemde Polonya Katolik Kilisesi komünist yönetime karşı okullarda ve üniversitelerdeki bağımsız eğitime, topluma ve siyasetçilere güvenli alan oluşturmuştur. Özellikle II. John Paul olarak bilinen Karol Wojtyla'nın Papa olarak seçilmesi Katolik Kilisesi çevresinde güçlü bir yapı oluşmasına katkı sağlamıştır. Katolik Kilisesi'nin koruması altında entellektüeller ve sivil toplumun çalışma alanları korunmuş, Polonya'nın 1980-90'larda devrimci değişiminin ana kahramanı konumunda olan Sosyalist-Katolik Solidarność hareketinin oluşumu kilisenin katkısı ile genişlemiştir. Bu nedenle bu devrimci hareketin toplumsal çıkışı demokratik ve kapitalist temellere dayandırılırken, aynı zamanda milliyetçilik ve özellikle Katoliklik de göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak da Katolik Kilisesi kendisine bu tür faktörlerin vermiş olduğu güç ile komünizmin yıkılması sonrası döneme toplum içerisinde organize halde olan tek güçlü kurum olarak girmiş ve her türlü platformda gücünü kullanma yolunu tercih etmiştir.

Katolik Kilisesi sahip olduğu bu gücü özellikle kendi çıkar alanını ilgilendiren kürtajın yasaklanması konusunda kanun çıkarılması, devlet okullarına tekrar din eğitiminin getirilmesi ve cinsellik eğitiminin kaldırılması, din hizmetlerinin devlet tarafından finansmanı gibi toplumsal nitelikteki konularda konularda kullanmıştır. Siyasi nitelikteki etkilemeye çalıştığı alanları ise bu toplumsal konuların doğal bir uzantısı olarak görmek mümkündür. Düzenlenmesi istediği konuların büyük bir çoğunluğunun yürütme gücünün siyasetçiler ve parlamentonun elinde olduğu göz önüne alındığında Katolik Kilisesi'nin seçimlere, siyasi süreçlere müdahil olmasının nedeni daha net bir şekilde anlaşılabilir.

Demokratik düzene geçiş sürecinde Katolik Kilisesi'nin çıkarları yalnızca Lech Wałęsa'nın başında bulunduğu Sosyalist-Katolik Solidarność hareketi tarafından temsil edilmemiş, aynı zamanda Liberal-Katolik, Milliyetçi-Katolik özelliklerini barındıran partiler ve siyasetçiler tarafından da korunmuş ve gözetilmiştir. Yani 1989 yılında gerçekleşen bu siyasi değişim, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya halkının sekülerleşme akımından minimum şekilde

etkilendiği, Katolik hiyerarşisinin yüksek etki sahibi olduğu ve toplumun dini ve etnik olarak daha fazla homojenize bir duruma geldiği bir ortamda gerçekleşmiştir.

Polonya Katolik Kilisesi, toplumun 1944 öncesi yıllarda işgalci kuvvetlere ve 1944 sonrasında komünist hükümete karşı vermiş olduğu güçlü mücadelede Polonya milletinin en temel unsuru halini almış, ancak bu aynı zamanda da toplumun sekülerleşmesinin önüne set çekmiştir. Bu nedenle de Polonya milliyetçiliğinin orjinalde liberal ve seküler olan biçimi, 19. yüzyılda artan Katolik etkisi ile birlikte zayıflamıştır. Sonuç olarak da sekülerleşme süreci komünizmin çöküşüne kadar oldukça sınırlı kalmış ve ancak günümüze kadar uzanan komunizm sonrası dönemde güç kazanmaya başlamıştır. Bu da bugünkü Polonya ulusal kimliğinde bulunan Katolikliğin, seküler ögelere karşı çok daha güçlü olmasını bizlere açıklamaktadır.

Bu çalışmada, uzun bir sürenin ardından 1989 yılında komünizmin yıkılması ile birlikte demokratik düzene geçilmesi sayesinde tam özgürlüğüne kavuşan Polonya Katolik Kilisesi'nin, toplumun Katolik karakteristik özelliğini ve yıllar boyu beraberce verilen mücadele ile Kilise-toplum arasında oluşan birlikteliğin vermiş olduğu gücü arkasına alarak, toplumu ve siyasi süreçleri etkilemeye yönelik yapmış olduğu girişimler, bu girişimlerin ulaştığı noktalar incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışma Polonya Katolik Kilisesi'nin hem toplumu, hem de toplumu şekillendirmek isterken faydalanmak zorunda olduğu siyasi araçlar sebebiyle siyaseti etkilemeye yönelik girişimleri nedeniyle iki temel başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık olan "1989 Sonrası Dönemde Toplumsal Tartışmalar" ın altında, kilisenin kürtaj, devlet okullarındaki din ve cinsellik eğitimi, din hizmetlerinin finansmanı gibi konulardaki etkileme girişimleri ile bu etkileme süreçlerinde yönlendirici özelliğe sahip toplumsal konu niteliğinde olan cinsel istismar tartışmaları incelenecek olup, ikinci başlık olan "1989 Sonrası Dönemde Siyasal Tartışmalar" ın altında kilisenin toplumu maksimum derecede etkilemek için kullanmak mecburiyetinde olduğu doğrudan müdahaleleri, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde oynamış olduğu rol, Polonya medyası içerisinde sahip olduğu güç ve yine toplumu etkileme sürecinde yönlendirici özelliğe sahip siyasal konu niteliğinde olan ruhban sınıfının komünist gizli servis ile işbirliği incelenmeye çalışılacaktır.

1. 1989 SONRASI DÖNEMDE TOPLUMSAL TARTIŞMALAR

Polonya, komünizmin yıkılmasından sonra toplumu doğrudan ilgilendiren ve günlük yaşama ait olan konulara Katolik Kilisesi'nin olması beklenenden daha yüksek bir düzeyde müdahil olması neticesinde din odaklı toplumsal tartışmaların yaşandığı bir arena haline gelmiştir. Bunlar arasında en dikkat çekenleri, kürtaj sorunu, devlet okullarındaki din ve cinsellik eğitimleri, dini faaliyetlerin finansmanı ve ruhban sınıfının içerisinde yaşanan cinsel suistimal gibi konulardır. Bu bölümde, adı geçen konular ve bu konular üzerindeki Katolik Kilisesi'nin etkisi sorgulanarak ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılacaktır. Ancak başlıklar incelenmeden önce dikkat çekilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Polonyalılar içerisinde beklenildiğinin aksine Katolik Kilisesi'nin faaliyetlerine ilişkin yüksek bir seviyede memnuniyetsizlik bulunmamaktadır. Aksine toplum Katolik Kilisesi'nin faaliyetlerinin devletin sosyal yükümlülüklerini yerine getirmesine katkı sağladığını düşünmektedir. Zaten Polonya dini ve etnik açıdan neredeyse homojen sayılabilecek bir ülkedir ve vatandaşlarının % 93'ü (Boguszewski, 2012) kendisini Katolik kimliği ile tanımlamaktadır. Ancak bu bölüm de sorgulanmak istenen husus, Polonya Katolik Kilisesi'nin vatandaşları rahatsız etme derecesinde gündelik hayattaki konulara müdahil olma arzusudur. Şayet tarihindeki yaşanmışlıklar neticesinde Katoliklikle Polonyalılığı eşdeğer tutan Polonyalıların bir anda dinden kendilerini koparıp atma gibi şansları bulunmamaktadır. Her ne kadar halen dini ritüellere eskisine yakın oranda katılım ve devamlılık oranı bulunsa da, özellikle bu bölümde anlatılacak olan toplumsal bazdaki müdahaleleri neticesinde faaliyetlerine olan destekte önemli bir düşüş yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.1. Kürtaj Sorunu

1989 yılında gerçekleşen siyasi değişimden sonra Polonya'da kürtaja çok ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Ülkedeki kürtaj konusundaki kısıtlamalar, Katolik Kilisesi'nin toplumsal hayata sıklıkla müdahale etme ve söz sahibi olma çabalarının en bariz görülebileceği örneklerden bir tanesidir. 1989 yılında temelleri atılıp, 1993 yılında kabul edilen ve halk arasında Kürtaj Kanunu olarak da adlandırılan düzenlemeden sonra Avrupa'da kürtaj hususunda en katı kuralları uygulayan ülke olarak Polonya göze çarpmaktadır. Bu tarz bir kısıtlama ile

Avrupa'da ancak yine kilisenin etkin varlığı ile tanınan Malta ve İrlanda'da karşılaşmak mümkündür (Chełstowska, Druciarek, Kucharczyk, & Niżyńska, 2013, s. 73). Kilise tarihsel süreçte elde etmiş olduğu prestij ve gücü, siyasi değişim sonrasında kürtaj ve diğer dini konuların üzerindeki kontrolünü güçlendirmek adına kullanmıştır.

Kilisenin kürtaj hususundaki Katolik öğretisine bakılacak olursa, doğum kontrol yöntemlerinin zararlı ve kürtajı destekleyici nitelikte olmaları nedeniyle reddedildiği görülmektedir. Ayrıca Katolik perspektife göre insan hayatının doğum anından itibaren değil, aksine anne karnındaki fetüsün oluşum anından itibaren başlaması nedeniyle, bu hayatın korunması gerekmektedir (Kulczycki, 1995, s. 486). Ancak burada bir paradoks ortaya çıkmaktadır. Kürtajı büyük bir günah olarak addeden Katolik Kilisesi'ne olan katılım oranı ile aynı anda Polonya'daki kürtaj rakamlarının yüksek olması, Kilise'nin halen halk nezdinde tam bir kabul sağlayamadığı, çoğunluğun desteğini alamadığı izlenimini yaratmaktadır. Ayrıca burada vurgulanması gereken diğer bir husus da, kürtajın yaygın olmasının asıl nedeninin tarih boyunca Polonya toplumu içerisindeki diğer doğum kontrol yöntemleri seçeneklerinin ve bunlara ulaşımın kısıtlı olmasıdır.

Polonya Katolik Kilisesi kürtaja karşı vermiş olduğu mücadeleyi, 1795 yılında üç büyük devlet tarafından bölünmesi sonrasında işgalci kuvvetlere ve 1944 yılından itibaren başlayan komünist düzene karşı bulunmuş olduğu savaşa benzetmiştir (Özcan, 2012, s. 237). Ayrıca kürtaj meselesi ve buna bağlı olarak da ülke içerisindeki demografik değişimler ile doğum oranlarındaki azalma, Polonya'da çok sık bir şekilde ulusal devamlılık ve vatanseverlik kaygılarıyla zihinlere sokulmaya çalışılmıştır (Kulczycki, 1995, s. 487). Ancak Katolik Kilisesi her ne kadar kürtaj ile olan mücadelesini halka sahip olduğu güç vasıtasıyla kabul ettirmeye çalışmış olsa da, genel algıya bakıldığında toplum içerisindeki kabulün çok üst düzeyde olduğu söylenememektedir.

Polonya'daki kürtaj konusunun ve bu konu üzerinde Katolik Kilisesi'nin şekillendirme çabalarının daha iyi anlaşılabilmesi adına 1989'da gerçekleşen siyasi değişimden sonraki tarihi süreç üç başlık altında ele alınacaktır. Ancak 1989 sonrası süreçteki tartışmaların tam anlamı ile kavranabilmesi adına Polonya'nın

1944'de Sovyetler Birliği'nin kontrolü altına girmesinden itibaren 1989'a kadar olan süreçten de kısa bir şekilde bahsedilmesi gerekmektedir.

1989 sonrası sürecin üç ayrı başlığa bölünmesi de kürtaj konusunda önemli değişikliklerin gerçekleştiği iki tarih baz alınarak yapılmıştır. Bunlardan ilki, 1993 yılında gerçekleşen Kürtaj Kanununun kabulü, ikincisi ise 1996 yılında kısa bir süreliğine de olsa kürtaj düzenlemelerini liberalleştiren düzenlemenin kabul edilmesi ve bu düzenlemenin Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa hükümlerine aykırı olması nedeniyle 1997 yılında iptal edilmesidir.

Yine bu başlık altında Katolik Kilisesi'nin kürtaj hususundaki taleplerinin yerine gelmesi adına kullanmış olduğu baskı ve etkileme yolları anlatılacak, son olarak da kürtaj ile ilgili olarak tartışmalı bir konu olan ve davası Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kadar uzanan Alicja Tysiąc adlı bayan ile ona benzerlik gösteren bayanların durumlarından bahsedilecektir.

1.1.1. 1944-1989 Yılları Arasındaki Kürtaj Düzenlemeleri

1944 yılı Polonya için bağımsızlığını tekrar Sovyetler Birliği'nin eline teslim etmek zorunda kaldığı bir yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama konu açısından bu tarihin önemi 1956 ve nihai olarak 1959 yılında komünist hükümetin kürtaj bağlamında yapmış olduğu liberalleşme hareketlerinden gelmektedir.

Stalin'in hayatını kaybetmesi ile birlikte özellikle 1956 yılında Polonya'daki kürtaj düzenlemelerinde büyük bir özgürleşme hareketi gerçekleşmiştir (Özcan, 2012, s. 233). Tarihsel süreçte uzun işgal yılları boyunca Polonya halkının bir devleti olmaması ve Katolik Kilisesi'nin de bu insanları kendi çatısı altında toplamayı başarması sayesinde aile yapısı daha geleneksel Katolik bir yapıya bürünmüştür. Komünist hükümetin Polonya siyasetinde gücü elde ettiği andan itibaren müdahale etmek istediği alanlardan ilki, toplumu oluşturan en küçük birim olan ailenin sahip olduğu Katolik değerlerinin bozularak, yerine komünist değerler temelinde inşa edilmesini sağlamak olmuştur. Bu nedenle de, Katolik Kilisesi her ne kadar karşı çıkmış olsa da, 27 Mayıs 1956 tarihinde kürtajın şartlarını oldukça minimum bir seviyeye indiren kanun çıkarılmıştır. Komünist hükümet temsilcileri kanunun çıkarılma gayesinin, kürtajın olumsuz etkilerinden kadının sağlığının korunmasının sağlanması, illegal kürtajları ve bunların tıp sektöründe

oluşturdukları karmaşıkları engellemek olarak açıklamışlardır (Mazgaj, 2009, s. 110-111). Aslında komünist hükümet yürürlüğe koymuş olduğu liberal yasaları bir nevi güçlenmekte olan Katolik Kilisesi'ne karşı bir silah olarak kullanmıştır.

Yürürlüğe giren bu kanunda kürtajın şartlarına sosyal ve ekonomik şartların zorluklarının eklenmesi sebebiyle, hamileliği sonlandırma kararı sadece doktor ve hastaya bırakılmıştır (Miller, 1997, s. 70). Ancak bu süreçte her ne kadar 1956 Kanunu hamileliği sonlandırmaya izin veriyor olsa da, Sağlık Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu katı hükümler içeren emir nedeniyle tam anlamıyla istenilene ulaşılamamıştır (Mazgaj, 2009, s. 111). Bu nedenle 1956 yılında değişiklik yapılan kanun üzerinde 1959 yılında tekrar düzeltmeler yapılmıştır. Bu değişikliğin getirdiği en önemli sonuç da kadının yalnızca kendi iradesiyle yapmış olduğu kürtaj başvurusunun hiçbir yaş, süre vb. sınırlama olmaksızın operasyonu gerçekleştirmek için artık yeterli görülmesidir. 1959 yılında gerçekleştirilen düzenlemeyle ile ilgili olarak kısaca "sosyal veya ekonomik şartlarında sıkıntıda bulunduğunu beyan eden her hamile bayanın hamileliğini sorgulanmadan sonlandırabileceğini" söylemek mümkündür (Kulczycki, 1995, s. 474).

Bu şekildeki bir yasa değişikliğinden sonra resmi kürtaj rakamlarında da önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Resmi kayıtlara göre 1955 yılında 1.400 bayan hamileliğini herhangi bir hastanede sonlandırmışken, 1962 yılında bu rakam 140.400'e ulaşmıştır (Mazgaj, 2009, s. 112). Bu da yaklaşık olarak yüz kat bir artışa tekabül etmektedir. Yani bu sonuca bakılacak olursa, komünist hükümet elde etmek istediği nihai amaca ulaşmıştır. Katolik Kilisesi ise bu gerçekleşen değişime her ne kadar tepki göstermiş olsa da, gösterdiği tepki yalnızca onun zararına olmuş, üzerindeki baskılar daha da artırılmıştır. Bu sebepler neticesinde, kürtaj operasyonu gerçekleştirmenin kilisenin sahip olduğu öğretiye ters olması nedeniyle, kilise hiç bir zaman komünist rejimi affetmemiştir.

1.1.2. 1989 Sonrası Kürtaj Düzenlemelerindeki Değişimler

1.1.2.1. İlk Evre (1989-1993)

1989'da Polonya'da komünist rejimin yıkılmasından sonra, liberal kürtaj düzenlemesinin değiştirilmesi yönündeki kilisenin baskıları artmıştır. Piskoposluk kendi öğretilerine aykırı olması nedeniyle ve sahip olduğu inananları üzerindeki

gücünü tekrar teyit etmek, kurumsal gücünü ispatlamak adına kürtaj ile ilgili düzenlemelerin tamamen yasaklayıcı nitelikte olması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle de daha 1989 yılının başından itibaren kürtajın sınırlandırılması ile ilgili yasa tasarıları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Halen komünist hükümetin başta olduğu dönemde, kürtajı yasaklama girişiminde bulunan ilk proje teklifi ortaya çıkmıştır. 28 Şubat 1989'da oluşturulan bu projeye göre hamileliğini sonlandıran kadına ve bu operasyonu gerçekleştiren kişiye hapis cezası öngörülmüştür. Bu projenin hazırlanmasında da Polonya Piskoposluğu aile meseleleri uzmanları görev almışlardır (Kucharczyk, 2013, s. 26). Bu süreçte kilise liderleri siyasiler üzerindeki baskılarını artırmaya ve lobi çalışmaları yapmaya başlamıştır. Fakat siyasi yapının yeniden inşası süreci nedeniyle proje ertelenmek zorunda kalmıştır. Bu ilk tasarı, insan yaşamının anne karnında oluşmaya başladığı andan itibaren başladığını ve bu nedenle kürtajın yalnızca annenin hayatının ciddi şekilde tehlikede olması durumunda gerçekleştirilmesini, diğer doğum kontrol yöntemlerinin kanuna aykırı olarak kabul edilmesini öngörmüştür (Kulczycki, 1995, s. 483). Kürtajı gerçekleştirenler için hapis cezası öngören bu düzenlemenin halk arasında büyük bir tepkiye yol açmış olması ve kısa bir süre sonra, yani 1991 yılında, Solidarność (Dayanışma) hareketinin zaferiyle sonlanacak olan ilk demokratik seçimlerin gerçekleşecek olması sebebiyle proje teklifi kanunlaşmamış ve sonraki bir sürece ertelenmiştir.

Ekim 1991'deki parlamento seçimleri gerçekleşmeden önce Katolik Kilisesi'nin hükümet üzerindeki Kürtaj Kanunu baskısının arkasında yatan temel motivasyon Polonya'da Krakow Başpiskoposu olan ve 1979 yılında Papa olarak seçilen II. John Paul'un, Haziran 1991'de memleketi olan Polonya'ya gezi düzenleyecek olması ve bu gezi sırasında ona karşı vefa borcunu ödemek için Kürtaj Kanunu hediyesini vermek olmuştur. Papa II. John Paul'un kürtaj konusuna oldukça fazla önem verdiği kilise hiyerarşisi tarafından bilinmekteydi. Ancak muhalefetin aşırı derecede artması nedeniyle, Sejm (Meclis) bu çalışmasını seçimlerin sonrasına ertelemek zorunda kalmıştır (Özcan, 2012, s. 233). Bu nedenle de Papa Haziran 1991'de Polonya'ya geldiğinde her ne kadar kilise o zaman kadar etkili bir şekilde baskı yapmış olsa da, Kürtaj Kanunu hediyesini alamamıştır.

Ancak kilise çalışmalarına aralıksız devam etmiştir. Parlamento seçimleri sırasında piskoposlar ve papazlar siyasete gereğinden fazla müdahil olmuşlardır. Kiliselerdeki pazar ayinlerinde vermiş oldukları vaazlarda, halkı kime oy vermeleri noktasında yönlendirmeye çalışmışlar ve eleştirilere maruz kaldıkları zamanlarda ise, "seçmenleri etkileyip doğrudan bir adaya oy vermeleri için yönlendirmekten ziyade, kilise toplumsal öğretisine saygı gösteren ve bunları uygulayacak olan adaylara oy vermeleri yönünde tavsiyede bulunduklarını" iddia ederek kendilerini savunmuşlardır. Bu şekilde de inançlı seçmenlerin kürtaj, tüp bebek ve ötenazi gibi uygulamaların yasaklanmasını destekleyen adaylara oy vermesini istemişlerdir (Kraśko vd., 2011, s. 17-19). Katolik Kilisesi her ne kadar seçimlerde siyasi partilere karşı tarafsız bir konumda bulunduğunu iddia etse de, yine de Hristiyan değerlere ve Katolik öğretiye saygı gösteren adaylara oy verilmesini söyleyerek, halkı belirli bir partiye yönlendirmiştir (Miller, 1997, s. 79).

Seçimlere kadar geçen süreçte Katolik Kilisesi'nin yapmış olduğu baskılar ve lobi çalışmaları neticesinde Mayıs 1990'da Sağlık Bakanlığı tarafından katı kurallar içeren bir kılavuz yayınlanmıştır. Bu kılavuzda, kürtajın kısıtlanmasına yönelik olarak içerik bakımından katı kurallar barındıran ilk adımlar atılmış, doğum kontrol haplarının ulusal sağlık güvencesinden karşılanmasının sona erdiği belirtilmiştir (Ramet'den aktaran Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 131). Kürtajın yasaklanmasına ön adım niteliğindeki bu kısıtlamalar aslında "küçük adım politikası"nın bir parçası olarak uygulamaya konulmuştur. Yani gerçekleştirilmesi düşünülen değişiklikleri bir anda yaparak toplumun tepkisini çekmemek adına, bu değişiklikler zamana yayılarak gerçekleştirilmiş ve insanların bu değişiklik düşüncesine alışması sağlanmıştır. 1990'da yayınlanan klavuz ile, öncelikli olarak hamileliğini sonlandırmak isteyen bayanlara doktor tarafından bunun tıbbi sonuçları hakkında bilgi verilmesi, üç doktor ile psikoloğun rızasının alınması zorunluluğu ve doğrudan kadının hayatını tehlikeye sokacak durumların dışında doktorlara kürtajı kabul etmeme serbestisi getirmiştir (Chełstowska vd., 2013, s. 79). Bu polikanın sonucu olarak da resmi rakamlara bakıldığında kürtaj rakamlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1989 yılında hastanelerde gerçekleştirilen 82.137 kürtaj operasyonu var iken, bu rakam 1990 yılında 59.417'ye ve 1991 yılında 30.878'e düşmüştür (Miller, 1997, s. 84).

Kürtajın kanun ile sınırlandırılmış olduğu 1993 yılına kadar olan süreçte kürtaj ile ilgili, Polonya Tabipler Odası'nın Aralık 1991'de kabul ederek Mayıs 1992'de yürürlüğe sokmuş olduğu "Doktor Etiği Kodeksi (DEK)" özellikle büyük önem taşımaktadır.

Tabipler odasının az bir çoğunluk ile kabul etmiş olduğu DEK, doktorlara kodeks içerisinde sayılmış şartlar dışında kalan durumlarda kürtaj operasyonu gerçekleştirmesini yasaklamıştır. Kodeksin el altından Sağlık Bakanına dahi bir kopyası verilmeden, Olağanüstü Ulusal Kongre ile yürütmeye koyulması nedeniyle bu konuda oldukça büyük eleştiriler ortaya çıkmıştır (Kulczycki, 1995, s. 485). Hazırlanan bu kodekse göre, kadının yaşamı veya sağlığı tehlike altında olmadığı veya hamilelik bir suç neticesinde (tecavüz, ensest ilişki vb.) meydana gelmediği sürece doktorlara kürtaj operasyonu gerçekleştirilmesi yasaklanmış, kürtaja izin verilen durumlar arasında fetüsün oluşumda ortaya çıkan problemler veya kadının ekonomik, sosyal açıdan zor durumda olması sayılmamış, doktorların vicdan hükümleri genişletilmiştir (Chełstowska vd., 2013, s. 80).

Bu kodeksin içerisinde bulunan vicdan hükümlerine de ayrıca dikkat çekilmesi gerekmektedir. Vicdan hükümleri, eğer gerçekleştirilecek olan tedavi doktorun vicdanına uygun değil ise, bu takdirde doktorların sağlık hizmeti vermemesine izin veren kuralları içermektedir. Her ne kadar doktorun bu hükümlerden faydalanması bazı şartlara bağlanmış olsa da, bu özel şartları da "halkın bu konudaki bilgisizliğinden faydalanarak" tam anlamıyla yerine getiren doktor sayısı çok az sayıdadır. Bu hükümlere göre doktor, kürtaj talebiyle gelen bayanları, her ne kadar o anda yürürlükte bulunan kanunlara göre uygun görülüp izin verilmesine rağmen, vicdanına ve dini görüşlerine uygun olmadığı için reddedebilmektedir. Ancak bu noktada özel şartlar devreye girmektedir. Şayet doktor yasal bir talebi yerine getirmek istemiyorsa ve bu konudaki sağlık hizmetini yerine getirmeyi kabul etmiyorsa, bu sağlık hizmetini yerine getirmeye rıza gösterecek olan bir doktora yönlendirmesi gerekmektedir. Ayrıca bu yönlendirmesini de belgelerde sebeplendirmesi, haklı göstermesi gerekmektedir. Ancak bu uygulamanın yerine doktorlar tedaviye gelen insanları evlerine göndermekte ve çözümsüz bırakmaktadır. Bunun dışında doğum kontrol hapı reçetesinin yazılması ile ilgili de ayrı bir hüküm bulunmakta, her bir hastaneye bu reçeteyi yazmaya rıza gösteren en az bir doktoru bulundurma zorunluluğu

getirmektedir. Ancak her yerde böyle bir imkan bulunmadığından dolayı insanlar yasal haklarına dahi ulaşmakta zorluk çekmektedir (Wąsowki, 2012). Ayrıca burada farklı bir sorun daha göze çarpmaktadır. Tedavi olmaya giden ve bunun için ücret ödeyen bir hastanın, başka bir doktora yönlendirildiği veya hiç yönlendirilmeden evine gönderildiği zamanlarda, bu ücretin yükünü ve ayrıca gidip gelmelerden kaynaklanan zahmeti yine hasta çekmek zorunda kalmaktadır. Doktorun vicdanına uygun olmasının yükü yine bu şekilde halka yüklenmektedir.

Doktor Etik Kodeksi, her ne kadar yürürlükte bulunan mevcut yasalara aykırı olsa da, yürürlüğe girdiği andan itibaren doktorlara kürtaj gerçekleştirmesini yasaklamıştır. Bu nedenle de PO (Platforma Obywatelska - Vatandaşlık Platformu) adlı siyasi partinin sözcüsü Prof. Dr. Ewa Letowska bu kodeksin içeriğinin kanunlara aykırı olması nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne şikayette bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi bu kodeksin bağlayıcı bir hukuki belge olduğunu kabul etmemiş, yalnızca etik normların bir dökümü olduğunu belirtmiştir. Ancak her ne kadar bağlayıcı bir hukuki niteliği olmasa da, doktorların hükümlere saygı göstermemesi durumunda Tabipler Odasına harekete geçme kabiliyeti tanımıştır (Chełstowska vd., 2013, s. 80). Bu sebepten ötürü doktorlar özellikle kürtaj konusunda üzerinde baskı hissetmişler ve kürtaj operasyon gerçekleştirmekten çekinmişlerdir. (2015 yılı itibari ile vicdan hükümleri halen yürürlükte bulunmaktadır.)

DEK'in getirdiği değişikliklerin sonucu olarak da doktorların kendi muayenehanelerinde gerçekleştirecekleri kürtaj için talep ettikleri ücretlerde de büyük bir değişim gözlenmiştir. Örneğin 1992 yılında DEK'in kabul edilip yayınlanmasından önce bir bayan için kürtajın klinikteki yaklaşık olarak maliyeti bir buçuk ila üç milyon złoty arasında değişmekte iken, DEK'in yürürlüğe girmesinden sonra üç ila sekiz milyon złoty arasında bir ücret mukabilinde operasyon yapılmaya başlanmıştır. Polonya içerisinde maddi durumu el vermeyenler de yurtdışında (Rusya, Slovakya, Ukrayna vb.) dört ila altı milyon złoty arasındaki bir ücret karşılığında kürtaj gerçekleştirmişlerdir (Miller, 1997, s. 80).

Ekim 1991'de gerçekleşen parlamento seçimlerinden sonra galip gelen taraf olan Solidarność hareketinin ilk giriştiği işlerden bir tanesi kürtaj şartlarının yasal

olarak kısıtlanması çalışmaları olmuştur. Piskoposluk da parlamenterlere özellikle bu konu ile ilgilenmeleri yönünde baskılarda bulunmuştur.

1989'dan sonra kilise Polonya'daki kürtaj üzerine gerçekleşen tartışmaların sınırlarını belirlemede oldukça başarılı olmuş ve bu tartışmaların içerisinde "anne rahmindeki yaşam" kavramının hukuki bir terim olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bu şekildeki bir kullanım ile anne karnındaki fetüsün dahi Polonya milletinin ve ailesinin bir parçası olduğunu belirtmeye çalışmıştır. Yine sosyal hayatta kullanılan "kadın" ve "fetüs" kavramları, yerlerini daha geleneksel anlam barındıran "anne" ve "çocuk" ifadelerine bırakmıştır. Toplumsal tartışmalar içerisinde bu ifadelerin kullanım sıklığı nedeniyle, Polonya halkı "anne rahmindeki yaşam", "doğmamış yaşam" kelimelerinin kullanımına alışmışlar, "öldürme", "cinayet", "çocuğun öldürülmesi" gibi ifadelere yapılan atıflar da sıklaşmıştır. Ayrıca kilise tarafından kürtaj konusundaki liberal yasaların değiştirilerek izin verilen şartların kısıtlanması, Sovyetler Birliği ve komünizmin etkisi altından çıkarak kurtuluşun bir simgesi olarak gösterilmeye çalışılmıştır (Chełstowska vd., 2013, s. 74-77). Bu nedenle de Polonya'da özellikle aile ve kadının toplumsal statüsünde Katolik öğretilerin ve kilise değerlerinin etkisi dikkat çekmektedir (Bayır, 2013, s. 88). Kilisenin bu şekilde kürtaj kanun tasarısı tartışmalarına dahil olması ve kanunda bu uygulamanın tamamen yasaklanmasını desteklemesiyle birlikte, kürtaj konusu toplumu ikiye bölen bir futbol maçına dönüşmüştür (Anderson, 2009, s. 90).

Bu süreçte Sejm'de kürtaj konusunda beş kanun projesi teklif edilmiş ve bunlardan yalnızca iki tanesi oylamaya sunulmuştur. Kalan iki seçeneği oluşturan teklifler ise birbirine zıt niteliklere sahiptir. Oylamaya sunulan projelerin ilki kürtajın şartlarını zorlaştırarak mümkün olduğunca kısıtlamak, diğeri ise mümkün olduğunca liberalleştirilmek için mücadele etmiştir. Bu nedenle Sejm'de uzlaşmaya varabilmek adına bir komite görevlendirilmiştir. Bu komite çalışmalarını bir yıl sürdürmüş ve nihai olarak da tek bir kanun tasarısı haline getirerek Sejm'e sunmuştur. Sejm'e sunulan tasarı, önceki iki projenin her birisinin kendi içerisinde tavizlerde bulunmuş bir ortak halidir (Miller, 1997, s. 77).

Sağlık Bakanlığı tarafından, 1990 yılında kılavuzun ve 1992 yılında DEK'in yayınlanmasından sonra Polonya halkı içerisinde yapılan ankette, halkın %80 inin kürtaj izninin hiçbir sınırlama olmaksızın devam etmesini istediği görülmektedir.

Ancak Sejm halkın bu karşıt görüşlerine rağmen tasarı üzerindeki çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. Hatta yukarıda bahsedildiği gibi sona kalan tasarılardan bir tanesi doğum öncesi testleri dahi yasaklamayı öngörmüştür. Ancak komite çalışmalarında bu düzenlemeyi savunanlar çok fazla destek alamadıkları için önerilerini iptal etmek zorunda kalmıştır (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 131). Katolik Kilisesi'nin de arkasında olduğu, katı kurallar içeren ilk pro-life kanun tasarı teklifini sunan grup, bu tasarısından büyük derecede taviz vermek zorunda kalmıştır. Çünkü o anki şartlar itibariyle önermiş oldukları tasarının mevcut şekli ile onaylanmasının pek fazla ihtimali bulunmamaktadır.

Kanun tasarısının görüşüldüğü 1992 yılında tasarıya ekonomik ve sosyal şartlar nedeniyle de kürtaja izin verilmesi ile ilgili düzeltme önerisi verilmiştir. Ayrıca bu önerinin içerisine, devletin hamileliği sonlandırma üzerinde uygulamış olduğu kısıtlayıcı politikanın halk nezdinde oluşturduğu ekonomik ve sosyal sonuçlardan sorumlu olması teklifi de dahil edilmiştir. Ancak bu düzeltme önerisi Sejm tarafından geri çevrilmiştir (Miller, 1997, s. 77). Bu süreçte Katolik Kilisesi'nin Polonya halkı üzerindeki etkisini bilen (veya etkisi olduğunu düşünen) siyasetçiler güçsüz nitelikteki koalisyonda kendilerine de yer bulabilmek adına kilisenin öğretilerine destek vermişlerdir.

Kasım 1992'de, Kürtaj Kanunun geçmesine iki ay kala, ilk olarak meclis içerisindeki "kadın gruplarından" kürtaj ile ilgili düzenlemelerin yasalaşmadan önce halk arasında referandum yapılması teklifi gelmiştir. 119 milletvekili de bu teklifi imzalamıştır. Yine aynı ay içerisinde sosyal-demokrat kimliği ile tanınan UP (Unia Pracy – İşçi Birliği) partisinden Zbigniew Bujak ile UD (Unia Demokratyczna – Demokratik Birlik) partisinden Barbara Labuda "Hamileliğin Sona Erdirilmesinin Cezalandırılması Konusunda Toplumsal Referandum Komitesi" adlı bir sosyal komite kurmuşlardır (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 21). Bu komite, teklifi sunan ve konuyla özel olarak ilgilenen kişinin Zbigniew Bujak olması nedeniyle aynı zamanda "Bujak'ın Komitesi" şeklinde de adlandırılmıştır.

Kurulan bu komite kürtaj kanun taslağının referanduma gitmesi için halk arasında 1,3 milyon imza toplamıştır. Polonyalı vatandaşlar içerisinde bu yasa tasarısına karşı büyük bir toplumsal tepki oluşmuştur. Kanun taslağının oluşması üzerine Polonya'da 1992 yılında yapılan anketin sonuçları, halk arasında bir

referanduma gidilmesi durumunda, kanunun en azından kabul edilen son şekliyle geçmesinin pek muhtemel olmadığını göstermiştir. Referandum teklifine başta Katolik Kilisesi olmak üzere, parlamentodaki sağ gruplar şiddetle karşı çıkmışlardır. Karşı çıkanların ana argümanı ise "doğmamış çocuğun hayatının korunması konusu o derecede önemli bir değer oluşturmaktadır ki, bu değerin zarar görmesini önlemek amacıyla tartışmaya dahi açmanın uygun olmayacağı" şeklinde olmuştur. Bu muhafazakar grup kürtaja izin vermeyi ve hatta bunu tartışmaya açmayı ırkçılık, terör ve tecavüz ile kıyaslamışlardır (Chełstowska vd., 2013, s. 85). Referandum teklifine kilise ve piskoposlar tarafından, kürtajın bir tercihten ziyade yaşam ve ölüm meselesi olduğu, bu nedenle de hiç bir şekilde oya tabi olamayacağı gerekçesi ile karşı çıkılmıştır (Kulczycki, 1995, s. 484). Ayrıca Kilise öğretisine göre, kürtajın yasak niteliği taşımasının zaten "Tanrısal Hukukun" bir parçası olması nedeniyle, herhangi bir şekilde oylamaya sunulması uygun değildir. Çünkü bu kurallar Tanrı tarafından oluşturulmuştur ve hukuk kurallarının Tanrı tarafından oluşturulmuş kurallar üzerinde düzenleme yapması mümkün değildir.

Katolik Kilisesi referandum teklifine şiddetle karşı çıkmakla birlikte, bu şekilde teklifte bulunanlar ve kendi tutumunu eleştirenlere komünist, vatan haini, kilise düşmanı ve doğmamış çocuklara karşı soykırım gibi suçlamalarda bulunmuştur. Karşıtları da Kilise içerisindeki ruhban kesimini, teokratik fundamentalist bir devlet kurma ve rejim değişikliğinden sonra ortaya çıkan boşlukta güç sahibi olabilmek için dini değerleri kullanarak halkı kandırmakla suçlamışlardır (Miller, 1997, s. 74).

Halk arasında yapılan anketlere bakıldığında, ısrarlı bir şekilde Polonya'daki yetişkinlerin yaklaşık %75'inin kürtaj ile ilgili yasal durumun belirlenmesi noktasında referanduma gidilmesi gerektiğini savundukları görülmektedir (Kulczycki, 1995, s. 482). Zaten devletin içerisindeki tüm topluma mal olmuş konularda çözüm yolu bulmanın yolu bu konunun oylamaya sunulmasından geçmektedir. Çözümü zor sorunların tek çözüm yolu yine demokratik yöntemlerdir. Ancak Polonya'ya bakıldığında özellikle din eğitimi dersinin tartışmaya dahi açılmadan Milli Eğitim Bakanlığı'nın yalnızca bir yazılı emri ile, bir başka ifade ile "arka kapıdan" devlet okullarına sokulması ve kürtaj üzerine hukuki düzenlemelerin referanduma sunulmadan kabul edilmesi gibi konularda

yöneticilerin demokratik prosedürlere çok fazla saygı göstermedikleri görülmektedir (Burdziej, 2005, s. 169).

Kanun tasarısının son hali 7 Ocak 1993 tarihinde Sejm'de kabul edilmiş ve 30 Ocak 1993 tarihinde Senato'da onaylanmıştır. 15 Şubat 1993 tarihinde ise 1990 yılında görev başına gelen Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa kanunu imzalamış ve tam adı "Aile Planlama, İnsan Embriyosunun Korunması ve Hamileliğin Sonlandırılması Hakkında Kanun" olacak şekilde yürürlüğe girmiştir. Toplumsal tartışmalarda "uzlaşılmış kanun" şeklinde tanımlanan bu yeni düzenlemeye göre yalnızca üç durumda kürtaj operasyonuna izin verilmiştir. Yani yalnızca hamilelik annenin yaşamını veya sağlığını ciddi derecede tehlikeye sokmuş ise, hamilelik tecavüz veya ensest ilişki sonucu oluşmuşsa ve fetüs geri dönülemez bir biçimde zarar görmüş ise kürtaj operasyonu yapılmasına izin verilmiştir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 131). Ayrıca hamileliğini sonlandıran kadınlar için de kabul edilen kanunda bazı yaptırımlar öngörülmüştür (Chełstowska vd., 2013, s. 83). Kanunda belirtilen üç durumun da kendi içerilerinde bazı özel şartları bulunmaktadır. Hamileliğin annenin yaşamını veya sağlığını tehlikeye sokması durumunda, bunun üç doktor tarafından onaylanması ve bu operasyonun yalnızca devlet hastanesinde gerçekleştirilmesi şartı öngörülmüştür. Bunun yanında eğer hamilelik bir suçun sonucunda meydana gelmiş ise, savcılık tarafından düzenlenmiş olan ve bu suçun meydana gelmiş olduğunu ispatlar nitelikteki bir belgenin sunulması gerekmektedir. Son olarak ise, fetüs her ne kadar ciddi bir zarar görmüş olursa olsun, hamileliğin on ikinci haftasından sonra kürtaj operasyonunun gerçekleştirilmesi yasaklanmıştır.

Bu düzenlemenin yasalaşmasından sonra, Kardinal Glemp parlamentoda bu konuda emek sarf edenleri tebrik etmiş ve Polonya Katolik Kilisesi üst hiyerarşisi Papa'ya olan vefa borçlarını ödemiş olmalarından dolayı bu müjdeli haberi vermek için Vatikan'a gezi düzenlemişlerdir (Özcan, 2012, s. 233).

Her ne kadar Katolik Kilisesi kürtaj konusundaki taleplerinin bir kısmını elde etmiş olsa da, istedikleri noktaya tam manası ile ulaşamadıkları için uygulamaya konulan kanun ile tatmin olamamıştır. Bu şekilde olunca her iki tarafta da kanuna karşı bir memnuniyetsizlik görülmektedir. Çünkü isteklerinin tam olarak elde

edilememesinin yanında, kanun metninin acele ile yürürlüğe koyulmaya çalışılması nedeniyle çok zayıf bir şekilde kaleme alınmıştır (Kulczycki, 1995, s. 485).

Kilisenin 1989 sonrası süreçte yapılan toplumsal düzenlemeler üzerindeki etkin rolü ve sahip olmuş olduğu güçlü kök salmış bağlantıları nedeniyle muhalefetin işi çok kolay olmamış, mücadelede bir hayli zorluklar çekmişlerdir. Polonya milletinin geçmişten gelen geleneksel ve Katolik kültürüne dayalı kimliğinin yanında ayrıca kilise kendi öğretilerine aykırı nitelikte olabilecek yayınları da engellemeye çalışmıştır. Kilisenin medya üzerindeki düzenlemelerde etkin rolü ile ilgili olarak ileriki bölümlerde bahsedilecektir. Ancak altını çizmekte fayda bulunmaktadır ki, her ne kadar muhalefet tam manasıyla kürtaj düzenlemesinin meclisten geçmesinin önüne geçmekte başarılı olamasa da, daha katı bir şekil almasının önüne geçtiği bir gerçektir (Kulczycki, 1995, s. 489).

Muhalefetin içerisindeki öğelerden en önemlilerinden birisi de feminist hareketlerdir. Polonya Feminist Derneği ve Pro – Femina kuruluşları 1989 yılında resmi olarak kurulmuş ve özellikle Kürtaj Kanunu karşıtı hareketlerde aktif rol almış, eylemler düzenlemişlerdir (Chełstowska vd., 2013, s. 84). Feminist gruplar göstermiş oldukları gayretlerine rağmen toplum içerisinde yeterince etkili olamamıştır. Sebeplerine bakılacak olursa, ilk olarak organizasyon kapasiteleri noktasında toplum nezdinde etkili olabilecek derecede yeterlilik elde edememişlerdir. Kaynak ve deneyim hususlarındaki eksiklerinin yanında, tam bir birliktelik ve vizyona sahip olamamışlardır. İkinci olarak ise, Polonya halkı nezdinde tam bir meşruiyet sağlayamamışlardır. Halk feminist grupları eski rejim tarafından kurulmuş olan bir kurum olarak görmüş ve bu hareketin de o zamana kadar var olan imajını düzeltememesi sebebiyle toplum içerisinde tam manasıyla kökleşmeyi başaramamıştır (Kulczycki, 1995, s. 490).

Kürtaj konusundaki kilisenin tutumu ile ilgili olarak bir başka husus daha dikkat çekmekte, “halkın desteği olmamasına rağmen neden halen kürtajın tamamen yasaklanmasını savunmaktadır?” sorusunu akıllara getirmektedir. Ancak buradaki sorunun cevabını ilk olarak kilisenin sahip olduğu Katolik öğretide aramak gerekmektedir. Öğretide her ne kadar muhalefetle karşılaşılırsa karşılaşılsın, bu konunun “Tanrısal Hukuk” da düzenlenmiş bir husus olduğunu düşündüklerinden dolayı her platformda tamamen yasaklanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. İkinci

olarak diğer bir sebep, Polonya Katolik Kilisesi'nin, kendi milletinden olan ve 1979 yılında seçilmesinden sonra ülkesinin mücadelesine bilfiil destek veren Papa II. John Paul'a karşı sadakati olarak belirtilebilir. Hatta düzenlenmenin yasalaşmasından sonra Kilise hiyerarşisinin gerçekleştirmiş olduğu ilk aktivite müjdeli haberi vermek üzere Vatikan'a gezi düzenlemek olmuştur. Üçüncü sebep ise, Papa II. John Paul'un aklında bulunan projeye dayanmaktadır. Ona göre Avrupa'nın tam olarak Hristiyanlaştırılabilmesinin ilk yolu Polonya'dan geçmektedir. Polonya'daki 1989 sonrası dönemde yürütmeye koyulan düzenlemelere bakıldığında bu fikre hizmet eder nitelikte oldukları görülmektedir. Papa için Polonya, Avrupa'daki diğer devletler ve milletler için örnek teşkil edecek bir ülke konumundadır.

Katolik Kilisesi'nin şiddetle destek vermiş olduğu Kürtaj Kanununun somut sonuçlarına bakıldığında elde edilmek istenen nihai sonuca ulaşılamadığı görülmektedir. Resmi kayıtlar incelendiğinde, 1988 yılında 105.333 olan kürtaj sayısı, 1993 yılında 777'ye düşmüştür (Wosicki, Zięba, 2007, s. 36). Ancak arada var olan bu derecedeki bir sayı farkına, bir anda yok olma ihtimali bulunmadığına göre, 1993 yılında ne olduğu sorusu akıllara gelmektedir. Her ne kadar yasaklandığı için gerçekleşmediği düşünülüyor olsa da, kürtaj ile ilgili kara pazar ve yer altı klinikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. İnsanlar istenilmeden ortaya çıkan hamileliklerin sonlandırılmasını, hem Polonya içerisinde hem de yurtdışında illegal bir şekilde gerçekleştirme yolunu daha sık tercih eder olmuşlardır (Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, 2013, s. 20). Kürtajı gerçekleştirmek isteyen birçok Polonyalı bayan Almanya, İsveç ve İngiltere başta olmak üzere başka ülkelere giderek, daha az riskle gerçekleştirmeye çalışmışlardır ve 2015 yılı itibariyle halen bu tür çözümlere başvurulmaktadır.

Polonya'da kürtaj rakamlarına bakıldığında ortaya çok çarpıcı bir rakam çıkmaktadır. Ülke sınırları içerisinde yılda ortalama 180.000 kaçak kürtaj operasyonu gerçekleştirilmektedir (Karaca, 2012). Polonya'daki kürtajın yasak olması el altından gerçekleşen kürtaj sayılarında önemli bir artışa sebep olmuştur. Kürtaj Kanunu öncesinde illegal şekilde gerçekleştirilen kürtaj operasyonları genellikle çevreden hamileliği saklamak için yapılırken, mevcut durumda tamamen yasaklanması nedeniyle yakalanmamak adına yapılmaktadır. Ve bu sebeplede ekonomik olarak ciddi rakamlarla karşılaşılmakta ve maddi durumu iyi olan

bayanlar operasyon gerçekleştirebilmekteyken, Polonyalı kadınların yarısından fazlası bu tarz bir operasyona maddi güç sağlayamamaktadır.

Bunun dışında bazı doktorlar hastanelerde kürtajı, mevcut mazeretin yasalara uygun olmasına rağmen, reddetmekte ve "her türlü servis", "adetine döndürme" gibi kelime oyunlarıyla örtülü mesaj ileterek özelde ve ücreti mukabilinde operasyonu gerçekleştirebileceklerini belirtmektedirler. Ancak bu şekildeki operasyonların yüksek derecede sağlık riskleri taşıdığı kesindir. Yapılacak olan operasyonların kalitesi de önerilen miktara göre değişim göstermektedir. Fiyatlar Polonya standartlarında ortalama bir maaşın dört ila sekiz katı arasındaki bir rakama çıkabilmekte, sonuç olarak da çoğunluğu bazı gerekliliklerden yoksun bir şekilde masaya yatmaktadır. Örneğin anestezi işlemi için ayrı bir görevli ihtiyacı daha duyulmakta, bunun için de faturaya 1000 zł gibi ekstra bir rakam eklenmek zorunda kalmaktadır (Heinen & Portet, 2009, s. 19-20).

Polonya'da 1993 yılında kabul edilen Kürtaj Kanununun, hamileliği sonlandırmayı neredeyse yasaklar nitelikteki radikal değişim geçirmesine bir açıklama getirmeye çalışan "Şok Doktrini" ne de göz atmakta yarar vardır. Naomi Klein'ın ortaya koymuş olduğu şok doktrinine göre, bu doktrine uygun şokların uluslara uygulanmasının ardından toplum bir grup veya topluluk tarafından onların çıkarları doğrultusunda sil baştan yeniden düzenlenmektedir. Polonya'daki durumu bu doktrin çerçevesinde incelemek istersek, karşımıza 1989 yılında gerçekleşen siyasi rejim değişikliği çıkmaktadır. Bu esnada Polonya komünist sistemden, kapitalizm düzenine geçiş süreci yaşamıştır. Bu da doğal olarak güç vakumu ortaya çıkarmış, bu boşluktan da değişim sonrasında en iyi organize olmuş kurum olan Katolik Kilisesi faydalanmış, sistemi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme çabasına girişmiştir. Bu girişiminden de büyük ölçüde başarılı çıktığını söylemek yanlış olmamaktadır.

Ayrıca Kürtaj Kanunu her ne kadar uzlaşma sonucunda ortaya çıkmış gibi görünüyor olsa da, kadın gruplarının katılımı olmadan hazırlanmış ve kilise hiyerarşisinin zoruyla kabul edilmiştir. Kilise bu kanunu, 1980'li yıllarda sivil topluma ve özel bazda Solidarność hareketine vermiş olduğu desteğin karşılığı olarak hükümetten beklemiştir. Kadınların hakları ve çıkarları bu şekilde siyasetin pazarlık unsuru haline gelmiştir. 1993'den günümüze gelen süreçteki deneyimler

ve sayılar, kürtajın sayısında herhangi bir azalma olmadığını, bunların yalnızca yeraltına itilmiş olduğunu göstermektedir (Nowicka, 2009). Kürtajın yasaklanması tartışmalarının yaşandığı yıllarda halkın sahip olduğu genel düşüncenin karşıt bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının yarısından fazlası (1991 - %57, 1993 - %61, 1995 - %54) hem kanun geçmeden hem de kanun geçtikten sonra kürtaja izin verilmesi gerektiğini savunmuştur (Centrum Badania Opinii Społecznej, 1996).

1.1.2.2. İkinci Evre (1993-1997)

İkinci evre, Polonya tarihindeki kürtaj konusunda dönüm noktalarını oluşturan iki temel olayın arasında kalan süreçtir. Bu evrenin en karakteristik özelliği, seçimlerden sonra değişen dengeler nedeni ile Kürtaj Kanununun liberalleştirilmesi çabalarının ortaya çıkmasıdır. Diğer bir açıdan bakılırsa da, bu evre kısıtlamaların sağlamlaştığı ve Anayasa Mahkemesi'nin kararı ile güçlendiği bir evre de olmuştur.

Yukarıdaki başlıkta bahsedildiği üzere karşılaşılan aşırı muhalefete rağmen, Kürtaj Kanunu Ocak 1993'de kabul edilmiş ve Şubat 1993'de yürürlüğe girmiştir. Kürtajın kısıtlanmasının hukuki bir boyut almasından sonra gerçekleşen ilk önemli olay Eylül 1993 yılındaki parlamento seçimleridir. Ekim 1991'de ilk demokratik seçimler sonucunda gelen sağ kesim muhafazakâr kimliğe sahip milletvekilleri hem kürtaj olsun hem de diğer dini nitelikteki hususlar olsun halkın tasvip etmediği politikalar uygulamışlar ve bunun sonucunu da bir sonraki parlamento seçimlerinde acı bir şekilde yaşamışlardır.

1991 yılında gerçekleşen seçimlerde, Solidarność ve bu parti ile görüşleri benzerlik gösteren diğer partiler parlamentoda kendilerine yer bulurken, 1993 seçimlerinde büyük bir yenilgiye uğramış, sol karaktere sahip olan SLD (Sojusz Lewicy Demokratycznej – Demokratik Sol İttifakı) ve PSL (Polskie Stronnictwo Ludowe – Polonya Halk Partisi) bu seçimin ana kazananları olmuşlardır. 1993 seçimlerinin sonuçlarını, halkın 1989 sonrası gerçekleşen ekonomik yapılanma süreci, özelleştirme, işsizlik ve kısıtlamalardan dolayı siyasilere güvenlerini kaybettikleri, mevcut durumdan hoşnutsuz oldukları şeklinde yorumlamak mümkündür. Ayrıca farklı bir söylemle, 1993 parlamento seçimleri dini değerler

üzerinden hareket noktası sağlayan siyasi partilerin yenilgisi olmuştur (Miller, 1997, s. 72-73). Dikkat çekilmesi gereken husus, Polonya'daki ilk demokratik seçimlerle başa gelen siyasiler, ekonomik kriz veya bu şekildeki ciddi konularla uğraşmak yerine, kürtajın yasaklanması, din eğitiminin devlet okullarına getirilmesi, doğum kontrol yöntemlerine sınırlamalar getirilmesi vb. meselelerle uğraşmışlardır. Her ne kadar merkez – sağ partiler bu sürecin gidişatını görse de, Katolik Kilisesi ile aşırı derecede bağlantılı oldukları için bir değişim gösterememişler, kilisesinin etkisi altından kurtulamamışlardır. Bu gibi sebeplerden ötürü de, ZChN (Zjednoczenie Chrzescijansko Narodowe – Ulusal Hristiyan Birliği) bir önceki seçimlerde Sejm'de 49, Senato'da 9 koltuk elde etmesine rağmen 1993 seçimlerinden sonra parlamentonun iki kanadında da bir koltuk sahibi dahi olamamıştır (Kulczycki, 1995, s. 493).

Bu sonuç seçimlere giren sol kesim siyasetçiler için dahi oldukça şaşırtıcı olmuştur. Hâlbuki 1993 yılında gerçekleşen seçimlerin öncesinde birçok siyasetçi, kilise doktrinine uygun hareket etmediği, onun taleplerinin peşinden koşmadığı ve fikirlerini öğretisi doğrultusunda şekillendirmediği (veya bu şekilde göstermediği) sürece Polonya siyasi arenasında güç elde edemeyeceklerini ve iktidarda kalamayacaklarını düşünmüşlerdir.

Sol partilerin parlamentoda söz sahibi olmasından sonra halk arasında Kürtaj Kanununda liberalleşme umutları yeşermiştir. SLD liderleri halka kürtaj konusunda yasağın kaldırılacağına dair söz vermiştir. Her ne kadar Mayıs 1994'e kadar kayda değer bir gelişme gerçekleşmese de, bu tarihte parlamentoda kadınların oluşturduğu bir grup, ekonomik ve sosyal sebeplerden ötürü hamileliğin sonlandırılmasına izin verilmesi ile ilgili olarak Sejm'de bir teklif sunmuşlardır (Özcan, 2012, s. 236). Bu teklif hem Sejm, hem de Senato tarafından kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa'nın veto etmesi ile siyasi gerilim ortaya çıkarmıştır. Wałęsa mevcut Kürtaj Kanununun hükümlerini daha serbest hale getiren bu düzenlemeyi onaylamayacağını belirtmiş ve bu sebeple veto etmiştir. Parlamento da Lech Wałęsa'yı kanunları ihlal etmemesi hususunda uyarmış ve bir nevi görevden alma tehdidinde bulunmuştur. Polonya kanunlarına göre, Cumhurbaşkanı'nın veto ettiği kanun düzenlemeleri, Sejm ve Senato'da belli bir çoğunlukta tekrar kabul edildiği takdirde Cumhurbaşkanı'nın vetosunu aşmakta ve yürürlüğe girmektedir. Parlamentonun Kürtaj Kanunu ile ilgili olarak

Cumhurbaşkanı vetosunu aşamaması nedeniyle kriz oluşmadan olay sonlanmıştır (Candan, 2014, s. 139).

Koyu Katolik kimliği ile tanınan ve bu yönde de aşırı sert bir dille yayın yapan radyo kanalı Radyo Maryja, 1994 yılında kürtaj düzenlemesinin liberalleşmesini savunan siyasilere başlarını kazıtmalarını önermiş, bu kişilerin "putperest bir mezhep" oluşturmaya çalıştıklarını söylemiştir. 1940'lı yıllarda kendisini Nazi işgalcilerine pazarlayan Polonyalı kadınlar kastedilerek yapılan bu atıf ile, liberalleşme teklifini savunan siyasetçiler bu bayanlara benzetilmeye ve bu aracılıkla aşağılanmaya çalışılmıştır (Turska'dan aktaran Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 134).

Her ne kadar sol partiler ilk denemelerinde başarısız olsalar da, ikinci defa Ekim 1996'da kanunları yumuşatma girişiminde bulunmuşlardır. Ancak Ekim 1996'da da Senato Sejm'in vermiş olduğu teklifi geri çevirmiştir. Ancak Polonya kanunları Sejm'e Senato'nun oylarını belli şartlar altında atlama yetkisi vermiş olduğundan dolayı, Sejm bu yetkisini tasarının geri gönderilmesinden üç hafta sonra kullanmıştır. 20 Kasım 1996'da, Lech Wałęsa'dan sonra 1995'de Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan sol görüşlü Kwaśniewski de kanunu imzalayarak yürürlüğe koymuştur. Bu kabul edilen düzenlemenin içeriğine bakıldığında, hamileliğin ilk on iki haftasında sosyal ve ekonomik sebeplerden dolayı hamileliğin sonlandırılmasına izin verilmekte, doğum kontrol haplarının tedarikinde devlet tarafından vatandaşa finansman desteği sağlanmakta ve devlet okullarına cinsel eğitim getirilmektedir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 136). Papa II. John Paul Polonya'da kabul edilen bu kürtaj düzenlemesini "kendi çocuklarını öldüren milletin geleceği yoktur" diyerek sert bir dille eleştirmiştir (Özcan, 2012, s. 236). Ayrıca Radyo Maryja Kürtaj Kanununun yumuşaması lehine oy kullananlar için 1994 yılında yapmış olduğu başlarını kazıtma teklifini yinelemiştir (Davie, 2005, s. 141). Ancak 1996 yılının sonlarına doğru kabul edilen bu düzenleme çok uzun soluklu olamamış, 1997 yılında tekrar 1993 yılında kabul edilen versiyona geri dönülmüştür.

1997 yılında Anayasa Mahkemesi 1996 yılında kabul edilen düzenlemeyi anayasa hükümlerine aykırı bulmuş ve bu nedenle Sejm tekrardan kürtaj şartlarını kısıtlamak zorunda kalmıştır (Heinen & Portet, 2009, s. 18). Anayasa Mahkemesi

vermiş olduğu bu karara gerekçe olarak, insan hayatının her şeyin üzerinde bir değer olduğunu ve doğum kontrol yöntemleri ile kürtaj vasıtasıyla hamileliği sonlandırma gibi bu hakkı çiğneyen öğelerden korunması gerektiğini belirtmiştir (Nash, 2000).

1997 yılında Anayasa Mahkemesi'nin yapılan düzenlemeyi iptal etmeye yönelik kararının, Papa'nın Polonya'ya düzenleyeceği geziden hemen birkaç gün önceye denk gelmesi de aslında manidardır. Mahkemenin vermiş olduğu kararı, Papa'nın bu hususta hassasiyeti bilinmesi sebebiyle ona karşı mahcup olmamak adına verildiği şeklinde yorumlamak da mümkündür.

1.1.2.3. Üçüncü Evre (1997 ve Sonrası)

Kürtajın serbestleştirildiği düzenlemenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiği 1997 yılından sonraki yıllar halk arasında protesto dalgalarının oluştuğu ve mevcut kürtaj düzenlemelerine karşı insanların memnuniyetsizliklerini açığa vurdukları bir süreç olmuştur.

1999 yılında ilk olarak merkez sol partilerin Kürtaj Kanununu tekrar liberalleştirme girişimlerinin varlığı dikkat çekmektedir. Bu girişimde bulunanların vermiş oldukları teklifte, aile üyelerinin genetik problemlerinin varlığının bilinmesi ve fetüste kalıcı bir hasar olabileceğinin tahmin edilmesi durumunda doğum öncesi kontrolün yapılmasına izin verilmesi istenmiştir. Ancak bu iyileştirme talebi parlamento içerisinde bulunan ve muhafazakâr nitelikteki partiler tarafından reddedilmiştir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 136). Yine aynı yıl içerisinde Vatikan'ın kürtaj konusundaki duruşunu sergilemiş olduğu örnek olay karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere Polonya'da da bu konuya ayrı bir önem verilmesinin sebeplerinin başında Vatikan'ın ve özelde Papa II. John Paul'un konuya vermiş olduğu ehemmiyet gelmektedir. Nisan 1999'da, Birleşmiş Milletlerin Kosova'daki tecavüze uğramış olan bayanlara gebelikten korunma ilaçları temin etmesi de Vatikan tarafından şiddetle kınanmıştır (Nash, 2000).

2000 yılında Polonya'daki feminist hareketi ilk defa 8 Mart nedeniyle manifesto yayınlamışlardır. Kadınları 8 Mart'ta bu şekilde manifesto yayınlamaya iten en önemli olay Lublin kentinde polisin jinekolog muayenehanesine yapmış olduğu baskın olayıdır. İddiaya göre klinikte kürtaj operasyonu olacağı ihbarını

alan polis zorla içeri girmiş ve oradaki hastayı polis merkezine götürmüştür. Bunun dışında halen hamile olup olmadığının kontrolünü sağlamak amacıyla bayan hastayı farklı bir jinekoloğun yapacak olduğu testten geçmeye zorlamışlardır. Bu süreçte milletvekili ve aynı zamanda feminist hareketin bir katılımcısı olan Izabela Jaruga Nowacga, kadınların kürtaj hakkının olduğunu yüksek bir sesle duyurmuş ve bunun üzerine piskopos Pieronek, "üzerine hidroklorik asit dökmeye bile tenezzül edilmeyecek bir feminist beton" diyerek bu açıklamaları nedeniyle milletvekili Nowacga'yı aşağılamıştır (Chełstowska vd., 2013, s. 88).

2001 yılında Polonya'da parlamento seçimleri gerçekleşmiş ve sol partiler 1997 yılında kaybetmiş oldukları güçlerini tekrar kazanmışlardır. Bunun üzerine başta SLD olmak üzere sol partiler tekrar kürtaj düzenlemelerinin rahatlatılması girişimlerine hız vermişlerdir (Kilp, 2002, s. 35). Rzeczpospolita gazetesinin Ocak 2003'te yapmış olduğu ankette halkın bu konudaki görüşlerine bakıldığında, katılımcıların %63,6'sının kürtaj ile ilgili olarak referandum yapılması gerektiğini düşündüğü görülmektedir. Yine katılımcıların %61'i, mevcut düzenlemenin aşırı katı hükümler içerdiğini düşünmektedir. 2003 yılında ayrıca kadın grupları oluşturmuş oldukları organizasyonlar vasıtasıyla hükümete baskı yapmaya başlamışlardır. Bunun dışında yabancı ülkelerden de bu konuda öneriler gelmiş, 46 ülkeden 150 ünlü siyasetçi Cumhurbaşkanı Kwaśniewski'ye kürtaj hükümlerinin liberalize edilmesi gerektiğini belirttikleri mektuplar göndermiştir. Bu tür gelişmeler neticesinde özgüveni daha da artan SLD vekilleri, meclise tekrardan kürtaj düzenlemelerinin liberalize edilmesi teklifini getirmiştir. Ancak oylamaya geçilmeden önce Kwaśniewski'nin Papa ve Polonya Başpiskoposu Józef Kowalczyk ile buluşması neticesinde, Kwaśniewski yasanın geçmeyeceği garantisini vermiş ve bu nedenle de girişim sonuçsuz kalmıştır (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 136).

2000'li yıllara genel olarak bakıldığında tarafların aradaki uzlaşmayı bozmama adına daha ılımlı davrandıkları gözlenmektedir. Örneğin 2005 yılında bazı sağcı siyasetçilerin kürtaj konusundaki aşırı uç teklifleri kilise tarafından destek görmemiştir. Çünkü halk arasındaki hoşnutsuzluklardan zaten haberi olan kilise, şayet kürtajın yasaklanması ile ilgili daha fazla bir adım atılırsa bu hareketin ters tepeceğini ve daha liberal yasal değişikliğe gidilebileceğini bilmektedir (Rynkowski, 2008, s. 256).

Polonya 2001-2005 yılları arasındaki Avrupa Birliği (AB) müzakere süreci sonucunda 2005 yılında Birliğe üye olmuştur. Ancak entegrasyon öncesinde Polonya içerisinde bu konuda büyük tartışmalar yaşanmıştır. Bunun konu başlığı ile ilgili olan kısmı ise, genel AB stratejisi olan kürtaj konusundaki liberal düzenlemelere Polonya Katolik Kilisesi'nin pek fazla yanaşmamak istememesi noktasında karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de müzakereler sırasında en başta ciddi bir muhalefet ortaya koymuş ve AB'ye girilmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Hükümette entegrasyon noktasında kiliseyi ikna edebilmek için müzakere masasına oturmak ve birkaç hususta taviz vermek zorunda kalmıştır. Kilisenin Polonya'nın AB'ye girişini hükümetin kürtaj ile ilgili düzenlemelere dokunmaması şartı ile kabul edeceğini belirtmesinden dolayı, bu konuda kiliseye hükümet tarafından dokunulmayacağı garanti verilmiştir (Heinen & Portet, 2009, s. 20).

Kürtaj konusundaki tartışmaların yanında, yine üreme haklarını ilgilendiren tüp bebek (in vitro) meselesi de Polonya siyasi arenasını bir hayli meşgul etmiştir. 2007 yılında ilk olarak tüp bebek uygulamasının yasaklanması talebi ortaya çıkmıştır. Bu yasak talebinin arkasında da kürtaja benzer bir kilise öğretisi yatmaktadır. Bu öğretiye göre Tanrının doğal yollardan doğmasını istemediği, izin vermediği bir çocuğun doğal olmayan yollardan doğmasını sağlamak yanlış olarak kabul edilmektedir.

Bu tür taleplere kulak asmayan Başbakan Donald Tusk 2008 yılının sonlarına doğru tüp bebek tedavisinin devlet tarafından finanse edilmesini önermiştir. Ancak Piskoposluk bu öneriyi sert bir dille eleştirmiştir. Ardından da PiS (Prawo i Sprawiedliwość – Hak ve Adalet Partisi) siyasi partisi tüp bebeği yasaklamayı öneren bir tasarıyı meclise sunmuş ve piskoposluktan olumlu yorumlar almıştır. 22 Ekim 2012'de Tusk kilise eleştirilerine rağmen tüp bebek tedavisine devlet desteğinin sağlanacağını belirtmiş ve Polonya halkının %80'i bu uygulamayı desteklemiştir (Ramet, 2014, s. 37-38).

Kilise desteğine sahip siyasetçilerin yürütmüş oldukları politikalarındaki başarısızlıklarını vermiş oldukları anayasa değişikliği önerisi sürecinde görmek de mümkündür. Bu yıllarda liberalleşme tartışmalarının gündeme oturması gerekirken, anayasaya "anne karnındaki oluşum anından itibaren yaşama hakkı" bir hüküm olarak sokulmak istenmiştir. Bu tartışmalar esnasında kilise daha ziyade

karşıt bir görüntü vermiş ve kürtaj noktasındaki aşırıcılığın daha kötü sonuçlar doğuracağını öngörmüş olduğundan dolayı tarafsız bir tavır takınmayı tercih etmiştir (Heinen & Portet, 2009, s. 21). Anayasaya bu kavramı sokma girişimleri 2009 yılında tekrardan tazelenmiştir (Chełstowska vd., 2013, s. 89).

Katolik Kilisesi bu dönemde her ne kadar etkisiz bir tablo çiziyor gibi gözükse de, devlet okullarına sokmuş olduğu din dersinin de katkısıyla genç nesil üzerindeki etkisini artırmıştır. Bu konuyu Eleonora Zielinska "*Kilisenin yürütmüş olduğu savaş meyvelerini vermeye başlıyor. Bunu öğrencilerim arasında görüyorum. 20 yıl önce, kürtaj kabul edilebilir bir kavramdı. Bugün çoğunluğu ise kürtajı kınamakta. Kilise bunu çok iyi bir şekilde elde etti. Ama kimse bunun hakkında konuşmuyor bile. Benim görüşümce, bu gerçekleşenler zihinlerde değişim ve kadın haklarında bir azalma anlamına gelmektedir."* şeklindeki sözleriyle özetlemiştir (Zielińska'dan aktaran Heinen & Portet, 2009, s. 23).

1997 sonrası sürece genel olarak bakıldığında, her ne kadar sol kanat partiler parlamentoda söz sahibi olmaya başlamış ve Cumhurbaşkanlığı koltuğunda sol karaktere sahip bir parti olan SLD'den Kwaśniewski olsa da, seçim vaadi olan kürtajın liberalleştirilmesi sözlerini yerine getirememişlerdir. Ayrıca Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde de hükümetin kilise ile kürtaj konusundaki uzlaşmasını uzaktan izleyerek sessiz kalmış, takip etmeyi vaat ettikleri politikayı bir anlamda terk etmişlerdir.

Ancak konuya diğer açıdan bakıldığında, her ne kadar Katolik Kilisesi Kürtaj Kanununun kabul edilmesini sağlamış olsa da, kanun ile elde edilmek istenen sonuca ulaşılamamıştır. Çoğu Polonyalı bayan kürtaj operasyonunu yeraltı kliniklerinde illegal olarak veya yurtdışında belirli bir meblağ karşılığında kürtaj operasyonu gerçekleştirmektedir. Ve bu rakamlar da yukarıda bahsedildiği gibi hiç de azımsanmayacak kadar yüksek seviyededir.

1.1.3. Katolik Kilisesi'nin Etkileme Yöntemleri

Polonya Katolik Kilisesi 1989 sonrası dönemde kürtaj düzenlemeleri noktasında yalnızca kürtajın Katolik öğretisine aykırı olduğu söylemleriyle kalmamış, bunun yanında parlamentoda yer alan siyasetçileri ve hükümet üyelerini doğrudan veya dolaylı yollardan etkilemeye yönelik de çalışmalar içerisine

girmiştir. Kilisenin kullanmış olduğu bu etkileme yöntemlerini, “politikacılar ve hükümet üyelerine doğrudan baskı”, “Katolik Kilisesi’nin kamuya dönük açıklamaları” ve “doğrudan parlamentoyu etkileme” şeklinde üç başlık altında incelemek mümkündür.

1.1.3.1. Politikacılar ve Hükümet Üyelerine Doğrudan Baskı

Katolik Kilisesi hiyerarşisi Kürtaj Kanununun kabul edilmesine kadar geçen süreçte ve sonrasında da kuralların kalıcı hale getirilmesi amacı ile siyasetçilere baskılarda bulunmuş, karşılıklı toplantılar düzenlemiş, devlet içerisindeki üst kademe yöneticilerinin haberlerinin olması adına konferans açıklamalarının birer örneğini onlara göndermiştir.

Kilise hiyerarşisi ile ülkedeki en önemli politikacıların arasında gerçekleştirilmiş olan toplantılar, bazı zamanlarda bireysel buluşma şekline bürünmüştür. Bu buluşmalar yalnızca resmi ortamlardaki buluşmalar ile sınırlandırılmamış, ayrıca özel alanlarda (Başpiskoposun evinde vb.) da gerçekleştirilmiştir (Chełstowska vd., 2013, s. 92). Polonya AB’ye giriş müzakere sürecinde iken, hükümetin kilisenin muhalefeti ile karşılaşmamak adına bazı tavizlerde bulunduğu görüşmeler, bu tarz toplantılara örnek olarak gösterilebilir. Kilisenin inananları üzerinde büyük etkisi olduğunu ve aykırı düşülmesi durumunda takipçilerini ters yönde tetikleyeceğini düşünen Başbakan Leszek Miller, özellikle Polonya’da AB’ye giriş konusunda referandum yapılacağı vakit kilise ile bir mutabakata varmıştır (Heinen & Portet, 2009, s. 20). Hükümet dindar kitlenin fikirlerinin şekillenmesinde Katolik Kilisesinin çok önemli rol oynayacağının farkında olduğundan, bu şekilde kilise ile masaya oturmak zorunda kalmıştır (Mariański, 2013, s. 218). Aralarında yapılan anlaşmaya göre hükümet kiliseye kürtaj düzenlemelerine dokunmama garantisi vermiş ve bunun karşılığında da referandumda AB’ye giriş için kilisenin kendisine destek vermesini beklemiştir.

Bireysel toplantıların bir başka örneği ise 2004 yılında SLD’nin Kürtaj Kanununun liberalleştirilmesi teklifi ile ilgili Cumhurbaşkanı Kwaśniewski ve Başpiskopos Józef Kowalczyk arasında gerçekleşmiştir. Bu esnada birçok ülkeden Kwaśniewski’ye kanunların liberalleştirilmesinin gerekliliğine dikkat çeken mektuplar gelmesi nedeniyle kilise adım atma ihtiyacı hissetmiş ve 2004 yılının

haziran ayında Papa ile Başpiskopos, Kwaśniewski ile buluşarak liberalleştirme teklifinin geri çevrileceğinin garantisini almıştır (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 136). Kilise bu şekilde birebir gerçekleştirmiş olduğu görüşmeler vasıtasıyla, kürtaj düzenlemeleri noktasında 1996 yılında gerçekleşmiş olduğu gibi olası serbestleştirme hareketinin önüne geçmeye çalışmıştır.

1.1.3.2. Katolik Kilisesi'nin Kamuya Dönük Açıklamaları

Katolik Kilisesi yapmış olduğu açıklamalar ve ayinlerdeki beyanatlarıyla etkilemek istediği üç hedef kitle bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yasama yetkisine sahip olan meclis ile parlamenterler, ikincisi düzenlemeler üzerinde ve parlamento seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip halk ve son olarak ise kürtaj operasyonunu gerçekleştirecek olan doktorlar.

Hem Polonya Piskoposluk Konferansı, hem de bireysel olarak piskoposlar ve rahipler düzenli olarak kürtaj konusunda kilisenin konumunu açıklayıcı nitelikteki beyanatlarda bulunmuşlardır. Piskoposluk bunun yanında kürtaj konusunda siyasetçilerden beklentilerini ifade ettikleri mektuplar ve açıklamalar yayınlamışlar ve bu açıklamalar medya tarafından diğer siyasetçilerin de yapmış olduğu yayımlar derecesinde eşit bir şekilde gösterilmiştir (Chełstowska vd., 2013, s. 92). Kilise yapmış olduğu açıklamalarda özellikle tarihi ve epik bir anlatıma başvurmuş, kürtaja izin vermenin Polonya için sömürgeye uğranmış zamanlara dönüş anlamına geldiğini belirtmiştir.

Kilisenin medyadaki gücüne bakıldığında da büyük bir medya ağının sahibi olduğu görülmektedir. Küçük bazda her bölgenin piskoposluğunun sahip olduğu radyo kanalları, ulusal çapta yayın yapan gazete ve dergileri bulunmaktadır. Ancak bu medya gücünü kullanırken özellikle muhalif yayınların önüne geçmeye de çaba sarfetmiştir. Bu şekilde de, kendi uygulamış olduğu politika ve siyasi takvimin eleştirilmesinin önüne geçmeye çalışmıştır (Clarke, 2012, s. 188).

Kilisenin halk üzerinde etkisini gösterdiği en önemli alan pazar ayinleri ve bu ayinlerdeki vaazlar, dini konuşmalar olmuştur. Piskoposluğun ve özelde de rahibin siyasi meselelerdeki konumu dini konuşma metinlerine dahil edilmiştir. Bazen bu vaazların niteliğini kaybedip, seçim propagandası halini aldığı zamanlarda olmuştur. 1990'lı yılların başlarında parlamanto seçimleri öncesinde direkt olarak

destekledikleri adayları ifade etmekten çekinmemişler, gelen eleştiriler üzerine de inananlardan kilise ilmine sahip çıkan ve kürtajı yasaklamayı destekleyen adaylara oy vermesini istemişlerdir. Bu şekildeki yönlendirmenin de, her ne kadar direkt olarak bir aday işaret edilmiyor da olsa, o anki şartlarda hangi aday kastedilerek söylendiği çok açıktır (Kraśko vd., 2011, s. 17-19).

Son olarak da, kilisenin etkilemeye çalıştığı kitle doktorlardır. Bilindiği üzere Doktor Etik Kodeksi'nde bulunan vicdan hükümlerine göre, hayati bir tehlike olmadığı sürece doktorların kürtaj operasyonunu, her ne kadar kanunlara uygun olsa da, başka bir kabul edecek doktora yönlendirmek şartıyla reddetme imkanları vardır. Ancak önceden bahsedildiği üzere, bu şartlardan halkın çok fazla bilgisi olmadığından dolayı bazı doktorlar tarafından kötüye kullanılmakta ve hastalar evlerine gönderilmektedir. Bu tür şartlar altında, kilise doktorların inançlarına ve vicdanlarına etki etmeye ve onlar üzerinde otorite kurmaya çabalamıştır. Bu vasıtayla da, ilk elden kürtaj operasyonlarının önünü geçmeyi düşünmüştür.

1.1.3.3. Doğrudan Parlamentoyu Etkileme

Katolik Kilisesi'nin siyasetçileri birebir görüşmelerin yanında ayrıca parlamento içerisinde de etkileme çabaları bulunmaktadır. Bu şekilde önemli konular üzerindeki tartışmaların oylanacağı gün ve saatin arifesinde özellikle dindar vekillerin üzerinde büyük bir etki sağlamıştır. Her ne kadar resmi olarak bakıldığında Katolik Kilisesi'nin parlamento içerisinde çıkarlarını koruyan herhangi bir grup bulunmasa da, Sejm binası içerisinde bulunan şapel vasıtasıyla sesini parlamenterlere etkili bir şekilde duyurma başarısını göstermiştir. Hatta bazen din içerikli vaazlar olması gerekirken, konuşmalar doğrudan siyaset odağına kaymıştır.

Sejm binası içerisinde bulunan bu küçük Katolik Kilisesi vasıtasıyla, ruhban sınıfı önemli oylamalar sırasında gece nöbetlerine kalmışlar, konferanslar düzenlemişler, parlamenterlerin odak alındığı vaazlarda bulunmuşlardır. Bu vaazlarda konuşmalar çoğu zaman doğrudan parlamenterlere hitaben yapılmış, vurgular sık sık "anne rahminde oluşumdan itibaren yaşama hakkı" üzerine olmuştur (Chełstowska vd., 2013, s. 75). Ayinler sırasında gerçekleştirilen hitapların dışında, 1993'de Katolik Kilisesi ileri gelenleri hem Sejm'e hem de

Senato'ya sık sık ziyaretlerde bulunmuşlar, Kürtaj Kanununun kabul edilmesi için lobi çalışması yapmaya uğraşmışlardır.

Kilise hiyerarşisi kanun kabul edilmeden önce parlamenterleri ikna etmek için uğraşmanın yanında, 1996 yılında gerçekleşen liberalleşmeden sonra ağır bir dille bu değişikliği eleştirmiş ve kınamıştır. Bu süreçte parlamentonun her iki kanadını baskı altına alabilmek ve halkın aslında kısıtlanma taraftarı olduğunu göstermek adına 50.000 kişinin katılım gerçekleştirdiği bir protesto düzenlemiştir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 135).

1.1.4. Alicja Tysiąc Olayı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararı

2000 yılında Alicja Tysiąc, iki çocuğu bulunan ve görme sıkıntıları olan bir bayandır. Hamile olduğunu öğrendiğinde, üç göz doktoruna gitmiş ve her birinden doğumu gerçekleştirmesi durumunda görme duyusunun ciddi zarar göreceği bilgisini sözlü olarak almıştır. Ancak doktorlar, kürtajın gerçekleşmesi için ön şartlardan birisi olan "sağlık durumu nedeniyle kürtaj yapılması uygundur" ifadesini yazılı belgeye eklemeyi reddetmiştir. Göz sağlığı ile ilgili raporu ile jinekoloğa da giden A. Tysiąc burada da olumsuz cevap almış ve üçüncü çocuğunu Kasım 2000'de doğurmak zorunda kalmıştır. Ancak bu doğum esnasında görme bozukluğu -20 diyoptriden -24 diyoptriye yükselmiştir. A. Tysiąc her ne kadar Polonya içerisinde mahkemede hakkını aramaya ve kanuni bir hakkı olmasına rağmen kürtaj yapmayı reddeden doktorun cezalandırılmasına uğraşsa da, doktorun kararı ile görme bozukluğunun artması arasında bir bağlantı olmadığı söylenerek geri çevrilmiş, cezalandırma süreci iptal olmuştur. Ayrıca kurum içerisinde de herhangi bir disiplin cezası uygulaması gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine de A. Tysiąc 15 Ocak 2003'de AİHM'de Polonya'ya karşı dava açmıştır (Pudzianowska & Bodnar, 2007).

Burada yine doktorların Doktor Etiği Kodeksi vasıtasıyla sahip olmuş oldukları vicdan hükümlerinin de etkisi kaçınılmazdır. Bu hükümlerden cesaret alan doktorlar kanunları dahi dinlememekte, kürtaj operasyonu gerçekleştirmeyi reddetmektedir. Ayrıca iddia edildiğine göre, A. Tysiąc'un gitmiş olduğu jinekolog teşhis koymaya karşı çıkmakla birlikte, göz bozukluğunun olduğu ile ilgili belgeyi

de imha etmiş ve bu şekilde başka yerlerden tıbbi destek almasının da önüne geçmiştir. Sonuç olarak da doğumu gerçekleştiren bayan çalışamaz ve yeni doğan çocuğuna bakamayacak bir duruma gelmiştir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 132). 2007 yılında A. Tysiąc AİHM'deki davayı kazanmıştır. Mahkeme Polonya kanunlarının A. Tysiąc'un durumunda kürtajın yapılmasına izin verdiğini ve bayanın görme duyusunun yitirileceğine yönelik tıbbi raporun olduğunu belirtmiştir.

Bu şekilde A. Tysiąc devletten 25.000 Euro tazminat ve 14.000 Euro diğer giderleri için bir karşılık almaya hak kazanmıştır. Ancak burada vurgulanması gereken husus, AİHM'in vermiş olduğu kararın A.Tysiąc'un kürtaj yapmasına izin verilmesi gerektiği anlamına gelmediğidir. Yalnızca o anki mevcut Polonya kanunlarına göre değerlendirme yapılmış ve bu hakka sahip olduğu şeklinde karara varılmıştır (Pudzianowska & Bodnar, 2007).

A. Tysiąc'un durumunda olan ve kürtaj operasyonu gerçekleştirme hakkına sahip olmasına rağmen bu hakkından faydalanamayan birçok örnek vardır. Bunlardan birisi de, Lublin kentinde yaşayan Agata adlı bir kız çocuğudur.

14 yaşında bir kız olan Agata 2008 yılında hamile kalmış ve savcı tarafından bu hamileliğin bir suç sonucunda meydana geldiği belgelenmiştir. Çünkü hamilelik 15 yaşında küçük bir kişi ile birlikte olmanın sonucunda meydan gelmiştir. Bunun üzerine Agata Lublin'de Jan Boży Hastanesine yatırılmış ancak kürtaj operasyonu hastane yönetimi tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine aile Varşova'ya gitmiş ancak bu süreçte Lublin'de çalışan bir rahip tarafından Varşova'ya kadar takip edilmiş ve orda da kürtaj yapılmaması için çaba gösterilmiştir. Bunun neticesinde Varşova'da da müsaade edilmemiştir. Kürtaj ancak ailenin çabaları sonucu Gdańsk şehrinde gerçekleşmiştir. Bu olay üzerine küçük kız ve annesi AİHM'e yasal hakları olan kürtaj operasyonunun zorlaştırılması nedeniyle dava açmıştır. AİHM'de onları haklı bulmuş ve devleti 15.000 Euro tazminat ödemeye mahkûm kılmıştır (Jędryszka, 2012).

Diğer bir örnek de 28 yaşındaki Krystyna Barbara Kozłowska adlı bayandır. Kozłowska ilk çocuğunu hipokondroplazi (vücut uzuvlarının gelişmemesi) ile doğurmuş ve sonraki süreçte de yeniden hamile kalmamak için doğum kontrol hapları kullanmış, ancak yine de hamile kalmıştır. Hamileliğinin 25. haftasında

Varşova'da Bielański Hastanesinde, Kozłowska'nın karnındaki fetüs de aynı hastalığa sahip olmasına rağmen doktor Prof. Chazan kürtaj yapmayı vicdan hükümleri kapsamında reddetmiştir. Kozłowska'nın durumu kanunda sayılan kürtajın izin verildiği üç durumun içerisine giriyor olmasına rağmen, Prof. Chazan operasyonu gerçekleştirecek başka bir doktora da yönlendirmemiştir. Sonuç olarak Kozłowska çocuğunu doğurmak zorunda kalmış ve çocuk on gün sonra ölmüştür. Her ne kadar hastane 70.000 złoty cezaya çarptırılsa da, bu derecedeki sakat bir çocuğu doğuran Kozłowska travmaya girmiş ve bunun karşılığında devletten herhangi bir destek alamamıştır (Polityka, 2014).

1.2. Devlet Okullarında Din Eğitimi ve Ahlak Dersi

Polonya'da din eğitimi dersinin uzun süre sonra tekrardan devlet okullarına bir ders olarak koyulması din odaklı toplumsal tartışma konularından diğer bir tanesidir. Din dersinin okullara girmesi birçok ortamda tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışma yalnızca yetişkinler arasında gerçekleşmemiş, aynı zamanda çocuklar arasında da kendisine yer bulmuş ve çatışmalara sebebiyet vermiştir.

Bu başlık altında din eğitimi dersinin devlet okullarına giriş süreci ile yine bu konuda ülke içerisinde tartışma yaratan ders içerikleri, notların karneye yansıması, derslerin finansmanı ve ahlak dersi konularından bahsedilecektir.

1.2.1. Din Eğitimi Dersinin Devlet Okullarına Girme Süreci

Din eğitimi dersi komünist rejimin hükümeti ele geçirmesinden önce ve yine bu rejimin ilk yıllarında devlet okullarında okutulmaktaydı. Ancak rejimin sahip olduğu ideoloji ile din eğitiminin uyuşmaması nedeniyle din dersleri devlet okullarında kaldırılmış ve uzun bir süre Polonya'da din dersleri gerçekleşmemiştir.

Sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için sosyalist ideolojinin hâkim olduğu 1989 öncesi dönemden de bahsetmekte fayda olduğundan süreç rejim değişikliği öncesi ve sonrası olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

1.2.1.1. 1989 Öncesi Dönemde Polonya'da Din Eğitimi

Polonya 1989'da gerçekleşen rejim değişikliğine kadar dine hiç yer vermemeye dikkat eden sosyalist bir sistem ile yönetilmiştir. Devlet politikaları bu doğrultuda şekillenmiş, okullardaki din eğitimi de bundan doğrudan etkilenmiştir. Bu süreçte rejim tepki çekmesini önlemek adına adım adım ilerlemiş, en başta din eğitimi dersini zorunlu ders niteliğinden alıp seçmeli kategorisine sokmuş ve sonrasında da tamamen uygulamadan kaldırmıştır. Özellikle 1952 yılında yeniden şekillenen anayasaya din eğitimi ile ilgili bir hüküm konulmaktan sakınılmıştır. Nihai olarak da 15 Temmuz 1961'de "Eğitim ve Öğretim Sisteminin Gelişimi Kanunu" ile birlikte din eğitimi yürürlükten kaldırılmıştır (Zielińska, 2013). Bu kanunda özellikle okulların ve diğer eğitim kurumlarının laik kurumlar olduğu ve buna paralel olarak verilen eğitimin de laik olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple okullardaki Katolik din eğitimi çıkarılmış ve bu eğitim kiliselerin, cemaatlerin kendi aralarındaki toplantılarına devredilmiştir. Katolik Kilisesi'nin bu yıllarda özellikle eğitim ve öğretim programına etkide bulunma kabiliyetinden yoksun olması, daha sonraki yıllarda devlet ile kilise arasındaki ilişkilerin daha alevli olmasına sebebiyet veren etmenlerden bir tanesi olmuştur (Dziwisz, 2009, s. 12).

Katolik Kilisesi her ne kadar komünist rejim altında baskılara mağruz kalmış olsa da, ülkedeki özerkliğini belli bir seviyede tutmayı başarabilmiştir. Ayrıca şunu da belirtmekte yarar vardır ki, Sovyetler Birliği etkisi altında olan ülkeler ile kıyaslandığında Polonya Katolik Kilisesi üzerindeki baskı çok daha alt seviyede olmuştur. Hatta kilisenin elinde bulundurduğu nadir resmi eğitim kanallarından birisi olan Katolik Üniversitesinde öğretmenlerin ödemeleri hükümet tarafından yapılmıştır (Daniel, 1995, s. 403). Yine her ne kadar devlet okullarında din eğitimi tasfiye edilmiş olsa da, kızlar için din okulları kurulmasına ve bu okullarda eğitimin devam etmesine izin verilmiştir (Rynkowski, 2008, s. 265).

1.2.1.2. 1989 Sonrası Dönemde Din Eğitimi

Rejim değişikliğinden sonra devlet okullarındaki din eğitimi ile ilgili olarak atılan ilk resmi adım, 17 Mayıs 1989 tarihinde kabul edilen "Din ve Vicdan Hürriyeti" garantisi ile ilgili düzenlemedir. 4 Haziran 1989'da Polonya'da resmen komünist devir sona ermiş ve bunun öncesinde de sosyalist düzene ait öğeler

çıkarılmaya başlanılmış, demokratik devletin gereklerinin yer aldığı temel anayasal değişiklikleri yapılmıştır. Anayasanın "Din ve Vicdan Hürriyeti" bölümünde ebeveynlerin çocuklarını kendi sahip oldukları dini inançlar doğrultusunda eğitebilecekleri, din dersi vermeyi öngören tüm kurumların aralarında eşit olduğu belirtilmiştir. Kilise sonraki süreçte devlet okullarına din eğitiminin ders olarak konulmasıyla ilgili olarak dâhil olduğu tartışmalarda, bu dersin okullara girmesinin anayasanın bahsi geçen bölümünün uzantısı olduğunu iddia etmiştir (Chełstowska vd., 2013, s. 56).

1989 yılından sonra Katolik Kilisesi din eğitimi konusunda savaş vermeye başlamış ve bu savaşını da büyük ölçüde başarı ile tamamlamıştır. Hükümet ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve onu zorlamak adına da her türlü yöntemi kullanmıştır. Örneğin 1989'da Başpiskopos, başbakan Tadeusz Mazowiecki'ye okullarda din eğitiminin neden elzem olduğunu açıklar nitelikte bir mektup göndermiş ve bu mektubun sonunda çok hızlı bir şekilde karar alınıp, yürürlüğe sokulmasını talep etmiştir. Siyasetçiler ve hükümet kanadı ile kilise temsilcileri resmi toplantılarda bulunmuş, ayrıca bunun dışında da özel alanlarda da buluşma gerçekleştirmişlerdir. Bunun en güzel örneğini 14 Eylül 1990'da gerçekleşen ve içerisinde kilise hiyerarşisi ile başkan Jeruzelski, başbakan Mazowiecki, Sejm ve Senatonun başkanları ve Solidarność hareketinin başı Lech Wałęsa'nın bulunduğu toplantı oluşturmaktadır (Chełstowska vd., 2013, s. 51-52). Ayrıca yine birçok yöntem ile (ayinlerdeki vaazlar vb.) din eğitiminin devlet okullarına 1961'den sonra dönmesi için lobi çalışmaları yapmış ve bu çalışmalarının da karşılığını almıştır.

Polonya Katolik Kilisesi'nin din dersinin tekrar yürürlüğe konulması ile ilgili olarak motivasyonlarına bakıldığında ilk olarak tarihi söylem dikkat çekmektedir. Kilise hiyerarşisine göre din derslerinin okullara getirilmesi ile birlikte sosyalist rejimin yanlış uygulamaları ve zedelemiş olduğu değerler telafi edilecektir. Çünkü sosyalist düzende Tanrı inancı bulunmadığından, halk bu doğrultuda yönlendirilmiştir (Köylü, 2014, s. 182).

Polonya'nın tarihi geçmişi göz önüne alındığında Katolik Kilisesi'nin toplum içerisinde çok saygın bir konumu olduğu görülmektedir. Kilisenin tarih boyunca toplum ile birlikte mücadele etmesinin, halkın dindarlık seviyesinde öngörüleceği üzere büyük bir etkisi vardır. Çünkü insanlar kendilerini derleyip toparlayan bir güç

olarak yalnızca Katolik Kilisesi'ni görmüş ve topluluklar onun çatısı altında kurulmuş, büyümüştür. Kilisenin sahip olmuş olduğu diğer bir motivasyon da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Kilise hiyerarşisine göre Polonyalı bir çocuk din eğitimi almaz ise, atalarının eserlerini, sanatı, tarihi, ressamlığı, müziği anlayamayacaktır. Din eğitimi, çocuğun bilgileri harmanlayıp en iyi şekilde bu bilgilerden faydalanmasını sağlayacaktır. Herşeyden önce de gerçek anlamda kültürünü tanıyacaktır (Zagrodzki, 2011).

Katolik Kilisesi'ni din eğitimini okullara sokma noktasında ısrar etmeye iten diğer bir sebep ise kiliselerdeki ritüellere katılım oranları ile ilgilidir. Kilisenin iddiasına göre öğrenciler okullarda sahip olduğu ders plan ve programı sebebiyle kilisede düzenlenen derslere katılamamaktadır. Bu nedenle de kilisenin din eğitimi okullara, öğrencilerin bulunduğu yere gelmelidir. Ayrıca okullar herşeyden önce eğitim amacıyla kurulmaktadır ve bu da din ile doğrudan bağlantılıdır. Dinin atlanarak, ihmal edildiği bir yerde de kilise görüşüne göre eğitim yapılmıyor demektir.

Bu şartlar altında daha fazla baskıya dayanamayan Milli Eğitim Bakanı Henryk Samsonowicz 3 Ağustos 1990'da yazılı bir talimatname yayınlamıştır (CBOS, 2013). Bu talimatname ile birlikte devlet okullarında ve anaokullarında din eğitim dersi ebeveynlerin rızasıyla veya çocuğun reşit olması ile birlikte kendi rızasıyla verilebilecektir. Ayrıca din dersi notunun yıl sonu ortalamalasına etki etmeyeceği her ne kadar sonradan değiştirilecek olsa da ayrıca bu talimatnamede belirtilmiştir.

Kilise bu süreçte din eğitiminin okullara dönmesi noktasında kamuoyunun hiçbir görüşünü almadan ve değerlendirmesine izin vermeden takip ettiği çıkarları topluma dayatmıştır. Muhalif görüşlere ve eleştirilere kulaklarını kapamış, demokratik sürece balta vurmuştur (Davie, 2005, s. 107). Din eğitimi okullara diğer bir ifade ile "arka kapıdan" sokulmuştur (Burdziej, 2005, s. 169). Yeni çıkan talimatname Katolik Kilisesi'ne, diğer kiliseler ve mezheplerin varlığına rağmen, okullardaki din eğitimi noktasında bir nevi tekel vermiştir (Miller, 1997). Din eğitiminin demokratik süreçlere aykırı bir biçimde yürürlüğe konulması halk arasında laik devlet anlayışının sorgulanmasına ve kilisenin devlet yönetimine etkisi ile ilgili şüphelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Eğitim sistemine büyük değişiklikler getiren bu düzenleme demokratik prosedürler ayaklar altına alınarak gerçekleştirilmiş, kamuoyunda tartışmaya açılmamış ve hatta mecliste yasama sürecinden dahi geçirilmemiştir. Polonya kanunlarına göre, bakanlıkların yayınlayacakları talimatnamelerin amacı meclis tarafından çıkarılan kanunların uygulanabilirliğini artırmak adına açıklamalar yapmaktır ve kanundan farklı bir hüküm içermemek şartı ile yayımlanmaktadır (Chełstowska vd., 2013, s. 48). Ancak din eğitimi hususunda talimatnamenin yayınlanmış olduğu süreçte halen 1961 yılında kabul edilen ve din eğitimine yer vermeyen kanun yürürlüktedir. Zaten talimatname ile bu kanun tamamen birbiriyle zıt ifadeler içermektedir. Aslen bu değişikliğin ancak yeni bir kanun düzenlemesi ile yapılmasının mümkün olması, aksi takdirde yapılan düzenlemenin geçerliliğinin olmaması gerekmektedir. Ancak süreç kanunlara aykırı bir şekilde işlemiştir.

Bu düzenlemen, ani bir kararla yürürlüğe girmesi dolayısıyla hem toplum, hem okul idarecileri, hem de öğretmenler tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır (Köylü, 2014). Bu şaşkınlığın temel sebeplerinden bir tanesi de düzenlemenin okulların başlama tarihinden bir ay sonra yürürlüğe girmesidir. Bu sebeple de üç hafta sonra 22 Ağustos 1990'da bakanlık tekrar bir açıklama yapmak zorunda kalmış ve bu açıklamasında din derslerine katılımın zorunlu olmayıp rızaya bağlı olduğunu, ders öğretmenlerinin maddi bir gelir elde etmesi gerektiğini ancak maddi sıkıntılar nedeniyle şu an için bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. (Öğretmenlerin finansmanı ile ilgili konu ileride daha ayrıntılı anlatılacaktır.)

1990'da çıkarılan bu talimatnameye karşı ombudsman, Anayasa Mahkemesine düzenlemenin hukukiliğini sorgulayan bir başvuruda bulunmuştur (Özcan, 2012, s. 232). Ombudsman din eğitiminin daha alt seviyedeki bir mevzuat hükmü olan ve yalnızca meclis tarafından kabul edilmiş kanunları açıklayıcı nitelikte olan talimatname ile değil, yasal düzenlemelerle düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca çocukların din derslerine katılmak için yapmış oldukları bildirimin, inançlarını açıklamama hakkını ihlal ettiğini belirtmiştir (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2010). Ancak mahkeme talimatnamenin 1989 Kilise Devlet Ayrılığı Kanunu, 1961 Eğitim Kanunu ve anayasa ile çelişmediğine hükmetmiştir. Diğer bir ifade ile, mahkeme din eğitiminin okullara sokulmasının laiklik, din ve vicdan özgürlüğü, inançlarını açıklamama hakkı gibi temel hakları zedelemediğine,

eğitimdeki seküler karakterin bozulmadığına karar vermiştir (Chełstowska vd., 2013, s. 70).

Anayasa Mahkemesinin Ocak 1991'de vermiş olduğu bu tasdik edici karar, okullara din eğitimini getirmek isteyen kesimin elini daha da güçlendirmiştir. Bunun üzerine kanun çalışmaları yapılmış ve 7 Eylül 1991'de din eğitimi düzenlemesinin içerisinde olduğu "Eğitim Kanunu" çıkarılmıştır. Kabul edilen bu kanun ile birlikte devlet okullarının zorunlu eğitim seviyesindeki bütün sınıflarına din eğitimi sağlama mecburiyeti getirilmiştir. Anasınıfları, ilk öğretim ve orta öğretimde din dersleri müfredatlara eklenmiştir. 1999 yılından itibaren bu yükümlülük ayrıca kreşlere (3 – 6 yaş) de uygulanmıştır (Zielińska, 2013, s. 275). 1991 Eğitim Kanunu ile birlikte ebeveynlere, çocuklarının din eğitimi dersine katılmasını istemeleri durumunda, okul idaresine bildirimde bulunmaları yükümlülüğü getirilmiştir. Yani din dersine katılmak istemeyen için değil, tam tersi olarak katılmak isteyenler için bildirimde bulunma yükümlülüğü konulmuştur. Katılım gerçekleştirmek istemeyen öğrenciler ve ebeveynleri için de bu şekilde, katılmak dahi istemedikleri din dersi için ekstradan vakit kaybetmemeleri öngörülmüştür. Ancak bu zamana kadar pratikteki uygulamasına bakıldığında din dersine katılmak isteyenlerden ziyade, katılmak istemeyenler bildirimde bulunmuşlardır. Bu da birçok kesim tarafından, vatandaşların "inançlarını açıklamama hakkı"nın ihlali olarak görülmektedir.

1991 Eğitim Kanunu, Katolik Kilisesi dışındaki diğer dini gruplar ve cemaatlere de devlet okullarında eğitim verme imkanı tanımış ancak bunu belli şartlara bağlamıştır. Eğer aynı sınıf içerisinde en az yedi öğrenci belirli bir dinin veya mezhebin dersini almak istiyorlarsa okullar bunu sağlamak zorundadır. Yedi kişinin sağlanamadığı durumlarda sınıflar ve bölümler arası da din dersini gerçekleştirmek mümkündür. Bunun yanında din derslerinin haftada iki saat yapılacağı ve bir sonraki sınıfa etki etmeyecek şekilde karnelerde din dersi notunun bulunacağı belirtilmiştir (Ministerstwo Edukacji Narodowej, 2014).

Her ne kadar anayasada kilise ile devletin ayrılılığı hususu ifade ediliyorsa da, Eğitim Kanununun giriş metninde "eğitim ve öğretimin hristiyan değerler sistemine saygı gösterecek şekilde" gerçekleştirileceği ifadesi yer almaktadır (Dziwisz, 2009). Bu ifade ilk olarak Polonya'daki eğitimin seküler niteliğinin bozulmasına neden olmaktadır. İkinci olarak da, diğer dini grupların ve cemaatlerin

eşitliğine aykırı olduğu yönündeki eleştirilere hedef olmaktadır. Aslında Polonya'da Katolik Kilisesi'nin eşitler arasında birinci olduğunu söylemek de yanlış bir ifade olmamaktadır.

1992 yılına gelindiğinde Milli Eğitim Bakanlığı "Devlet Okullarında ve Anaokullarında Din Eğitimi" adlı bir yönetmelik çıkararak din eğitimini daha ayrıntılı bir şekilde hukuki metne dökmüştür. Buna göre din dersini seçmek istemeyen öğrenciler için ayrıca ahlak dersi sınıflarının açılması, her iki dersin de gönüllülük esasına dayalı olması, öğrencinin din veya ahlak derslerinden herhangi birisine katılım gerçekleştirmek istemediği durumlarda okul tarafından uygun bir şekilde eşlik edilerek öğrencinin zamanını okulun diğer alanlarında veya kütüphanede geçirebilmesi öngörülmüştür. Bakanlık bunun yanında sınıflarda derslerin öncesinde veya sonrasında dua yapılmasına ve yine sınıflar içerisinde dini sembollerin kullanılmasına izin vermiştir (Köylü, 2014, s. 183). Bu dersten alınacak olan notun da karnede davranış notunun altında "din eğitimi/ahlak dersi" başlığı ile yer alması öngörülmüştür. Ayrıca öğrenciler arasında veya sonraki süreçlerde ortaya çıkabilecek olan din bazlı bir ayrımcılığı önlemek adına din dersi notunun yanında hangi din veya mezheple ilgili olarak ders alındığının belirtilmemesi uygun görülmüştür (Şencan, 2011, s. 265). Ders öncesi ve sonrası dua ile ilgili olarak sınıf içerisinde bulunan ve başka bir din veya mezhebe inananların olması durumunda, bu hususa ayrıca dikkat edilmesi öngörülmüştür. Şayet sınıf içerisinde dua sebebiyle bir çatışma ortaya çıkma ihtimalinin varlığı durumunda, duadan vazgeçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca sınıflarda her ne kadar dini sembollerin (haç vb.) kullanılmasına izin veriliyor olsa da, böyle bir zorunluluk getirilmemiştir. Ancak dini sembollerle ilgili olarak sınıf içerisinde başka inanca sahip bir öğrenci bulunduğu durumlarda ne yapılacağına dair herhangi bir ifadede bulunulmamıştır (Chełstowska vd., 2013, s. 64).

Din dersi notlarının karnede "din eğitimi/ahlak" adıyla bulunmasına ve derse katılınmadığı durumlarda bu dersin karşılığına not hanesinin yerine bir çizgi konulması ile ilgili olarak Platforma Obywatelstwa (PO) 1992 yılında Anayasa Mahkemesi'ne tekrardan şikayette bulunmuştur. Bu şikayetten sonra kamuoyunda ve siyasetçiler arasında çıkan tartışmalar "çizgi savaşı" olarak da adlandırılmıştır (CBOS, 2013). 1997 yılında ise, her ne kadar en başta devlet tarafından ödeme

yapılmayacağı belirtilmiş olsa da, din dersi görevlilerine ödeme yapılması ile ilgili olarak düzenleme kabul edilmiştir (Borecki, 2012, s. 35).

Devlet okullarındaki din eğitimi ile ilgili toplumun görüşlerine bakıldığında, ilk düzenlemenin kabul edildiği yıllarda desteğin çok yüksek oranlarda olmadığı görülmektedir. Hatta 1990'da düzenlemenin hukuksuz niteliği sebebiyle genel halk desteği %40'ın altında kalmıştır. Ancak süreç ilerledikçe toplumun devlet okullarındaki din dersine olan yaklaşımında da değişimler olmuştur. Örneğin 1991 yılında yapılan bir ankette destek %57 olarak görülürken, bu sayı 2007 yılında %72'ye kadar ulaşmıştır. Bu da bize uygulamaya giren eğitim modeline toplumun ayak uydurduğunu göstermektedir (Feliksiak, 2007, s. 3). Ancak her ne kadar okullara din dersinin geri dönmesini halk destekliyor olsa da, bu konuda yapılan tüm değişikliklere destek verdikleri anlamına gelmemektedir. Örneğin din dersi ile ilgili notun karnede yer alması ve yıl sonu ortalamasını etkilemesi, din dersi saatlerinin günlük plan içerisindeki yeri gibi konularda halk arasında karşıt bir görüş söz konusudur.

Son olarak ise din eğitimi ile ilgili olarak 2007 yılında bir düzenlemeye gidilmiş ve din dersinden alınan notun yıl sonu ortalamasına etki etmesine karar verilmiştir. Yıl sonu ortalamasının öğrenci açısından bir sonraki eğitim aşamasına geçişlerde büyük bir önemi olması nedeniyle kamuoyunda bu değişiklik farklı eleştirilere maruz kalmıştır. Çünkü iddia edilene göre, o sürece kadar din dersi ile ilgili verilen notlar çoğu zaman objektif kriterlerden ziyade, dindarlık seviyesine ve kilise aktivitelerine katılım oranlarına bağlı olarak ders görevlileri tarafından belirlenmiştir. (Not tartışması ile ilgili olarak ilerideki başlıklarda bahsedilecektir.)

Sonuç olarak 1989 sonrası dönemde devlet okullarındaki din eğitiminin üç etaplı bir şekilde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. İlk etap (1990-1991), Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu talimatname ile din dersinin devlet okullarına sokulmasından başlayıp, talimatnamenin hukuki incelemesine ilişkin Anayasa Mahkemesi'ne yapılan talebin olumsuz sonuçlanarak din eğitiminin perçinlendiği ana kadar olan süreç, ikinci etap (1991-1997) mahkeme kararından itibaren diğer öğretmenler gibi din dersi görevlilerinin de ödemelerinin yapılması ile ilgili düzenlemenin kabul edildiği ana kadar olan süreç, son olarak üçüncü etap

(1997-2007) ise din dersi notlarının yıl sonu ortalamasına katılması kararının alınmasına kadar olan süreçtir.

1.2.2. Din Eğitiminin İçeriği

Polonya'da din eğitimi Katolik Kilisesi ve diğer inanç topluluklarının üzerinde çalışıp kabul etmiş olduğu programlar temel alınarak gerçekleştirilmekte ve bununla ilgili olarak da Milli Eğitim Bakanlığı'na herhangi bir görüş sorulmamakta veya onayı istenmemektedir. Yalnızca bakanlığa ders yılı başlamadan önce belirlenen ders programlarının gönderilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde ders doküman ve kitaplarının da belirlenmesi bu usule göre gerçekleşmektedir (Dudek, 2015). Okullarda gerçekleştirilen din derslerinin programları, piskoposluk bölgelerine göre değişim göstermektedir. Öğrencilerin ders kitapları ve öğretmenler için hazırlanan kılavuzların kilise hiyerarşisi tarafından onaylanması gerekmektedir. Okul müdürünün ders programını veya kitaplarını onaylama yetkisi yoktur. Ders görevlilerinin de bunların belirlenmesinde rolü bulunmamaktadır. Okulun sınırları içerisinde bulunduğu piskoposluk bölgesindeki yetkili rahip genellikle bunları belirlemekte ve bölgede yeknesak bir eğitim sağlanmaktadır (Łaciak & Szczepankowska, 2013). Bunun yanında din dersi öğretmenleri de piskoposluk bölgesi yetkilileri tarafından belirlendiği için, devletin veya okulların pek bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak piskoposluk tarafından şayet görevlendirmiş olduğu din dersi öğretmeninin görevi iptal edilirse, yenisi belirlendiğinden ödemesini görevlendiren piskoposluk yapmak zorundadır.

1.2.2.1. Din Dersi Öğretmenlerinin Belirlenmesi

Din dersi öğretmenlerinin yeterliliği ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı ile Polonya Ekümenik Konseyi arasında bu güne kadar 1993 ve 2000 yıllarında olmak üzere iki anlaşma imzalanmıştır. Kanunlar veya herhangi bir hukuki düzenlemeden ziyade öğretmenleri görevlendirilirken bu iki anlaşma göz önüne alınarak gerçekleştirilmektedir (Rynkowski, 2008, s. 266). Doğrudan binlerce din eğitimi dersi öğretmenlerine hitap eden bu anlaşmaların içermiş olduğu hükümler bazı anayasal özgürlükleri (işini yapma hakkı, din ve vicdan hakkı vb.) ihlal edici niteliktedir. Anayasaya bakıldığında Ekümenik Konseyi ile yapılan anlaşmaların genel bağlayıcı nitelikteki hukuki hükümler içerisine dâhil edilmediği görülmektedir.

Anayasaya göre, kanunlardan veya anayasadan kaynaklanan özgürlüklerin sınırlandırılmasının yine kanunlarla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak 1993 ve 2000 yılında yapılan anlaşmalar bugün Katolik din dersi öğretmenlerinin yeterlilikleri ile ilgili başvurulan kaynakların en başında gelmektedir (Borecki, 2012, s. 34).

1.2.2.2. Din Dersinin İçeriğine Dönük Tartışmalar

Devlet okullarında gerçekleştirilen din derslerinin içeriğinde ne gibi konuların olması gerektiği ile ilgili olarak kamuoyunda yaşanan tartışmalar dikkat çekmektedir. Bununla alakalı olarak ilk ve asıl tartışma, konuların tüm dinleri kapsayacak şekilde mi olması gerektiği, yoksa yalnızca Katolik Hristiyanlığı eğitmeye yönelik mi olacağı doğrultusundadır.

Polonyalıların bu konudaki görüşlerine bakıldığında, %57'sinin din derslerinde çocukların bütün dinlerle ilgili olarak bilgi alması gerektiğini düşündüğü görülürken, %36'sının da derslerin yalnızca Katolik Hristiyanlığı bazında gerçekleşmesini istemediği görülmektedir. Ayrıca bu eğitimin nasıl olması ile ilgili olarak da, Polonyalıların %64'ü derslerin her şeyden önce tarihsel perspektiften anlatılması ve din kültürü açısından bilgi vermesi gerektiğini belirtirken, %30'u din derslerinin yalnızca öğrencilerin inançlarını şekillendirmekle ilgilenmesi gerektiğini söylemiştir (Feliksiak, 2008, s. 7). Ancak Katolik Kilisesi'nin bu konuda halkın genelinin sahip olduğu düşünceye katıldığını söylemek çok doğru olmamaktadır. Pratikte gerçekleşen derslerin büyük bir çoğunluğu "Katolik Hristiyanlığı din dersi" şeklinde geçmektedir.

Polonya Katolik Kilisesi'nin din derslerinde daha etkin olmak adına yapmış olduğu girişimlerden bir tanesi de 1989 yılında, Eğitim Kanunu düzenlemesi öncesinde Dinler Tarihi dersinin kaldırılmasına destek vermesidir (Dziwisz, 2009). Bu şekilde yeni Eğitim Kanunu ile birlikte din derslerinin içeriklerini kendisi belirleyebilecek ve diğer dinlerden ziyade Katolik öğretisine odaklanabilecektir.

Diğer bir tartışmalı konu, piskoposluk tarafından görevlendirilen ders görevlilerinin derslerde daha farklı konularda propaganda yapmaya yönelik çalışmaları olmuştur. Örneğin din dersi ruhban sınıfına üreme konularında kilise öğretisine göre öğrencilerin görüşlerini şekillendirme fırsatı vermiştir. Uygulamış

oldukları bu yöntemle kısmen de olsa başarılı olabilmiştir. Eski nesil ile karşılaştırıldığında, genç nesillerin kürtaj ile ilgili görüşlerinin daha olumsuz bir şekilde olduğu görülmüştür (Chełstowska vd., 2013, s. 98). Kürtajla ilgili olarak din derslerinde yaşanan ve tartışma oluşturan en önemli olaylardan bir tanesi de, içerisinde adım adım kürtajla ilgili sahnelerin yer aldığı Türkçe ismiyle "Tilki Oyunu (Niemy Krzyk)" adlı korku filminin rahipler tarafından öğrencilere gösterilmesi olmuştur. Ebeveynler din dersinde kendi haberleri olmadan, daha 14 yaşında olan çocuklarına bu şekildeki bir filmin gösterilmesine büyük bir tepki göstermiştir.

1.2.3. Din Eğitiminin Karneye Yansıması

Devlet okullarındaki din eğitimi dersinin karneye yansıyıp yansımayacağı, yansıyacaksa hangi şekilde yansıyacağı ve yansıması durumunda yıl sonu not ortalamasına etki edip etmeyeceği ile ilgili konular Polonya'da 1989 sonrası dönemde eğitim alanında devamlı tartışılan konuların başında gelmiştir.

Din eğitimi dersinin bir seçmeli ders olarak karneye yansıması ilk olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1992 yılında çıkarmış olduğu yönetmelik ile olmuştur. Bu yönetmeliğin md. 9/1-2'sine göre, din dersi notunun karnelerde davranış notunun ardından yer alması, herhangi bir ayrımcılığa veya hoşgörüsüzlüğe sebebiyet vermemek için hangi din veya mezhepten ders alındığının yazılmaması, din veya ahlak dersinin hangi din ve mezhepten alındığının belirtilmemesi adına da "din eğitimi/ahlak" şeklinde karneye yansıması, eğer din veya etik dersi alınmamışsa not hanesinin karşısının boş bırakılması ve yılsonu notunu etkilememesi öngörülmüştür (Dziennik Ustaw, 1992). Din dersinin okullara dönüşüne halkın arasında yüksek oranda destek olsa da, karnelerde bu dersten alınan notun yansıtılması ile ilgili olarak aynı fikirde olmadıkları görülmektedir. 1992 yılında düzenlemenin kabul edilmesinden sonra CBOS tarafından yapılan bir çalışmada Polonyalıların %62'si böyle bir uygulamayı istemediklerini belirtmiş, yalnızca %32'si olması gerektiğini söylemiştir (CBOS, 1992).

2007 yılında bu sistem üzerinde değişiklik yapmak amacıyla tekrardan bir düzenlemeye gidilmiş ve buna göre artık din dersi notu da yılsonu not ortalaması hesaplamasına dahil edilmiştir. Ancak bu uygulama halk arasında eleştiri ile karşılaşmıştır. 2007 yılında yapılan bu değişiklikten sonra din dersinin devlet

okullarındaki varlığına ilişkin halkın desteğinin önemli derecede düştüğü görülmektedir. Her ne kadar insanlar din dersinin devlet okullarındaki varlığını destekliyor olsa da, 1991 yılında el altından bir talimatname ile yürürlüğe konulması ve bunun üzerine aynı şekilde 2007 yılında halka danışılmadan yılsonu ortalaması hesaplamasına etki etmesi kararı Polonyalılar arasında din eğitimi dersinin okullardaki varlığına yönelik olarak desteği düşürmüştür.

2007 yılında yapılan bir çalışmada Polonyalıların %62'sinin din eğitimi notunun yılsonu ortalamasına dahil edilmesine karşı olduğu, %33'nün ise bu şekildeki bir uygulamaya destek verdiği görülmektedir (Feliksiak, 2008). Yani insanların genel olarak yeni düzenlemeye çok ılımlı yaklaşmadıkları dikkat çekmektedir.

Yıl sonu ortalaması öğrenciler için, eğitimin bir sonraki aşamasına geçişlerinde ve burs kazanma süreçlerinde etkili olması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir (Chełstowska vd., 2013, s. 49). Bu nedenle de kendilerini derslere katılmak ve iyi bir not elde etmek zorunda hissetmektedirler. Dolayısıyla da, normalde seçmeli niteliğe sahip olan din eğitimi dersine çoğu öğrenci katılım göstermek zorunda kalmaktadır.

Ayrıca öğrencilerin kilisedeki dini ritüellere katılım oranlarına göre de notları değişim göstermektedir. Bu konuda Kluzik-Rostkowska, öğrencilerin kiliseye düzenli bir şekilde katılım gerçekleştirmesi durumunda, daha iyi bir not elde ettiklerini belirtmektedir (Heinen & Portet, 2009, s. 27).

Bazı durumlarda öğrenci hem din eğitimi dersine hem de ahlak dersine katılmak isteyebilmektedir. Ancak bu durumda hangi notun ne şekilde karneye yansıyacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Şu an için her iki dersin notları karşılaştırılarak, öğrenci için hangisi daha olumlu ise herhangi bir ek ibare belirtmeden yazılmakta ve yalnızca bu not yıl sonu ortalaması hesaplamasına katılmaktadır.

Kilisenin 2007 yılındaki not ortalaması ile ilgili yapılan düzenlemeden sonra peşinde koştuğu diğer bir amacı, öğrencilerin din eğitimi dersi ile matura sınavından geçmesine olanak verilmesi yönünde olmuştur. Matura sınavında elde edilen puan ortalaması, öğrencilerin üniversitelere girişlerini belirleyen en temel

kriterdir. Bu puan ortalaması öğrencinin kazanmak istediği bölüm doğrultusunda belirlenen 3 zorunlu dersten sözlü ve yazılı sınava girmesi neticesinde elde ettiği puanların ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Sınava girilebilecek dersler arasında din eğitimi dersinin de olması noktasında kamuoyundaki tartışmalarda çok fazla destek olmadığı ve Polonyalıların %60'a yakınının buna karşı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Kilisenin bu yöndeki çabalarına rağmen, halen matura sınavından din eğitimi dersi ile geçmek mümkün değildir.

Öğrencilerin matura sınavında din dersinden geçmesine karşı çıkan grup, Polonya'daki din derslerinin din bilimi ve dini bilgilerden ziyade inanca yönelik gerçekleştiğini öne sürmektedir. Bu gruba göre, ortada verilen bir bilgi olmadığı için de sorulacak sorular bir üniversite sınavına giriş sınavı seviyesine ulaşamayacak, "Tanrıya inanıyor musun?", "aileni seviyor musun?", "öldürmek serbest midir?" gibi bilgi seviyesini ölçme noktasında hiçbir vasıfa sahip olmayan soruların seviyesinin üzerine geçemeyecektir (Omyliński, 2013).

Son olarak, okullardaki din eğitimi dersinin pratikte en önemli sonuçlarından birisi de bu derse katılım gerçekleştirmek istemeyen öğrenciler için ortaya çıkmaktadır. Çünkü derse katılınmadığı durumlarda, din eğitimi notu sekmesinin karneden çıkarılması yerine, karşısına bir çizgi konulması tercih edilmektedir. Polonya gibi muhafazakar bir topluma sahip ülkede, öğrencinin din eğitimi dersine katılmaması nedeniyle inançsız olduğu şeklindeki suçlamalarla, toplum baskısına maruz kalması ve bu nedenle ayrımcılığa uğramaması olası bile değildir. Not yerine çizgi konulması basında da kendisine sık sık yer bulmuş ve bu tartışmalar "wojna o kreskę (çizgi savaşı)" olarak adlandırılmıştır. Mevcut durumda din dersi veya ahlak dersine katılım gerçekleştirmeyen öğrencilerin karnesinde "din/ahlak ------" şeklinde not hanesi boş bırakılmakta ve çizgi konulmaktadır.

1.2.4. Devletin Din Eğitimi Finansmanı

1991 yılında kabul edilen Eğitim Kanununda halkın tepkisini çekmemek adına kilise tarafından görevlendirilecek öğretmenler için herhangi bir ücret ödenmesi öngörülmemiştir. Kilise hiyerarşisi de daha fazla tepkiye yol açmamak için ücret almaktan feragat ettiğini belirtmiştir. O anki mevcut koşullarda ekonomik sıkıntılar, enflasyon vb. problemler ile savaşan halkın bu konuda hassas olduğu

çok aşikârdır. Ancak kanunun kabul edilmesinden yalnızca 3 sene sonra bu konudaki tartışmalar tekrardan gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (Chełstowska vd., 2013, s. 49).

Mevcut durumda din dersi öğretmenlerinin ödemeleri devlet tarafından yapılmaktadır. Ancak Katolik Kilisesi dışındaki diğer dinlerin veya mezheplerin görevlilerine birkaç istisna dışında finansman sağlanmamaktadır. Örneğin ülkenin doğusunda bulunan ortodoks mezhebi üyelerinin çocukları için eğitim yapan öğretmenlere ödeme yapılmaktadır (Şencan, 2011, s. 68). İstisnalar dışındaki diğer dini grupların üyeleri devlet okullarında kendilerine özel bir din eğitimi dersi verilmesini istemeleri durumunda, çoğunlukla kendi imkanları doğrultusunda yapmak zorunda kalmaktadır.

Bunun dışında ödemesi devlet tarafından yapılan din ders görevlilerinin ilgili kilise veya dini grup tarafından geri alınması durumunda, tekrar görevlendirilecek olan görevliler için devlet tarafından ödeme yapılmamakta, bu durumlarda kendi bütçelerinden karşılamaları gerekmektedir (Rynkowski, 2008, s. 266).

Din eğitimi ders görevlileri için devlet kaynaklarından ödeme yapılması halk arasında tartışmalara neden olmaktadır. Bir eğitim yılı içerisindeki din eğitimi derslerini veren ders görevlilerinin devlet bütçesine olan maliyeti yaklaşık olarak 1,3 milyon złoty dir. Halkın büyük bir kesimi devlet okullarındaki din eğitiminin müfredatının dahi devlet tarafından belirlenmemesi ve devlete maddi bir yük oluşturması nedeniyle bu eğitimin kiliselere kayması veya eğitimi belirleyen kurumlar, yani kiliselerin ödemesini gerçekleştirmesini savunmaktadır (Jażdżewski, 2015).

Din eğitiminin devlet tarafından finanse edilmesi gerektiğini düşünenlerin argümanlarına bakıldığında, ilk olarak bu derslerin ödemelerinin inananların vermiş oldukları vergiler ile ödeniyor olduğunu iddia ettikleri dikkat çekmektedir. Ancak inananların kendi içerisindeki yaygın görüşe bakıldığında da, büyük bir çoğunluğunun ödemenin kilisenin sahip olduğu fonlardan sağlanması gerektiğini savunduğu görülmektedir. İkinci olarak, din dersi görevlilerinin vermiş oldukları emeklerinin ve çalışmalarının karşılığı olarak bir ücret elde etmeleri gerektiğini belirtmektedirler. Ancak halkın genel görüşüne bakıldığında, din dersinin devlet

okullarından çıkarılmasından ziyade, ödemenin kilise tarafından yapılmasının istenildiği görülmektedir. Yani ödemenin yapılmaması değil, kilise tarafından yapılması talep edilmektedir. Son olarak ise, her okulda din dersinin yanında ahlak dersinin de olduğu ve bu derslerin de ayrıca vergilerden ödendiği iddia edilmektedir. Ancak okullardaki durumlara göz atıldığında, ahlak dersini organize eden okulların oranı %3'ün üzerine geçmemektedir. Yani öğrencilerin çok büyük bir kısmının ahlak dersini seçme imkanı dahi bulunmamaktadır. Bunun dışında, şayet ahlak dersi olsa dahi, bu ders gün sonuna konulmakta ve din eğitimi ders planının ortasına yerleştirilmektedir. Bu da çocukları çoğunlukla bu dersi seçmek veya dışlanma ikilemi arasında bırakmaktadır.

1.2.5. Ahlak Dersi ve AİHM Grzelak Davası

Devlet okullarında düzenlenen din eğitimi ve ahlak derslerine katılım zorunlu değil, gönüllülük esaslıdır. Eğer öğrenci hem din eğitimi hem de ahlak dersine katılmak istiyorsa, okul yönetiminin her iki derse de katılım sağlayabilecek şekilde ders planını ayarlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Eğer hiçbirine katılmak istemiyorsa da, okul yönetimi dersler devam ederken öğrenci ile ilgilenmek veya farklı eğitim sınıfları ayarlamak zorundadır.

Ancak pratikteki uygulamayla ilgili olarak 2010 yılında yapılan bir araştırmaya göre devlet okullarının yalnızca %2,7'sinde ahlak dersi ayrı bir ders olarak plana dâhil edilmiştir. Geri kalan okullarda ahlak dersine katılma gibi bir imkân bulunmamaktadır (Chełstowska vd., 2013, s. 49). Ancak Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2012-2013 yılında ahlak dersini planına dahil eden kurumların sayısı 110 artmıştır. Bu artışın en fazla olduğu bölgeler Mazowiecki (34) ve Śląsk (28) olmuştur. Ayrıca Polonya'da 2012-2013 yılı verilerine göre 27.324 okulda ahlak dersi sağlanılmakta ve 1230 ahlak dersi öğretmeni bulunmaktadır (Łaciak & Szczepankowska, 2013, s. 11).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın talimatnamesinin genel olarak Katolik Hristiyanlığı eğitimi dersine odaklanması nedeniyle ahlak dersinin göz ardı edildiği görülmektedir. Hükümlerin çoğunluğu din eğitimi ile ilgilidir. Örneğin ilköğretim okullarının ilk üç sınıfı için ahlak dersinin müfredatı dahi bulunmamaktadır (AİHM, 2010). Devlet okullarının çok büyük oranında ahlak sınıflarının bulunmaması,

bulunsa bile müfredatlarının olmaması veya ders saatinin plan içerisindeki derslerin bitiminden sonraya konulması gibi durumlar nedeniyle öğrencilerin daha ziyade din eğitimi dersine katılmasına motive etmeye çalışıldığı görülmektedir.

2007 yılında Polonyalıların din eğitimi veya ahlak dersleri arasındaki öncelikli seçimlerine yönelik olarak yapılan çalışmada, halkın %50'sinin din eğitimi, %13'ünün ahlak ve %26'sının her ikisini de tercih ettiği görülmektedir (Feliksiak, 2007, s. 1). Yani genel olarak insanların din eğitimi dersini tercih ettiği görülmektedir fakat yine de küçük bir oranda da olsa ahlak dersini tercih etmek isteyenler bulunmaktadır. Ancak her okulun bu talebi karşılamak adına ahlak dersini sağla(ya)maması nedeniyle öğrencilerin sıkıntı yaşadığı durumlar da ortaya çıkmaktadır.

Bunlardan en önemlilerinden birisi AİHM'e taşınan ve başvurucu olan öğrenci lehinde sonuçlanan "Grzelak – Polonya" davasıdır. Mateusz Grzelak adlı öğrenci din eğitimi dersine katılmak istememiş ve bu dersin gün içerisindeki diğer zorunlu derslerin arasına yerleştirilmesi nedeniyle zamanını okul içerisinde bir sonraki dersi bekleyerek kimse olmadan koridorlarda, okul kütüphanesinde veya okul kulübünde geçirmek zorunda kalmış, dolayısıyla kendisini arkadaş grubundan dışlanmış olarak hissetmiştir. Sınıfındaki diğer arkadaşları tarafından, sınıf içerisinde din eğitimi dersine katılmayan tek öğrenci konumunda olması sebebiyle sözlü ve fiziksel baskılara mağruz kalmış ve bu nedenle ayrıca iki defa okul değiştirmek zorunda kalmıştır. Ebeveynleri okullardan oğulları için ahlak dersi açılmasını talep etmiş ancak başarılı olamamışlardır. Önce Milli Eğitim Bakanı, sonra Cumhurbaşkanına mektup yazarak bu konuya bir çözüm getirilmesine çabalamışlar, ancak herhangi bir çözüm elde edememişlerdir. Ombudsmana da bu konuda başvuran ebeveynler, ombudsmandan Anayasa Mahkemesi'nin 1992 ve 1993 yıllarındaki vermiş olduğu kararlar sebebiyle tekrar itiraz etmeyecekleri cevabını almışlardır. Bunun üzerine de Mateusz'un ayrımcılığa maruz kalması, kendisini dışlanmış hissetmesinden dolayı bir öğrenci dahi olsa ahlak dersinin açılmasının gerektiği ve yıl sonu karnede not hanesinin boş olması sebebiyle dini görüşlerini açıklamama hakkının elinden alınması şikayetleri ile AİHM'e başvurmuşlardır. Mahkeme, öğrencinin farklı bir muameleye ve haksız bir damgalanmaya maruz kalmış olduğuna, devletin takdir yetkisini aştığına karar vererek, Grzelak ailesini haklı bulmuştur (AİHM, 2010).

1.2.6. Din Eğitimi/Ahlak Derslerine Katılmama

Din eğitimi ile ilgili olarak bir diğer tartışma konusu din eğitimi veya ahlak derslerine katılmak istemeyen öğrencilerin o ders saati esnasında ne yapacağı ve bu derslerin saatlerinin günün hangi aralığına yerleştirileceği ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğrencilerin veya reşit olmaması durumunda ebeveynlerinin din eğitimi veya ahlak dersleri arasında seçim yapma hakkı bulunmakta ve bunun yanında ikisine de katılmak istemeyerek boş vaktini gözetimli ders çalışarak kütüphanede veya okul alanının herhangi bir yerinde geçirebilmektedir. Ancak pratikte bu uygulama herhangi bir derse katılmayan öğrenciler için çoğu bölgede ciddi sıkıntılar oluşturmaktadır.

Din dersinin gün içerisine değil de, günün başı veya sonuna yerleştirilmesi durumunda herhangi bir sıkıntı meydana gelmemektedir. Ancak diğer zorunlu derslerin arasına yerleştirildiği takdirde, katılım gerçekleştirmeyen öğrenciler için zaman kaybı oluşturmasının yanında, belli derecede arkadaş grubundan dışlanma ve bunu bir ceza olarak kabul etme algısının oluştuğu görülmektedir (Feliksiak, 2007, s.8). Din dersine katılım gerçekleştirmeme özellikle de anaokullarında öğrenciler açısından sıkıntı yaratmaktadır. Çünkü yaş itibariyle küçük olan bir çocuk ne gibi bir sebeple arkadaşlarından ayrı kalmak ve vaktini yalnız başına geçirmek zorunda olduğunu anlamamakta ve psikolojik olarak da bundan etkilenmektedir (Chełstowska vd., 2013, s. 49).

Din eğitimi dersinin saati ile ilgili olarak yönetmeliğin çıkarıldığı süreçte İş ve Sosyal Politikalar Bakanlığını yürüten Jacek Kuroń, hükümet olarak öğrencilerin vakitlerini kaybetmemeleri için din derslerinin günün başında veya sonunda organize edilmesini teklif ettiklerini ancak kilise hiyerarşisinin din eğitimi dersi görevlilerinin az olması ve acilen yürürlüğe girmesini istemesinden ötürü, derslerin organizasyonunu öğrencilerin istediği şekilde gerçekleştirmekten ziyade, kilise tarafından görevlendirilen din dersi görevlilerinin uygun zamanlarına göre yapmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir (Kuroń & Żakowski, 1997, s. 181).

Bunun yanında öğrencileri boş durmak veya ahlak dersine katılmaktansa din eğitimi dersine girmeye motive etmek amacıyla, din eğitimi saatleri zorunlu dersler

arasına konulmakta ve ahlak dersi genellikle son ders saatine yerleştirilmektedir. Yani katılmak istemeyen öğrenciler için dersin aynı saatte yapılmasından ziyade, farklı saatlerde planlanmakta ve öğrenciler üzerinde adeta psikolojik bir baskı oluşturulmaktadır. Bu öğrencileri çoğu okul o ders saatinde diğer sınıflardaki en iyi derslerden bir tanesine yerleştirmektedir (Burda, 2015).

Polonyalılar arasında bu konudaki görüşlere bakıldığında da haklı olarak büyük bir çoğunluk din dersinin günün başı veya sonuna yerleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ders arasında öğrencinin beklemek zorunda kalmaması için dersin günün başı veya sonunda olması gerektiğini düşünenler %81'lik bir oranda iken, aksini savunan rakam yalnızca %12'de kalmaktadır (Feliksiak, 2007).

Herhangi bir derse katılmamanın öğrenci açısından bir diğer dezavantajı da karnedeki ilgili not hanesinin boş bırakılarak haksız yere damgalanmasıdır. Halbuki öğrencinin dini görüşlerini açıklamama hakkı kanunlar tarafından koruma altına alınmıştır. Ancak bu şekildeki bir uygulamayla not hanesinin boş olması sebebiyle inançsız/dinsiz damgası yemekte ve muhafazakar karakterli bir topluma sahip olan Polonya gibi bir ülkede öğrenci üzerinde sıkıntı ve toplumsal baskı oluşmaktadır.

1.3. Devlet Okullarında Cinsellik Eğitimi

Polonya'da gerçekleşen siyasi değişimden sonra, Milli Eğitim Bakanlığı'nın cinsellikle alakalı olan konuları devlet okullarındaki müfredatlara sokma çabaları 1989 sonrası dönemde etkin siyasi aktörlerden birisi olan Katolik Kilisesi tarafından sıkı bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Kilise bu muhalefetinde büyük ölçüde başarıya ulaşmış, netice olarak da cinsellik eğitimi geçici de olsa belirli bir süre devlet okullarına girememiştir (Ramet, 2014, s. 25). Bu dersin yerine "aile hayatına hazırlık (WdŻ)" adı altında öğrencilere eğitim verilmiş ve cinsellikle ilgili olarak konular çoğunlukla ihmal edilmiştir.

Kilisenin bu muhalefetinin temel sebebi olan Katolik öğretisine göre, cinsellik eğitiminin öncelikli yeri ailedir ve ebeveynlerin kendi inançlarına göre çocuklarını eğitme hakkı elinden alınmamalıdır. Bu nedenle de devlet okullarında verilebilecek her türlü cinsellik eğitimi kilise için Katolik öğretiye tehdit olarak görülmektedir (Heinen & Portet, 2009, s. 27). Ayrıca bu öğretiye göre cinsellik, yalnızca üreme ve

neslin devamını sağlamaya hizmet etmektedir ve yalnızca kişisel hazlar için gerçekleştirilmesi günah sayılmaktadır.

Her ne kadar Polonya koyu Katolik karakteri ile tanınıyor olsa da, halk içerisinde cinsellik eğitiminin okullardaki varlığı ile ilgili görüşler büyük oranda bu eğitimin olması yönündedir. Bununla alakalı olarak 1998 yılında yapılan bir ankette, Polonyalıların %77'sinin cinsellik ile ilgili olarak okullarda gençlere bilgi aktarılması gerektiğini savunduğu görülmektedir (CBOS, 1998). Bir diğer araştırma 2011 yılında Polonyalı gençler arasında yapılmış ve bu gençlere cinsellikle alakalı konuların okullardaki varlığının gerekli olup olmadığı sorulmuş, sonuç olarak da %97,7 gibi oldukça büyük bir çoğunluk cinselliğin önemli bir konu teşkil ettiğini belirtmiştir (Raczyńska, 2011).

Polonyalıların cinsellik eğitimine olan yaklaşımları yaş, siyasi görüş ve dindarlık seviyesi olmak üzere üç etmene göre değişiklik göstermektedir. İlk olarak insanların yaş ortalamaları azaldıkça, o derecede cinsellik eğitiminin elzem olduğunu düşünmeye meyilli olduğu, yaş ortalaması yükseldikçe de o derece gereksiz olduğunu düşündükleri görülmektedir. İkinci olarak siyasi görüş sağ yelpazeye yaklaştıkça cinsellik eğitimine olan muhalefette de artış gözlemlenmektedir. Son olarak ise, konuyla da ilgili olan kısmı, insanların dindarlık seviyesi yükseldikçe, o derece okullarda cinsellik eğitiminin olmasına karşı çıktığı görülmektedir (Derczyński, 2005). Dindarlık seviyesi burada dini ritüellere katılım sıklığına, Katolik Kilisesi ve rahipler ile olan bağlantıların güçlülüğüne göre değerlendirilmelidir. Yaş, siyasi yelpaze veya dindarlık seviyesine göre cinsellik eğitimine verilen destek oranında değişim gözleniyor olsa da, bunun genel destek oranı üzerinde pek bir etkisi bulunmamaktadır. Örneğin desteğin en az olduğu grup olan 60 yaş üstü halkın dahi 3/4 ünün cinsellik eğitimine destek verdiği görülmektedir.

Bunun yanında Polonya'da her ne kadar cinsellik eğitimi halk arasında büyük destek alıyor olsa da, bu konuda bilgi aktarabilecek yeterlilik düzeyine sahip kimse bulunmamakta, birçok okulda cinsellik dersleri organize dahi edilmemekte, ediliyor olsa da içerik olarak işlenilmesi gerekenin oldukça uzağında kalmaktadır (Józefowska, 2009). Cinsellik eğitimi üzerine yapılması gereken derslerde çoğunlukla başka konulardan bahsedilmekte ve bu konu anlatılsa dahi öğretmen

kendi sahip olduğu dünya görüşü ve ideolojisi çerçevesinde işlemektedir (Kucharczyk, 2013). Bu sebeplerden ötürü, Polonyalı gençler bilgiyi farklı kaynaklardan elde etmeye çalışmakta ve çoğunlukla ulaştıkları bilgilerin doğruluğuna emin olamadan hayatlarına uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Bunun en basit örneğini kız çocukları için, hayatlarının ileriki sürecinde düzenli olarak tecrübe edecekleri adet konusu oluşturmaktadır. Birçok defa bu kız çocukları ilk tecrübeye sahip olduktan çok daha sonra bu konuda bilgi almaya başlamakta ve özellikle de bunun yanında muhafazakâr karakterde olan aileler içerisinde tecrübe yaşamadan önce bilgi edinmemişse kız çocuğu sıkıntılar yaşamaktadır. Zaten Katolik Kilisesi'nin bu dersin amacının öğrencileri cinselliğe özendirmek olduğu şeklindeki iddiasının aksine, dersin asıl amacı öğrencinin kendi ve karşı cinsin sahip olduğu vücut yapısını tanımasını, hayatında kesinlikle tecrübe edeceği ve herkesin bildiği sır niteliğinde olan konularda bilinçli olmasını sağlamaktır.

Polonya'daki gençler arasında cinsellik bazındaki istatistiklerin bir kısmı incelendiğinde, bu eğitimin gençler açısından önemi çok daha iyi anlaşılmaktadır. 1996 yılında "Pracownia Badań Społecznych" tarafından 15-19 yaş grubu arasında yapılan araştırmada, 14 yaş ve altı grup içerisindeki kızların %6,3'ünün ve erkeklerin %12,3'ünün, 15 yaş grubu içerisindeki kızların %20,3'ünün ve erkeklerin %22,4'ünün, 16 yaş grubu içerisindeki kızların %32,1'inin ve erkeklerin %34'ü nün cinsel birliktelik yaşamış oldukları tespit edilmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren evlilik dışı hamilelik ve doğumlarda da hızlı bir artış yaşanmıştır. 1980'li yıllarda bu artış rakamı en fazla %5 iken, 1990'lı yıllarda sistematik bir şekilde artmış ve 2000 yılında bu oran %20,3'e kadar ulaşmıştır (Szymańczak, 2002). Ortaokul öğrencileri arasında yapılan diğer bir araştırmada gençlerin %46'sının hayatında en az bir defa cinsel birliktelik yaşadığını belirttiği görülmüştür. Hatta bunların %13'ü düzenli cinsel birlikteliklerinin bulunduğunu ve %23'ü de yalnızca zaman zaman cinsel birliktelikte bulunduğunu belirtmiştir (CBOS, 1999).

Sayılara bakıldığında cinsellik eğitiminin toplum açısından hangi fonksiyonlara hizmet edeceğini tahmin etmek zor olmamaktadır. Çağdaş sekülerleşen toplumlarda azalan ilk cinsel deneyim yaşı, artan evlilik dışı hamilelik oranları gibi sebeplerden ötürü (Ertit, 2014) gençlerin daha bilinçli olması elzem bir

hususdur. Bu trendin engellenmesi günümüz çağı için konuşulacak olursa, yakın zaman içerisinde mümkün gözükmediği için gençlere cinsel birliktelikler neticesinde karşı cinsten bulaşabilecek olan hastalıklar, istenmeyen hamileliklere karşı önlemlerin nasıl alınabileceği ile ilgili bilgilerin aktarımının önemi büyüktür. Aksi takdirde, örnek vermek gerekirse, ailesinin maddi durumu zayıf olan ve kırsal bölgede yaşan bir kız çocuğunun okul dışında cinsellik konusunda eğitim alabileceği bir kurum olmaması, ailesinden çekinmesi gibi nedenlerle bilgi elde edemeyecek olduğundan dolayı önlem alması imkânsızlaşacak, bunun neticesinde bilinçsizce istenmeyen hamilelikler ortaya çıkabilecek ve sonuç olarak da ailesi – arkadaşı tarafından kız çocuğu yalnız başına bırakılacak, dışlanacaktır.

Polonya hükümeti cinsellik ve üreme sağlığı ile ilgili olarak her ne kadar, Avrupa Sosyal Şartnamesinin 12. maddesine göre (Duda, 2012, s. 26) ve kendi kanunlarına göre eğitim ve bilgi sağlamak zorunda olsa da, Ponton'un gençler arasında yapmış olduğu araştırma neticesinde %40'ının bu dersi hiç almadığı, alanların da yalnızca %7'sinin cinsellikle ilgili olarak temel düzeyde bilgi aldığı görülmüştür (Kucharczyk, 2013, s. 24). Dersin çoğu okulda organize edilmemesinin yanında, bu dersin var olduğu okullarda da gerekli yeterliliğe sahip olmayan ders görevlileri tarafından verilmesi, eğitim programları ve içeriklerinin yeterli derecede olmaması, dersin genellikle ders programı içerisinden ziyade bu programın dışında düzenlenmesi gibi nedenlerle kaliteli bir eğitim verildiğini söylemek doğru olmamaktadır.

Cinsellik eğitimi literatürde ve dünya eğitim sisteminde Amerikan Pediatrik Akademisi tarafından A, B ve C tipi cinsellik eğitimi olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. A tipi cinsellik eğitimi daha muhafazakâr sistemlere sahip ülkelerde uygulanan ve namus temizliği eğitimi şeklinde de tanımlanabilecek bir eğitim türüdür. Bu sisteme göre doğum kontrol yöntemlerinin öğrencilere pek fazla propagandası yapılmamakta ve zevk veren aktivitelerden kaçınma üzerine kurulmuş bir eğitim verilmektedir. B tipi, A tipine göre bir aşama daha ötede olan ve biyolojik cinsellik eğitimi olarak da tabir edilebilecek bir eğitim türüdür. Bunun içerisinde kendi ve karşı cinsin bedenini tanımaya yönelik olarak programlar belirlenmektedir. Son olarak C tipi aralarındaki en geniş çaplı eğitim sistemine sahip ülkeler arasında uygulanmaktadır. Cinsellikle alakalı olarak çocukların ileriki süreçlerde karşılarına çıkabilecek olan her türlü problemler ve bilgi ihtiyaçları bu

eğitim ile giderilmeye çalışılmaktadır (Kluzowa, Palus, & Wronicz, 2011). Bu kategoriler baz alınarak Polonya'daki cinsellik eğitimi değerlendirildiğinde, büyük oranda muhafazakâr yapıya sahip bir eğitim sistemine olması ve genellikle cinsellikle ilgili bilgi vermekten kaçınılması nedeniyle, A tipi içerisine girdiğini söylemek daha doğru olmaktadır.

Polonya'da cinsellik eğitiminin gelişiminin daha iyi anlaşılması adına ayrıca kısaca cinsellik eğitiminin Polonya'daki gelişimi anlatılacak ve derslerin düzenlenme saati, öğretmenlerin yeterlilikleri ile uzmanlık alanları, dersin içerikleri üzerinde oluşan tartışmalı hususlara değinilecektir.

1.3.1. Cinsellik Eğitiminin Polonya'daki Gelişimi

Polonya'da cinsellik eğitimi ile ilgili olarak ilk kez 1950'lı yılların sonlarına doğru konuşulmaya başlanılmıştır. "Aile Planlama Topluluğu" nun kurulmuş olduğu 1957 yılı, cinsellik eğitim üzerine kamu tartışmalarının başladığı tarih olarak kabul edilmektedir (Szymańczak, 2002).

Tartışmaların başlamasından 16 yıl sonra 1973 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından deneme amacı ile "Sosyalist Ailede Yaşama Hazırlık" adlı bir ders verilmeye başlanılmıştır. 1975 yılında ise dersin adındaki sosyalist ifadesi kaldırılarak tüm okullarda okutulmak üzere yürürlüğe konulmuştur. 1986 yılında 4 – 8. sınıflar için zorunlu ders kategorisine sokulmuş ve bir ay içerisinde iki ders saati verilmesi uygun görülmüştür. 1987 yılında derste okutulmak üzere ilk defa "Ailede Yaşama Hazırlık" basılmıştır. Cinsellikle alakalı içerdiği bilgiler sebebiyle Katolik Kilisesi tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Kitap çıkarılırken her ne kadar bütün okullar için zorunlu olduğu belirtilmiş olsa da, kilisenin baskıları nedeniyle bakanlık geri adım atmış ve 1988-1989 eğitim – öğretim yılından itibaren kitabın derslerde kullanımının zorunlu olmadığı, hocanın inisiyatifine bırakıldığı duyurulmuştur (Heinen & Portet, 2009, s. 26).

1989 yılında gerçekleşen siyasi dönüşümden sonra Katolik Kilisesi cinsellik eğitimi konusunda hükümete bu eğitimin yalnızca aileye bırakılması için baskılarda bulunmuş ve büyük derecede de bu baskılarında başarılı olmuştur. 1993'de kabul edilen ve Kürtaj Kanunu olarak da anılan düzenleme her ne kadar cinsellik eğitimi ile ilgili olarak hükümler içeriyor olsa da birçok okulda müfredata dâhil edilmemiştir.

Müfredata dâhil olunan okullarda ise genellikle kiliseye yakın görüşlü olan öğretmenler tarafından aile yaşamı ve evliliğin kutsallığı gibi muhafazakâr görüşler yansıtılmıştır. Kürtaj Kanununun yanında her ne kadar 1992 Anayasası da cinsellik eğitimi getiriyor olsa da, Katolik Kilisesi'nin muhalefetleri sebebiyle kendisine belirli bir süre uygulama alanı bulamamıştır (Miller, 1997, s. 80).

Cinsellik eğitimi ile ilgili liberalleşme 1996 yılında Sejm'de verilen cinsellik eğitiminin okullara getirilmesi ile ilgili yasa tasarısı ile başlamıştır. Her ne kadar Senato, Sejm'in kanun tasarısını kilisenin yapmış olduğu lobi çalışmalarının neticesinde etkilenerek reddetmişse de, Sejm'in belirli bir çoğunluğu yakalayarak Senato'nun onayını atlama hakkı bulunması sayesinde üç hafta sonra tekrar tasarıyı kabul etmiş ve yaklaşık bir ay sonrasında da Cumhurbaşkanı Kwaśniewski tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Ramet, 2006, s. 135-136). Bu düzenleme ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara "İnsanın Cinsel Hayatı" adlı ders koyma yükümlülüğü getirilmiştir. 19 Eylül 1997'de bu dersin eğitime sokulması için Bakanlık tarafından yönetmelik çıkarılmış ve 1 Ocak 1998'den itibaren tüm okullar için bağlayıcı olmuştur. Bunun dışında ayrıca ders saatlerinde de bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin 5. sınıf öğrencileri için 1993 yılında yapılan düzenleme ile öngörülen beş saatlik ders saati, 1997 yılında dört ders saatine indirilmiştir. Ayrıca dikkat çeken bir diğer husus, ders saatlerinin ikiye ayrılarak tüm gruplar birlikte ve kız – erkek ayrı gruplar olacak şekilde düzenlemeye gidilmiş olmasıdır. Ancak bu derslere katılım düzenlemede zorunlu kılınmamıştır (Szymańczak, 2002).

1996'da başlayan liberalleşme hareketi sağ partilerin başa gelmesiyle birlikte ters istikamette gitmeye başlamıştır. Kilisenin çok büyük desteğini alan ve dağınık vaziyette olan sağ partilerin birleşerek oluşturmuş oldukları AWS (Akcja Wyborcza Solidarność – Dayanışma Seçim Hareketi) 1997 yılında yapılan parlamento seçimlerinde %44'e yakın bir oy alarak başa gelmiştir. Bu siyasi değişimden sonra cinsellik eğitimi, kürtaj vb. konulardaki düzenlemelerin ailenin çocuğunu kendi görüşleri doğrultusunda yetiştirme hakkını elinden almış olması sebebiyle anayasaya aykırı olduğu tartışmaları baş göstermiştir. Bu tartışmalardan kilisenin desteklemiş olduğu sağ gruplar başarı ile çıkmış ve 2002 yılında "İnsanın Cinsel Hayatı" dersinin yerine "Ailede Yaşama Hazırlık" dersi konulmuştur.

2002 yılının Temmuz ayında Avrupa Parlamentosu'nun yayınlamış olduğu kadın doğum sağlığı raporunda, Polonya'nın herhangi bir cinsellik eğitiminin olmadığı aday ülkelerden bir tanesi olduğunu belirtilmiştir. Bu raporun yayınlanması sonrasında Polonya medyası "hata", "provakasyon", "euro açgözlülüğü", "çocuğun öldürülmesinin yasalaşması" gibi ifadeler kullanarak ağır bir dille Avrupa Parlamentosu'nu eleştirmiştir. Ayrıca rapor, kilise hiyerarşisi tarafından Polonya Katolik Kilisesi'ne ve Polonya egemenliğine yapılan bir saldırı olarak görülmüştür (Chełstowska vd., 2013, s. 89).

Polonya'da mevcut durumda cinsellik eğitimi adı altında bir ders bulunmamakta, bu bilgiler yalnızca "aile hayatına hazırlık" dersi kapsamında öğrencilere aktarılmaktadır. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu bu tür bilgilere öğretmenlerin çoğunlukla cinsellik içeren ifadelerden kaçınması veya utanması gibi sebeplerle ulaşamamaktadır. Ancak bu konudaki liberalleşme girişimleri halen devam etmektedir.

Örneğin 2011 yılında SLD, özel ve devlet okullarına cinsellik eğitiminin getirilmesi ile ilgili Sejm'e bir teklif sunmuş ancak tartışmalar neticesinde Sejm tarafından bu teklif reddedilmiştir (Ramet, 2014, s. 37). Bunun yanında 2014 yılında SLD ve Twój Ruch partileri milletvekilleri tarafından cinsellik eğitiminin "İnsanın Cinsel Hayatı" adı ile ilkokullara, ortaokullara ve liselere zorunlu ders olarak getirilmesi ile ilgili bir proje teklifi sunmuştur. Ancak Sejm'de yer alan PiS, PO ve PSL koalisyonu tarafından destek görmeyen bu proje, teklifin eğitimden ziyade Polonyalı gençlerin maneviyatlarının kırılmasına yönelik olduğu neden gösterilerek reddedilmiştir. Bunun üzerine Twój Ruch milletvekili Wincenty Elsner cinsellik eğitimine karşı gelen ve teklifi reddeden bütün milletvekillerinin Polonya'da gerçekleşen illegal her bir kürtajdan sorumlu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca SLD milletvekili Artur Ostrowski, cinsellik eğitiminin okullara getirilmemesi durumunda, bu tür bilgilere gençlerin internet gibi diğer kaynaklardan ulaşacağını ve Polonya gençliğinin bu tür önemli bir konuda bilgilerini yalnızca internetten edinmesinin çok yanlış olduğunu belirtmiştir (Suchecka, 2014).

1.3.2. Cinsel Eğitim Konusunda Tartışmalı Hususlar

1.3.2.1. Ders Saatleri

Polonya devlet okullarının çoğunda “Aile Hayatına Hazırlık” dersi düzenlenmemekte, düzenlense dahi bazı sebeplerden dolayı öğrencilerin eğitim süreci ilerledikçe derslere katılım ona bağlı olarak büyük oranda azalmaktadır. Bu sebeplerden bir tanesini ders saatlerinin okul yönetimi tarafından öğrenciler için zaman kaybı görülmesine sebebiyet verecek şekilde düzenlenmesi oluşturmaktadır.

Birçok okulda “Aile Hayatına Hazırlık” dersleri gün içerisindeki ders saatleri içerisine diğer zorunlu dersler gibi yerleştirilmekten ziyade, ya sabah çok erken saatlerde ya da derslerin bitiminden sonra 19 veya 20 saatlerinde düzenlenmektedir. Bu şekilde planlanan dersler neticesinde de öğrenciler derslere katılım yönündeki şevklerini büyük ölçüde yitirmektedir. Gençler not olarak bir karşılığı olmayan, katılımın zorunlu olmadığı bir derse sabah oldukça erken kalkıp veya derslerden sonra yorgun, konsantrasyonunu kaybetmiş bir şekilde girmek istememektedir. Bunun yanında hayatlarını belirlemelerinde önemli bir rol oynayan matura sınavına hazırlık yapan bir öğrenci, zamanını bu ders için harcamaktansa evine dönerek ders çalışmak için değerlendirmeyi çoğunlukla tercih etmekte, bu nedenle de dersi bırakmak istemektedir (Józefowska, 2014).

Ponton’un 2009 yılında yapmış olduğu araştırmada, gençlerin büyük bir çoğunluğunun bu tarz düzenlemelerle derslerin gereklilik seviyesinin düzenli olarak onların gözünde azaltılmakta olduğunu düşündüğü ve birçok öğrencinin bu derse katılmak dahi istemediği görülmüştür. Hatta bazen öğrenciler ailelerinden derslerden kendilerinin kayıtlarını silmeleri için talepte bulunmaktadır. Aileler de çoğunlukla çocuklarının bu talebini kabul etmekte ve okuldaki ders kaydının silinmesi yönünde okul yönetimine istekte bulunmaktadır (Józefowska, 2009, s. 15). Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus ailelerin çocuklarının derslere katılmaması yönündeki talepleri sahip oldukları dünya görüşleri neticesinde değil, çocuklarına olan hoşgörüleri sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür durumlarda da sık sık okulda istekli olan çok az bir öğrenci grubu kalmakta ve sonuç olarak dersler organize edilmemektedir.

Genel olarak derslerden önce sabah erken saatte veya derslerin bitiminden sonra bu dersi organize eden okulların oranı %73,8 iken, diğer zorunlu dersler gibi gün içerisinde organize edenlerin oranı %26,2 gibi düşük bir oranda kalmaktadır

(Józefowska, 2009, s. 15). Şayet ders saatleri ile ilgili iyileştirici bir düzenlemeye gidilecek olursa, büyük oranda bu dersin gerekliliğine inanan gençler arasında katılımın yüksek olacağı kaçınılmazdır.

Bir diğer önemli tartışma da, cinsellik ile ilgili bilgilerin diğer zorunlu dersler kapsamında mı yoksa ayrı bir ders saati içerisinde mi verilmesi gerektiği ile ilgilidir. Polonyalıların %39'u cinsellik eğitiminin diğer zorunlu dersler (biyoloji, aile hayatına hazırlık vb.) kapsamında yapılması ve bu derslerin müfredatına dâhil edilmesi gerektiğini savunurken, %45'i ayrı bir ders olarak, "Cinsellik Eğitimi" adı altında bulunması gerektiğini belirtmektedir (CBOS, 1998).

1.3.2.2. Öğretmenler

Aile Hayatına Hazırlık dersleri çoğunlukla alanında yeterliliğe sahip olmayan, çocuk eğitimi ile ilgili herhangi bir eğitim almamış öğretmenler tarafından verilmektedir. Ayrıca bu dersin birçok okulda Katolik Kilisesi temsilcileri tarafından verilmesi nedeniyle öğrenciler Katolik öğretiye göre eğitim almak zorunda kalmakta ve gerçek, güvenilir bilgiye tam manasıyla ulaşamamaktadır.

Bu dersi veren öğretmenlerin dağılımına bakıldığında en büyük grubun %24,1 oran ile rahip ve rahibeler olduğu görülmektedir. Rahip ve rahibelerden sonra, %13,9 oran ile biyoloji, %9,5 oran ile tarih, %8 oran ile lehçe dil bilgisi öğretmeni gelmektedir. Bunun dışında ilginç bir nokta da sınıfların %5,8'inin derslerinin çeşitli firma tanıtıcıları tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin ped firmalarından gelen tanıtım elemanları derslere girerek genel kapsamda adetten ve cinsel hijyenden bahsetmektedir. Bu süreçte erkek öğrenciler sınıftan çıkarılmakta ve farklı bir sınıfta beklemek zorunda bırakılmaktadır. Sınıftan çıkarılan erkek öğrenciler için ise bekledikleri bu saat için herhangi bir alternatif ders konulmaması sebebiyle, boş bir sınıfta beklemeleri istenilmektedir. Ayrıca bazı durumlarda müzik, beden eğitimi öğretmenleri tarafından da bu dersin verildiğine şahit olunmaktadır (Józefowska, 2009, s. 5).

Öğretmenlerin çoğunluğunun cinsellik konusunda konuşmaktan çekinmesi, cinsellik kelimesini ifade etmekten rahatsızlık duyması, bu konuda bilgi vermekten korkması gibi nedenlerle gençlere ders içeriği ile bağlantılı olmayan bilgiler aktarılmaktadır. Derslerde cinsellik konusundaki bilgilerin çekinilmeden

öğrencilerle paylaşılmasından ziyade, bu konuda bilgi talep eden öğrencileri kınama ve azarlama yolu tercih edilmektedir (Raczyńska, 2011).

1.3.2.3. Ders İçerikleri

"Aile Hayatına Hazırlık" dersine katılan öğrenciler, derslerin genellikle belirli bir ideoloji veya görüşe hizmet edecek ve sıkıcı bir şekilde yürütüldüğünü belirtmektedirler. Derslerin çoğunlukla monolog şeklinde geçmesi ve öğrencilere tartışmaya girme hakkı verilmemesi nedeniyle de ders öğrenciler tarafından zaman kaybı olarak görülmektedir. Ülke çapında belirlenmiş herhangi bir ders kitabı bulunmadığı için, ortak bir program yapılamamakta, her okul kendi öğretmenlerinin görüşleri ve ideolojileri çerçevesinde derslerin içeriğini belirlemektedir. Bunun yanında Katolik Kilisesi'nin baskıları nedeniyle her ne kadar cinsellik eğitimi müfredatta yer alsa da, derste zaman ayrılmamaktadır.

Bu derste okutulmak üzere basılan kaynaklara bakıldığında genellikle doğum kontrol yöntemlerinin tam anlamıyla kötülüğün kaynağı olarak gösterildiği görülmektedir. Çoğu kitap evlilik dışı cinsel birliktelikleri, doğum kontrol yöntemlerini yanlış bir davranış olarak göstermektedir. Bazı istisnalar dışında, okulların seçmiş olduğu kaynaklar Katolik öğretiyi kabul etmekte ve bu doğrultuda konuları işlemektedir. Derslerde okutulacak olan kitapların seçimi öğretmenlerin inisiyatifinde olması nedeniyle, öğretmenler en muhafazakâr söyleme sahip olan kitabı seçerek derste okutulmasını talep etmektedir. Eğitim kitaplarının içeriğinin Katolik öğretiye ters düşmesi durumunda da kilise tarafından sert bir dille eleştirilmektedir (Heinen & Portet, 2009, s. 28).

Katolik öğretiye göre bu eğitimler cinselliği fiziksel boyuta indirgememeli, eğitimin temel prensibi aile ve evlilik için hazırlık olmalıdır. Ayrıca bedenlerin birleşimindeki amacın zevk almak değil, yalnızca üreme olduğu öğrencilere aktarılmalıdır (Augustyn'den aktaran Heinen & Portet, 2009, s. 27).

Derslerde genellikle sağlık ve gelişim açısından önemli konuların öğretilmesi yerine, cinsellikle, doğum kontrol yöntemleri ile ilgili olarak çok farklı mitler öğretilmektedir (Duda, 2012, s. 28). Derslerdeki bu tarz yanlış bilgilendirmeler, Ponton'un 2009 yılında yapmış olduğu araştırma için öğrenciler

tarafından gönderilen mektuplarda kendisini çok güzel bir şekilde göstermektedir (Józefowska, 2009, s. 11-12):

> "Aile Hayatına Hazırlık dersimize 60 yaşındaki bir bayan pedagog geliyordu. Bir derste cinsellik konusu işlenilmeye başlandı ve öğretmen bize doğum kontrol yöntemlerinden bir tanesinin banyoda sirke ile karıştırılmış suda oturmak olduğunu, bu şekilde spermleri öldürebileceğimizi söyledi."
>
> "Ortaokulda dersimize çok yaşlı bir rahibe geliyordu. Bu rahibenin eğer çocukları olmuş olsaydı, bize anlatacak tecrübesi olduğuna kanaat getirirdik. İnançları nedeniyle görüşlerinin sınırlandırılmış olduğu ve böyle konularda tecrübe sahibi olmayan birinin bu derece hassas bir konuda beni nasıl aydınlatabileceğini soruyorum size. Bu rahibe bize evlilikten önce cinsel ilişkinin yasal olmadığını söyledi. Sınıftaki kız arkadaşlarımdan bir tanesi ona 16 yaşından sonra ne yapmak istediğimize karar verme hakkı veren kanun maddesini okuduğunda rahibe sinirlendi ve arkadaşımı sınıftan attı. Bize cinsellikle ilgili hasta görüşler empoze etmeye çalıştı ve bunun yalnızca üremeye hizmet etmesi gerektiğini, herhangi bir başka amaçla yapılmasının son derece kötü olduğunu, ondan haz duymanın büyük bir günah olduğunu söyledi"
>
> "Lisede bir rahip dersimize geliyordu. Bize cinselliğin hayvanlar için olduğunu ve insanların yalnızca yavrulamak istedikleri zaman birlikte olmaları gerektiğini söylemiştir. Hatta evlilik içerisinde dahi kocanın adet döneminde olan karısıyla birlikte olamayacağını çünkü bunun kilise öğretisine uygun düşmediğini, cinsel ilişkinin yalnızca yeni yavrular oluşturmaya hizmet ettiğini söylemişti."

Ayrıca bu derslerde, bir erkeğin kızların adeti ile ilgili bilgi sahibi olmaması gerektiği yoksa iğreneceği ve onlarla iletişim kurmak istemeyeceği, kızların görünüşlerine önem vermeleri gerektiği ve mütevazı olmak zorunda oldukları yoksa fahişe konumuna gelebilecekleri, gebelik önleyici hapların kullanımının metabolizmada geri dönülmez değişimlere, kansere ve zührevi hastalıklara neden olacağı, AIDS'in zenciler ve homoseksüellerin arasında yayıldığını, şayet iki erkek gey ilişkisinde bulunursa HIV virüsü olmasa da bu virüsün ortaya çıkacağı, oral cinsel birlikteliğin sinüzite neden olacağı, en iyi doğum kontrol yönteminin iki bacak arasında tutulan aspirin yöntemi olduğu, bakire olmayan her kızın dokunmaktan dahi iğrenilecek ısırılmış bir elma olduğu gibi öğrencilere realiteden çok uzak bilgiler aktarılmakta ve cinsellik konusunda bilinçsiz bir genç nesil yetiştirilmeye çabalanmaktadır (Józefowska, 2014).

Bu şekilde yanlış bilgilendirmeler sebebiyle öğrenciler cinsellikle ilgili olarak devamlı yanlış yönlendirilmekte ve bu nedenle de öğrenciler sorularının

cevaplarını başka kaynaklardan arama yoluna başvurmaktadırlar. Peki, öğrenciler bu bilgileri ne tür kaynaklardan elde etmektedirler?

Gençler cinsellik konusundaki bilgileri çoğunlukla akranları arasında yapmış oldukları konuşmalardan, dergilerden ve kitaplardan almaktadırlar. Dördüncü sırada ise okul yer almaktadır. Bunun dışında cinsellikle ilgili bilgi sunan portallara da başvurmaktadırlar. Gençler en az bilgiyi kardeşlerinde aramaktadır. Genelde aile gençlerin güvenilir bir bilgi alabildiği yerler arasında görülmemektedir. Oğlan çocukları ise çoğunlukla bu bilgileri erotik veya pornografik web sayfaları, filmlerden elde etmektedir. Bu kaynaklar yapılan araştırmada bilgilerin edinildiği temel kaynakların arasında yer almaktadır (Raczyńska, 2011).

Bunlar dışında bir diğer önemli husus derslerde öğrencilerin öğretmenler ile tartışma şansına sahip olmaması ile ilgilidir. Öğrenciler dersler sırasında öğretmenlerine herhangi bir soru soramamakta, belirli bazı konularda konuşamamakta, yalnızca dersi yürüten öğretmenin görüşlerini ve ona uygun düşünceleri dinlemek zorunda kalmaktadır. Dersler bu nedenle de monolog halinde geçmektedir. Öğretmenler sahip oldukları değerler bütününü öğrencilere sunmakta ve farklı bir görüş açısından gelebilecek olan polemik ihtimallerini daha başlamadan kesme yoluna gitmektedir. Öğretmen ile tartışma girişimi çoğunlukla hoş olmayacak bir şekilde öğrencinin aleyhine sona ermektedir. Yapılan araştırmada, derslerde öğretmenlerle tartışma imkânına sahip olan öğrencilerin oranının %20,8 gibi düşük bir rakamda kaldığı görülürken, öğretmen tarafından belli bir görüşün veya düşüncenin empoze edilmeye çalışıldığı öğrencilerin oranının %79,2 gibi ürkütücü bir rakama ulaştığı görülmektedir (Józefowska, 2009).

Sonuç olarak, cinsellik eğitimi Polonya'da her ne kadar müfredat içerisinde var olarak gözükse de, pratikte varlığı net bir şekilde sorgulanması gereken bir kavramdır. Derslerdeki içeriğin öğretmenlerin dünya görüşü çerçevesinde şekillenmesi, öğretmenlerin bu konuda yeterli derecede eğitime sahip olmaması gibi sebepler neticesinde gençler yeterli derecede bilgi sahibi olamamakta, bilgiyi talep ettiklerinde karşılık bulamamakta ve nihai olarak farklı kaynaklardan elde etme çabasına girişmektedirler. Artan evlilik dışı cinsel birliktelik oranları, ilk cinsel tecrübe ve hamilelik yaşının gittikçe düşmesi gibi nedenlerle çok önemli bir konum

alan cinsellik eğitimi, bilinçli bir nesil yetiştirilmesi için çok mühim bir rol oynayacağı muhakkaktır. Bu nedenle Katolik Kilisesi'nin öğretisi ve diğer ideolojiler çerçevesinde verilmekten ziyade, gençlere gerçekliğe daha yakın ve fonksiyonel bilgiler aktarılmasının daha faydalı olacağı muhakkaktır.

Ayrıca cinsel eğitim derslerinde öğrencilere kürtaj sahneleri benzeri korkunç görüntüler izletmekle onları tabi ki bu tür aktivitelerden korkutmak, yani farklı bir açıdan, tehdit etmek mümkündür. Ancak geçmişe yönelik olarak bu tarz uygulamaların etkilerine bakıldığında pek fazla katkısının olmadığı görülmektedir. Öğrencilere cinsel eğitim vermeyi öngören bir program Kilise öğretisinde belirtildiği gibi yalnızca anatomi bilgisi ile sınırlı olmamalı, üreme ve karşı cins ile yaşanabilecek birliktelik durumunda bulaşabilecek hastalıklar gibi konuları dar bir perspektiften ele almamalıdır. Aksine konuya daha geniş bir açıdan yaklaşılmalı, öğrencilerin insanlar arasındaki ilişkilerinde, cinsel sağlığında, cinsel davranışlarında faydalı olabilecek bilgiler edinmesi sağlanmalıdır (Konieczny & Sokoluk, 2005).

1.4. Din Hizmetlerinin Finansmanı

Polonya'da gerçekleşen siyasi dönüşümden sonra Katolik Kilisesi kendisini, devlet yetkilileri ile nasıl bir ilişki içerisine girmesi gerektiği, Sovyetlerin etkisi altına girmeden önce sahip olduğu ayrıcalıklarını yeniden elde etmek için uğraşıp uğraşmaması gerektiği gibi konularda ikilem içerisinde bulmuştur. Bu geçiş sürecinde kilise "sahip olduğu inanan kitlesini bir araya getirererek dini halka yaymaya mı, yoksa dini devlet içerisinde yeniden yapılandırmaya, komünist yönetim tarafından ellerinden alınan malları geri almaya ve mali kaynaklarını artırmaya mı odaklanması gerektiği" sorusuna cevap aramak zorunda kalmıştır.

Avrupa'da ve dünya genelinde, kiliselerin veya diğer dini grupların finansmanı ile ilgili çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar genellikle dini grup ile devlet arasındaki ilişkiye, milli gelenek ve göreneklere bağlı olarak değişim göstermektedir. Ülkelerin büyük bir çoğunluğunda dini grupların finansmanı karma yöntem ile, yani hem inananlar tarafından hem de devlet bütçesinden karşılanmaktadır.

Polonya'da ise kilisenin ve diğer dini grupların faaliyetleri teorik olarak, her ne kadar devletin de içerisinde katkısı bulunsa da, inananların vermiş oldukları paralar ile sağlanmaktadır. Devlet tarafından din hizmetlerinin finansmanı konusundaki en büyük payı kilise fonu oluşturmaktadır (Roguska, 2012). Ancak yalnızca devlet tarafından yapılan doğrudan sübvansiyonlar değil, dolaylı yollardan verilen maddi destek de göz önüne alınması gerekmektedir.

Teoride her ne kadar kilise faaliyetlerinin inananların vermiş olduğu kaynaklardan sağlandığı belirtiliyor olsa da, devlet ve yerel yönetimlerin bütçesinden sağlanan ödemeler bulunmakta, ticari niteliğe sahip olmayan finansal ve bürokratik işlemleri vergiden muaf tutulmakta, gönüllü vatandaşların gelir vergisinin %0,5'lik oranı kilisenin hesabına aktarılmakta, okullardaki din eğitimi dersi öğretmenlerine maaş sağlanmaktadır.

Yapılan bir araştırmada, Polonyalılara kilisenin faaliyetlerinin hangi kaynaklardan ödendiği ile ilgili olarak bilgi sahibi olup olmadıkları sorulduğunda, %53 gibi büyük bir kısmı inananlar tarafından yapılan destek ile sağlandığını belirtmiştir. Yani devlet bütçesinden yapılan maddi yardımlar hakkında büyük bir çoğunluğun bilgi sahibi dahi olmadıkları görülmüştür. Finansman konusundaki bilgi düzeyi, desteklenen parti bazında değerlendirildiğinde de, en az bilgi sahibi olan parti seçmeninin Hristiyan demokrat kimliği ile tanınan PiS olduğu, en bilinçli olanlarının ise anti-klerik (Kilise karşıtı) bir karaktere sahip olan Twój Ruch partisini destekleyenler olduğu tespit edilmiştir (Roguska, 2012).

Bu bölümde kilise her ne kadar kendisinin ekonomik olarak zor durumda olduğunu iddia ediyor olsa da, halk arasında oluşan kilisenin zengin olduğu algısının sebepleri ve finansal desteğini sağladığı kaynakları ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.4.1. Kilise Fonu (Fundusz Kościelny) ve Gelir Vergisi (PIT)

Kilise fonu 20 Mart 1950 yılında çıkarılan kanunun 8. maddesine göre oluşturulmuş ve 2014 yılının başına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu fon kilisenin o yıllarda sahip olduğu ve komünist yönetim tarafından el konulan taşınmazlarına karşılık olarak tazminat niteliğindeki bir ödeme türü olarak yürürlüğe girmiştir. Kilise fonu, Polonya'da kanunlar tarafından tanınmış olan tüm dini grupların

faydalanmasına açık bir finansmandır. Kanundaki düzenlemeye göre kilise fonunda temel olarak üç ana başlıktaki ödemeler için teminat oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi kilise ve diğer dini grupların hayır, eğitim ve öğretim aktiviteleri, ikincisi kilisenin tarihi eser niteliğindeki kutsal mekânlarının korunması ve bakımı, üçüncüsü ise ruhban sınıfının sağlık ve sosyal sigorta ödemelerinin yapılmasıdır (Kucharczyk, 2013).

Kilise fonunun yürürlükten kaldırılması hususundaki tartışmalar toplumda uzun süre önemli bir yer teşkil etmiştir. Bunun en önemli sinyallerinden bir tanesini başbakan Donald Tusk'un 18 Kasım 2011 tarihinde gerçekleştirilen Polonya Cumhuriyeti Sejm görev başlangıcındaki yapmış olduğu konuşmada hükümetin ilerideki süreçte ilk yapacağı işlerden bir tanesinin kilise fonunun kaldırılmasına yönelik çalışmalar olacağını belirtmesidir. Bunun dışında Tusk ayrıca, vaziyetin gerektirmesi durumunda, her ne kadar o an için gerekli olmasa da hükümetin imzalanmış olan Konkordat'da [1] dahi değişikliğe gidebileceğini belirtmiştir (Kacprzak & Stępkowska, 2013). Aralık 2011'de her ne kadar SLD kilise fonunun kaldırılması teklifini rafa kaldırmış olsa da, Mart 2012'de fonun kaldırılması tartışmaları tekrardan parlamentoya dönmüştür.

Kilise fonunun kaldırılmasına yönelik olarak Polonya içerisinde 2012 yılında üç farklı tutuma sahip grup bulunmaktadır. İlk gruba göre, bu fon kiliseye verilen bir hediye niteliğinde değil, tam aksine kilisenin mahrum bırakıldığı mal varlığına karşı ona ödenen bir tazminat niteliğindedir ve bu nedenle de devletin kesinlikle finanse etmeye devam etmesi gerekmektedir. Ayrıca bu düşünceyi savunanlar, kilise fonunun kaldırılması girişimini Katolik Kilise'nin misyonunu yerine getirirken sahip olduğu imkânları kısıtlamak isteyen bir hareket olarak görmektedir. İkinci grup, kilise fonunun kaldırılması gerektiğini ve bu uygulamanın yerine inananların vereceği vergilerden alınan belirli bir kısmın kiliseye aktarılmasını savunmaktadır. Bu gruba göre, bu şekildeki bir çözüm, kiliseyi devlet görevlilerinden ziyade kendi inananlarına bağlayacaktır. Son olarak üçüncü grup, kilisenin faaliyetlerinin finansmanının kilisenin kendi özel meselesi olduğunu ve bu yüzden devletin bunu kaldırarak herhangi bir vergilendirme veya fon sistemi sağlamaması gerektiğini

[1] Konkordat, Vatikan ile Polonya hükümeti arasında 1993 yılında imzalanan, din eğitimi özgürlüğü, kilise evliliği ve özerklik gibi hem Katolik Kilisesi'ni hem de Polonya hükümetini ilgilendiren konuların düzenlendiği anlaşmadır. İleriki bölümlerde daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

savunmaktadır. Bu düşünceyi savunanlar, eğer devlet tarafından gelir vergisinin %0,3'ü[2] kilise yönetimine aktarılacak olursa, kilisenin şu ana kadar bu fon ile elde ettiği gelirin daha da üstünde bir meblağ eline geçeceğini belirtmektedir. Yani rakamlarla açıklanması gerekirse, bugüne kadar kilise fonundan yıllık ortalama 90 milyon złoty elden eden kilise, vergiden pay elde etmesiyle gelirini 100 milyon złoty'ye çıkaracaktır (Kacprzak & Stępkowska, 2013).

Yaşanan tartışmalar neticesinde, 2013 yılının başında hükümet tarafından kilise fonu iptal edilmiş ve bunun yerine vatandaşların ödemiş olduğu gelir vergilerinin %0,5'inin 2014 yılının başından itibaren mensup oldukları dini gruba aktarılması öngörülmüştür. Hükümet ayrıca 2014-2016 yılları arasında kiliseye, bu fonun kaldırılmasından doğabilecek her türlü zararların karşılanacağı garantisini vermiştir (Roguska, 2013).

Öngörülen düzenlemeye göre, vatandaşların yalnızca ödemek zorunda oldukları gelir vergisinin %0,5'lik oranının kime aktarılması (devlete mi, Katolik Kilisesi'ne mi, Ortodoks Kilisesi'ne mi vb.) ile ilgili olarak takdir yetkisi bulunmaktadır. Yani vergiyi ödeme veya ödememe yönünde değil, yalnızca kime ulaşacağını tayin etme yönünde vatandaşa bir hak tanınmıştır.

Ancak yeni yapılan bu düzenleme ile ilgili olarak iki önemli sorun göze çarpmaktadır. Birincisi gelir vergisi ödeyen her bir vatandaş tercihinin ne yönde olduğu ile ilgili bir bildirimde bulunmamaktadır. Bu durumda onların yerine Sosyal Güvenlik Kurumu (ZUS) otomatik olarak tercih yapmaktadır (Roguska, 2012). İkinci olarak, Polonya'da faaliyetlerine devam eden bazı kilise ve dini grupların pek fazla üyesi bulunmamaktadır. Bu sebepten ötürü de vergi düzenlemesi yürürlüğe girdiğinde az sayıda inanan kitlesine sahip olan dini gruplar, düzenlemeye göre her vatandaşın kendi inandığı dini gruba vergisini aktaracağından dolayı, kendilerine finansal kaynak yaratmakta güçlük çekecektir. Böyle bir durumda da üyesi çok olan dini gruplar büyük bir finansal kaynağa sahip olup faaliyetlerini rahatça devam ettirebilecekler, üyesi az olanlar ise farklı kaynaklardan bu miktarı telafi etmek zorunda kalacak ve toplumda içerisindeki farklı grupların fırsat eşitliğine sahip olmasının önüne geçilecektir.

[2] Kilise fonunun kaldırılarak, gelir vergisinden belirli bir payın aktarılması tartışmalarının başladığı süreçte müzakerede geçen ilk oran %0,3 olup, kilise %1'lik bir oranda diretmiş ancak sonuç olarak %0,5 oranında anlaşılmıştır.

2012 yılının Nisan ayında, kilise fonunun kaldırılması üzerine yapılan tartışmalarda gelir vergisinin %0,3'ünün verileceği konuşulurken, Polonyalılar arasındaki desteğe bakıldığında, %57'sinin bu değişikliğe olumlu yaklaştığı görülmektedir. Ancak 2013 yılının Nisan ayında, fonun kaldırılması ve oranda yapılan değişiklik ile gelir vergisinin %0,5'lik kısmının aktarılması öngörüldüğünde halk içerisindeki destek %51'lik bir orana düşmüştür (Roguska, 2013). Desteğin bu derecede düşmesini birkaç sebebe bağlamak mümkündür. Bunlardan birincisi, halk arasındaki Katolik Kilisesi ile ilgili olarak yaygın görüş olan, her ne kadar Kilise hiyerarşisi maddi konuda yeterli olanaklara sahip olmadıklarını iddia ediyor olsa da, zengin olduğu algısıdır. İkinci olarak, Katolik Kilisesi bu süreçte %1 gibi bir oranda ısrar etmiş ancak pazarlıklar neticesinde %0,5 oranında anlaşılmıştır. Ancak yine de ilk görüşmelerde konu olan orana göre bir artış söz konusudur. Polonyalıların maddi hususlardaki hassasiyeti göz önüne alındığında bu düşüşün sebebini anlamak pek zor olmamaktadır. Üçüncü olarak, Katolik Kilisesi'nin toplumsal ve siyasi konulardaki gereğinden fazla müdahaleleri ve sürekli görünürlüğünün belki de en acı sonucunu faaliyetlerinin finansmanı ile ilgili olarak toplum içerisindeki destekte düşüş ile almıştır.

Sonuç olarak Polonyalıların her ne kadar %93 gibi büyük bir kısmı kendisini Katolik olarak tanımlıyor olsa da, yalnızca yarısı gelir vergisi düzenlemesine katılım göstereceğini belirtmektedir. Her ne kadar %51'lik bir oran yüksek gibi gözüküyor olsa da, Polonya toplumunun karakteri ile kıyas edildiğinde sayının çok düşük bir seviyede kaldığı görülmektedir. Ayrıca bunun yanında, dini ritüellere sık katılım gösteren bireyler arasında da her ne kadar yüksek oranda destek bekleniyor olsa da, katılım beklenen seviyenin oldukça aşağısında kalmaktadır (Roguska, 2013).

1.4.2. Mal Varlığı Komisyonu (Komisja Majątkowa)

Katolik Kilisesi'nden komünist yönetim tarafından alınan taşınmaz mallarının komünizmin yıkılmasından sonra geri iadesi amacıyla devlet tarafından Mal Varlığı Komisyonu kurulmuştur. Katolik Kilisesi işgal dönemlerinde her ne kadar baskı altında olsa da, gerçek manada baskıyı 1940'lı yıllardan itibaren yaşamıştır. 1948 yılında hükümet, kilisenin elinde bulunan hastanelere, Caritas çocuk evlerine, kreşlere, anaokullarına ve sığınma evlerine el koymaya başlamıştır. Bu konuda en

etkili adımı ise 1950 yılında Kilisenin Mal Varlığına el konulması ile ilgili olarak kanun çıkarması ile atmıştır. Komünizmin yıkılmasından sonra, 17 Mayıs 1989'da kabul edilen kanun ile Katolik Kilisesi'nin elinden alınan bu mal varlıklarının geri iadesi garanti altına alınmıştır. Bunun üzerine ise, bağımsız bir mahkemede adaletli bir şekilde el konulmuş mal varlığının geri iade sürecinin takip edilmesi yerine, Mal Varlığı Komisyonu kurularak iade işlemleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Komünist sistem içerisinde 1959 yılından 1990 yılına kadar 31 yıl boyunca görev almış ve yine bu sistemin yıkılmasında öncülerden birisi olan Aleksander Stanisław Merker, bu süreçte "Eğer karmaşık bir durumda olan mal varlığı meselelerinin çözümü için il ve ilçelerde bulunan mahkemeleri görevlendirecek olursak, hızlı bir çözüme ulaşmamız imkânsız hale gelir" ifadesini kullanmıştır (Łazarewicz, 2010). Yani kısacası hukukun üstünlüğü ilkesinin bir kenara bırakılarak, anlayışla ve sağduyu ile hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Uygulamanın bu şekilde başlaması dahi bize en başından itibaren ne gibi yolsuzluklara aracı olacağını gösterir niteliktedir.

Katolik Kilisesi'nin mal varlığının iadesiyle ilgili olarak tartışmalar ortaya çıktığında, otomatik olarak farklı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki, Katolik Kilisesi'ne yalnızca komünist hükümet tarafından ilhak edilen mal varlıkları mı iade edilmeli yoksa diğer el konulan (örn. Sovyetler tarafından işgal edilen yerler) mal varlıkları da iadeye konu olmalı mı tartışmasıdır. İkinci olarak, Yahudiler tarafından çıkarılan ve Yahudilerin el konulan mal varlıklarının da geri iadeye konu olması ile ilgili ortaya atılan tartışmadır. Ancak o dönem içerisinde Polonya hükümeti mal varlığına el konulan her bir Yahudi'nin zararını tanzim etmek için hazırlıklı olmaması sebebiyle buna ılımlı yaklaşmamıştır. Bunun üzerine de 1996 yılında Polonya Amerikan Kongresi başkanı Edwar Moskal Cumhurbaşkanı Kwaśniewski'ye hükümetin Yahudi taleplerine karşı ilgisiz kaldığı şeklinde suçlayıcı bir mektup yazmıştır. Üçüncü tartışma konusu ise geri iade sürecinde komisyon içerisinde ortaya çıkan yolsuzluk iddialarıyla ilgilidir. Çünkü halk arasında Katolik Kilisesi'ne kaybettiğinden çok daha fazla bir mal iadesinin gerçekleştiği yönünde bir algı oluşmuş ve gerçeklik payının araştırılması istenmiştir (Ramet, 2014, s. 34-35).

Komisyonun ismi her ne kadar yolsuzluklarla geçiyor olsa da, başa gelen sağ veya sol kanat herhangi bir hükümet tarafından sorgulanmamıştır. Zaten özellikle

sol kanat partilerin liderleri Katolik Kilisesi ile sahip oldukları ilişkiyi iyi bir seviyede tutmaya çaba göstermişlerdir. Ancak hükümetler tarafından bu derecede ihmal edilmesi neticesinde mal varlığı komisyonun çalışma düzeni adeta topal bir hal almıştır. Örneğin komisyonda görülen davaların büyük bir çoğunluğuna, olayların yaşandığı süreçte birincil tanık konumunda olan memurlar davet dahi edilmemişler ya da taşınmazların değerleri olması gerekenden çok daha düşük bir miktarda gösterilmiştir. Świerklaniec'de bulunan arazinin metre karesi devlet tarafından kiliseye 2,1 złoty değerinde hesaplanarak verilmiştir. Hâlbuki aynı arazi yerel idare tarafından satışa çıkarıldığında metre karesi 30 złoty'den alıcı bulmuştur. Oldukça aşırı sayılabilecek bu indirim de akıllarda pek fazla soru işareti oluşturmuş ve oluşturmaktadır. Bunun yanında son zamanlarda mal varlığı hususları ile ilgilenen görevlilerin yakalanması da, komisyon içerisinde bazı kötü uygulamalar olduğunun kanıtlarından bir tanesidir (Kraśko v.d., 2011, 45-46).

Bunun yanında diğer bir dikkat çeken husus da, mal varlığı komisyonunun yapmış olduğu çalışmaların ve vermiş olduğu kararların temyize tabi ol(durul)mamasıdır. SLD partisinden iki milletvekili 1996 yılında her ne kadar geri iade sürecinin daha şeffaf olması adına mahkemeye gidilmesi için teklifte bulunsa da, Sejm tarafından verilen bu teklif geri çevrilmiştir. Ayrıca komisyon içerisinde görev alan üyelerin niteliği noktasında da büyük bir sıkıntı varlığını korumaktadır. Bununla ilgili olarak Gazeta Wyborcza gazetesinin yazarı olan Martin Pietraszewski yayınlamış olduğu raporunda, komisyon üyelerinin 57 olayın kayıtlarının ve dökümanlarının bütün hepsini kaybettiğini ve bu nedenle de komisyon tarafından Manastırlara her ne kadar önceden ödeme yapıldığı biliniyor olsa da kağıt üzerinde kanıtlanamıyor olduğundan 66 milyon złoty fazladan ödeme yapılmış olduğunu belirtmiştir. Komisyon ayrıca kaybedilmemiş olan evrakların içerisinde de, yapılan görüşme tarihleri, metodoloji, malın tahmini değeri gibi temel bilgilerin çoğunluğunda eksik ve yanlış veri girişlerinde bulunmuştur (Ramet, 2014, s. 35-36).

Bunun dışında kilise hiyerarşisi içerisinde de mal varlığı ile ilgili olarak yapılan yolsuzluklar bulunmaktadır. Örneğin Wrocław şehrinin Komorowice ilçesinde kilisede görev yapan rahip Tadeusz Nowok, geri iadeye konu olan toprağı kimin alacağına karar vermiş ve gizemli bir şekilde bunu yine kendisi alarak etrafını çevrelemiştir (Kraśko v.d., 2011, s. 46). Yolsuzluk bununla sınırlı

kalmayıp, Katolik Kilisesi'nin davalarda kendisini savunması için görevlendirdiği avukatlar da pastadan kendilerine pay almışlar ve bu paylarını farklı zamanlarda üzerine büyük karlar koyarak satmışlardır.

Geri iade süreciyle ilgili olarak diğer bir ilginç nokta ise, kilisenin hiçbir zaman komünist hükümetin ne kadar mal varlığına el koyduğu ile ilgili net bir bilgi vermemesidir. Katolik yayınlarda Kilisenin 155 bin hektar kaybettiği yazılı iken, devlet arşivlerine göre komünist hükümet tarafından kilisenin elinden 89 bin hektar alınmıştır. Yani kilisenin elinden bütün mal varlığının alındığına dair verilen bilginin doğruluğu şüphelidir. Zaten Kilise hiyerarşisi mal varlığının birçoğunun kayıtlarını farklı bireysel şahsiyetlere aktararak hükümet tarafından el konulmasının da önüne geçmeyi başarmıştır. Ayrıca 1968 yılındaki vergi ödemelerinde kilisenin devlet kayıtlarında gözüken 38 bin hektar alanı da bulunmaktadır. Komünist yönetim bu süreçte, kilisenin mal varlığına el koymasının gerekçesinin kilise fonunu oluşturmak adına maddi kaynak oluşturmak olduğunu belirtmiştir. Ancak her ne kadar bu fon teoride bütün ruhban sınıfına hizmet etmesi gerekiyorsa da, yalnızca rejime en yakın ve sadakat gösteren ruhban sınıfına ulaştırılmış ve geri kalanları bu ödemelerden mahrum bırakılmıştır (Łazarewicz, 2010).

Katolik Kilisesi'nin kaybetmiş olduğu mallarından çok daha fazlasını geri aldığına dair yapılan eleştirilere kilise hiyerarşisinin verdiği bazı cevaplar ise çok ilginçtir. Örneğin 2012 yılında bir rahip ile yapılan görüşmede, rahip kilisenin mal varlığının yalnızca 1/3 ünün geri iadesinin gerçekleştiğini, sahip olunan toprakların halen devletin kontrolü altında olduğunu ve bu şekilde de Kilise fonununa verilen miktarın karşılandığını belirtmiştir (Świerdzewska, 2012). Diğer bir rahip ile yapılan görüşmeye bakıldığında, bu tür iddiada bulunanların kilisenin geri almış olduğu mal varlığının maksimum derecede tahrip edildiği gerçeğini gözden kaçırdığını belirtmiştir. Ona göre, kilise geri almış olduğu malları tekrar kullanılır vaziyete getirebilmek adına dört kat daha fazla para harcamak zorunda kalmıştır (Kraśko v.d., 2011, s. 47).

Sonuç olarak Kilisenin gerçekten sahip olduğu haklarını ve el konulmuş taşınmaz mallarını geri almasının öngörüldüğü sürece mal varlığı komisyonunun yolsuzluk vb. kötü uygulamalar karıştırmış olması nedeniyle Polonyalılar tarafından oldukça eleştirel yaklaşılmıştır. Şayet halk içerisinde Katolik Kilisesi'nin

komünist yönetim öncesinde sahip olduğu mal varlığının geri iade edilmesine karşı herhangi bir muhalefet olmamakla birlikte, asıl itirazlar bu iade sürecinin el altından, gizli bir şekilde, kalifiye olmayan görevliler tarafından yapılmasına yöneliktir.

1.4.3. Kilisenin Mal ve Faaliyetleri Üzerindeki Vergi Muafiyetleri

Polonya Katolik Kilisesi faaliyetlerinin yasal olarak devlet tarafından finanse edildiği iki yöntem vardır. Bunlardan birincisini, kilise fonu, kilisenin gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleri, kamuya yararlı statüsü elde etmiş faaliyetlerine yönelik doğrudan yardımlar, ikincisini ise, Kiliseye bağışta bulunan bireylerin bu bağışları oranında vergilerinden düşülmesi ve Kilisenin gerçekleştirdiği ticari niteliğe sahip olmayan faaliyetlerin vergiden muaf tutulması şeklindeki dolaylı finansman kaynakları oluşturmaktadır.

Katolik Kilisesi'nin ödemekten muaf tutulduğu vergi skalası göz önüne alındığında, sol kanat politikacıların Kilisenin neredeyse hiç vergi ödemediği yönündeki iddialarının gerçeklik payı olduğu görülmektedir. Bu vergi muafiyetlerinin ilki, Katolik Kilisesi'nin ekonomik faaliyetlerinden elde ettiği gelirleri meşru bir şekilde (eğitim, din, hayır işleri vb.) harcaması durumunda vergiye tabi olmaması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İkinci olarak, kilisenin sahip olduğu taşınır ve taşınmaz mallar da vergi uygulamasından muaftır. Ruhban sınıfının yaşamış olduğu taşınmazlar, ilahiyat fakültelerinin bir parçası olarak hizmet gören binaların bulunduğu yerler, tarihi eser niteliğindeki kilise taşınmazları, Kilise bölgesel yönetiminin ve Polonya Başpiskoposu ile Ekümenik Konseyi'nin bulunduğu yerler vergiden muaf tutulmuştur. Ayrıca Kilise yönetimi hayır işlerinde kullanacağını beyan ettiği ve bu amaçla yurtdışından ithal ettiği alet ve edevatlar için de gümrük vergisi ödememektedir (Rynkowski, 2008, s. 261). Ancak Kilisenin gümrük vergisinden muaf tutulmasının, Kilise hiyerarşisi tarafından bazı zamanlarda kendi şahsi çıkarları için de kullanıldığına tanık olunmaktadır. Kimi rahipler yurtdışından gümrük vergisinden muaf tutularak getirmiş olduğu otomobilleri ülke içerisinde satarak kendisine önemli bir gelir kaynağı sağlamaktadır (Özcan, 2012, s. 242).

Katolik Kilisesi'nin malvarlığına ödenmesi gereken vergilerden muafiyetinin dışında, veraset ve intikal vergisi, noter ve temyiz ücreti dışındaki mahkeme masrafları, damga vergisi, Kilise hukuki kişileri tarafından ticari olmamak kaydıyla alınan satılan mallar (makineler, cihazlar, kâğıt vb.) kanunlarda vergiden muaf tutulmuştur. Polonya'nın Schengen bölgesine girmesiyle birlikte gümrük vergisi ile ilgili hükümler Avrupa Birliği ülkeleri dışındaki bir ülkeden gelecek veya bu ülkelere gönderilecek malzemeler için geçerlidir. Bunun yanında dini konularda basılmış olan yayınlar, dini karakterdeki sanatsal eserlerin satışından kilise tüzel kişilerinin elde ettiği gelirler, bu satışların kilisenin sahip olduğu alanlarda yapılması ve gelirin din, hayır, eğitim amaçları ile kullanılması şartıyla vergiden muaftır. Dolaylı olarak devletin yapmış olduğu diğer bir maddi yardım olarak, kilise tarafından doğrudan toplumdan hayır paraları toplamak üzere kurulan yerlerde bağışta bulunan vatandaşların bu bağışları oranında vergiden indirim yapılması karşımıza çıkmaktadır. Devlet kilise alanları içerisinde olması durumunda herhangi bir izne bağlı kalmaksızın yardım toplanmasına izin vermektedir (Krukowski, 2009, s. 60).

Dolaylı yardımların yanında, devletin vermiş olduğu doğrudan finansman kaynaklarına da bakılacak olursa, ilk olarak devlet okullarında verilen din eğitimi dersi öğretmenlerinin ve orduda, hastanede bulunan rahiplerin maaşlarının devlet tarafından karşılandığı görülmektedir. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, her ne kadar din eğitim dersinin yürürlüğe girdiği süreçte kilise tarafından herhangi bir ücret talep edilmemiş olsa da, ücretlendirme konusu üç yıl gibi süre sonrasında gündeme tekrar girmiş ve sonuç olarak da okullarda din dersini veren kilise görevlilerine maaşları ödenmeye başlamıştır. Ancak bütün ruhban sınıfı için ödenmesi öngörülen bir maaş bulunmamaktadır. Yalnızca 1925'de imzalanan Konkordat kapsamında, 1945'te komünist yönetim tarafından kaldırılasıya kadar devlet tarafından tüm kilise görevlilerine aylık maaş ödemesi yapılmıştır. Bunun dışında 2013 yılının sonuna kadar kilise fonu kapsamında ruhban sınıfının tamamı için sosyal güvenlik ve sağlık ödemeleri devlet bütçesinden yapılmıştır. Bu yapılan doğrudan finansmanların devlet bütçesine olan maliyetine rakamlarla bakılacak olursa, yalnızca ruhban sınıfının sigortaları ve din eğitimi dersi veren görevlileri için bütçeden 1,2 milyon złoty ödeme yapıldığı görülmektedir (Darda, 2015).

Sonuç olarak, halk arasındaki kilisenin zengin olduğu algısının hangi sebeplerden ötürü oluştuğunu anlamak pek zor gözükmemektedir. Devlet

tarafından yapılan doğrudan ve dolaylı ödemelerin dışında, ayrıca Katolik Kilisesi ayinlere katılan inananların vermiş olduğu paralarla (taca), yapılmış olan bağışlarla, gerçekleştirmiş olduğu hizmetler karşılığında almış olduğu ücretlerle (cenaze, vaftiz, nikâh vb.) oldukça büyük miktarda maddi gelir elde etmektedir. Polonya Katolik Kilisesi'nin herhangi birinde görev yapan bir rahip ortalama bir vatandaşın kazanmış olduğu ücretin çok daha üzerinde bir maddi gelire sahiptir. Bu nedenle de halkın büyük bir çoğunluğunun Katolik Kilisesi'ne vergi veya farklı kaynaklardan ekstra yardım yapılmasına destek olmaktan kaçındığı görülmektedir.

1.5. Katolik Kilisesi İçerisindeki Cinsel İstismar Tartışmaları

1980'li yılların başından itibaren Katolik rahiplerle ilgili olarak hem kız hem oğlan çocuklarını da içine alan geniş bir cinsel istismar ve pedofil iddiası ortaya çıkmıştır. Poznań şehri Başpiskoposu Paetz'in isminin geçmiş olduğu ve sonucunda istifa etmeye zorlandığı olay bu iddiaları kanıtlayacak niteliktedir. Vatikan, Paetz'den sonra Başpiskoposluk koltuğuna geçen Stanislaw Gadecki ve diğer Poznań Piskoposluğu'na bağlı piskoposların isteklerinin aksine hareket ederek, Paetz'in tekrar görevine devam etmesine yönelik koyulan yasağı Haziran 2010'da kaldırmıştır. Her ne kadar buna karşı çıkılmaya çalışılsa da, Baba Rydzyk [3] 'in, pedofil iddiaları ile ilgili olarak ortaya çıkan iddialar hakkında konuşmamanın daha doğru olacağını çünkü bu konunun tartışmaya açılmasının dahi Kilise kurumuna zarar vereceği yönündeki sözleriyle konu sona erdirilmiştir. Ayrıca Polonya Piskoposluğu, rahiplerin cinsel istismarına maruz kalanlara tazminat verilmesi ile ilgili ortaya çıkan taleplere oldukça sert bir şekilde muhalefet etmiştir. Her ne kadar savcılar tarafından, çocuklara cinsel istismarda bulunan rahiplerle ilgili soruşturma açılsa da, genellikle sonuçsuz kalmış ve baskılar sebebiyle yalnızca hükmün geriye bırakılması kararı verilmiştir. Ve en ilginç yanı ise, çocuklara cinsel istismarla ilgili soruşturulan ve ceza alan rahipler tekrar görev yerlerine gönderilmiş, çocukların bulunduğu ortamlarda görevlerini yapmaya devam etmişlerdir (Ramet, 2014, s. 38-39).

---

[3] Polonya içerisinde Baba Rydzyk olarak bilinen Tadeusz Rydzyk, dini yayınlar gerçekleştiren Radio Maryja, Telewizja Trwam kanalları ile Toruń şehrinde bulunan "Toplum ve Medya Kültürü Yüksek Okulu"nun sahibi olan, Nasz Dziennik dergisinin kuruluşundan önemli rol oynayan ve radikal dini söylemleri ile tanınan Katolik bir liderdir.

Poznań şehrinde ortaya çıkan pedofil iddialarıyla ilgili olarak Poznań Piskoposluğu uzun bir süre kamuya dönük açıklama gerçekleştirmemiştir. Bunun üzerine yapılan bir araştırmada Polonyalılara, basının bu konuda açıklama yapması gerektiğini düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda %69'u yapılması gerektiğini belirtirken, %24'ü bu konuda açık bir şekilde haber yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere, halkın Katolik Kilisesi içerisinde gerçekleşen pedofil olayları ile ilgili bilgi sahibi olmak istediği açıktır. Ayrıca yine hangi kaynaktan gelen bilgiyi daha güvenilir buldukları sorulduğunda da, %56'sı medya ve %11'i Piskoposluk tarafından verilen bilgileri daha doğru bulduğunu belirtmiştir. Yani gözle görülür bir biçimde Katolik Kilisesi'nin imajı ve güvenilirliği düşük seviyelere inmektedir (Strzeszewski, 2002).

Çocukların cinsel suistimali ile ilgili olarak bir diğer olay 2002 yılında Tylawa kasabasında gerçekleşmiştir. Uzun süre burada görev yapan rahip, iki nesil boyunca kız çocuklarına cinsel taciz ve suiistimallerde bulunmuştur. Her ne kadar çok sayıda kız çocuğuna ve mevcut durumda yetişkin durumunda olan kadınlara karşı cinsel istismarlarda bulunmuş olsa da, korkularından dolayı yalnızca altı kadın rahibin yaptıklarını doğrulama cesareti gösterebilmiştir. Ancak mahkeme yaşanan olaylar için yalnızca ertelenmiş iki yıl hapis cezası vermekle yetinmiştir. Mahkemede ceza alan bu rahip, Başpiskopostan terfi alasıya kadar iki yıl daha aynı bölgede görevine devam etmiştir. Ve 2013 yılı itibariyle de halen Polonya Piskoposluğunun yönetici kadrosunda görevine devam etmektedir (Overbeek, 2013).

Polonya kanunları kilise içerisinde yaşanan suiistimal olaylarının mağdurlarını, kilise dışında gerçekleşen diğer olayların mağdurlarından çok daha az korumaktadır. Kilise bu olaylara suç veya farklı bir açıdan değil, rahiplerin vermiş oldukları yeminin bozulması açısından yaklaşması nedeniyle kilise içerisindeki cezalandırma dahi çok daha sonraki tarihlere kalmaktadır. Bir rahibin diğer rahibi koruduğu kilise içi bir dayanışma olması nedeniyle de genellikle sonuç elde edilmeden iddiaların peşi bırakılmakta ve pedofil olayına karışan rahipler tekrar çocukların bulunduğu ortamlarda görevlerine devam etmeyi sürdürmektedirler (Ostolski, 2010). Rahiplerin meslek içi dayanışmasını, suç ihbarını yakınlarda bulunan bir polis merkezi veya savcılığa yapmak yerine, ulaşımın zor olduğu kırsal bir bölgede yaşamasından dolayı ortaya çıkan tüm

zorluklara rağmen, şehir merkezinde yer alan kilise yönetimine bildirmeyi tercih etmesi de oldukça net bir şekilde göstermektedir (Overbeek, 2013).

Şu an Kanada'da yaşayan ancak küçük yaştayken Polonyalı bir rahip tarafından cinsel istismara uğrayan Wincenty Szymański adlı bir Polonya vatandaşı, Polonya'da yaşanan bu olaylara dikkat çekebilmek adına "Rahip Mağdurları Hareketi (Ruch Ofiar Ksieży)" adlı bir organizasyon kurmuş ve bu vasıtayla susmayı tercih eden, konuşmaktan her ne kadar yaşları ilerlese de çekinen mağdurlardan anonim de olsa bilgiler toplayarak, araştırmaları neticesinde bu tür faaliyetlerde bulunduğundan emin olduğu rahiplerin ceza alması için çaba göstermeye başlamıştır. Szymański, kendisi ile yapılan bir röportajda "Rahip Mağdurları Hareketi"ni kurduktan sonra, kendisine bilgileri gelen ve gerçek olduğunu ispatlayabileceği en az üç yüz cinsel istismar faili rahip olduğunu belirtmiştir (Mańkowski, 2013).

Bu tarz olayların koyu Katolik bir ülke olan Polonya'da yaşanmasını üç temel sebebe bağlamak mümkündür. İlk olarak, Polonya'da Katoliklik ile rahiplerin kişilik olarak çok büyük bir öneme sahip olması ve bunların görevlerinden ziyade kutsal vazifelerine odaklanılması sebebiyle çocukların gözünde rahipler neredeyse bir Tanrı konumuna geçmektedir. Rahibin söylediklerini reddettikleri takdirde bu hareketin kötü bir şeyden çok, günah olma özelliği ile bağdaştırmaları nedeniyle söylemiş oldukları şeylere çok daha fazla itaatkâr yaklaşmaktadırlar. Bunun yanında pedofil faaliyetlerinde bulunan rahiplerin çocuklara, yapmış oldukları davranışı hiçbir şekilde kimseye söylememeleri gerektiği, aksi takdirde kendilerinin ve aynı zamanda ebeveynlerinin de cehenneme gideceğini söylemeleri nedeniyle de daha henüz iyi ile kötünün ayrımını kavrama çağına ulaşmamış çocuklarda korku ve dehşet yaratmakta, bunu bazı durumlarda ölüm anına kadar saklamaktadırlar. Aynı zamanda toplum içerisindeki klasik, dürüst rahip algısının pedofillik ile bağdaştırılması insanlar tarafından pek mümkün olmadığından dolayı, çocuklar başından geçenleri ebeveynlerine veya herhangi bir büyüğüne anlatmış olsalar dahi genellikle söylediklerinin saçmalıkla karşılandığına tanık olmaktadırlar. İkinci olarak, rahip ile rahibelerin sahip oldukları aşk ve sevginin farklı alanlara bölünmemesi ve yalnızca Tanrıya yönelmesi amacıyla konulan bekâret yemini kuralı nedeniyle rahiplerin ilgileri farklı alanlara kayabilmektedir. Bunun neticesinde de elleri altında bulunan, sözlerini dinlemeye çok daha yatkın olan ve çoğu

durumda da üçüncü kimselerin öğrenmesinin zor olduğu kız veya erkek çocuklara yönelmektedir. Üçüncü olarak, Papanın vermiş olduğu pasif destek nedeniyle rahipler gerçekleştirmiş oldukları cinsel istismarlardan çekinmek yerine bu tür faaliyetlerde bulunmaya devam etme yoluna gitmişlerdir. Polonya asıllı Papa II. John Paul her ne kadar cinsel istismarlarla ilgili bilgi sahibi olsa da, pedofil suçlamaları ile ismi geçen rahip ve Kardinallere karşı soruşturma açılmasını her defasında engellemiş ve yirmi altı yıllık Papalık süreci boyunca sayısız cinsel istismar olayının üzerini örtmüştür.

2. 1989 SONRASI DÖNEMDE SİYASAL TARTIŞMALAR

Polonyalılar ve özellikle de Polonyalı gençler arasında Katolik normlar noktasında bir zayıflama olduğu ve kilisenin toplum üzerindeki etkisi ile prestijinin gün geçtikçe zayıfladığı gözle görülür bir gerçektir. Kilisenin bu zayıflamasını kendisine bağlı ve kendisinin kontrolü dışında olan birkaç sebebe bağlamak mümkündür. Bu sebeplerin arasında ise, Katolik Kilisesi'nin 1989 yılında gerçekleşen siyasi değişimden sonra sahip olduğu siyasi ajandayı uygulamaya çalışması en önemlisi olarak göze çarpmaktadır.

Katolik Kilisesi, Polonya'nın plüralist ve demokratik bir yapıya geçmesinden sonra, komünist düzenden tek ve güçlü bir yapı olarak çıkmayı başaran nadir toplumsal kurumlardan bir tanesi olması sayesinde sistemin en büyük yararlanıcılarından bir tanesi haline gelmiş (Karboński, 1994) ve sık sık Katolik değerlerin kanunlar dahil her türlü platformda yer alması için çaba göstermiştir. 7 Eylül 1991'de eğitim sistemi ile ilgili düzenlemelerin değiştirilmesini, 29 Aralık 1992'de radyo ve televizyonlarda yapılan yayınların Katolik değerlere saygı çerçevesinde gerçekleştirilmesi ile ilgili düzenlemenin kabul edilmesini, 7 Ocak 1993'de toplumu dahi karşısına alarak Kürtaj Kanunu üzerinde değişiklikler yapılmasını ve neredeyse kürtajın yasak seviyesine getirilmesini sağlamıştır (Ramet, 2014, s.28).

Polonyalılar arasında rahiplerin siyasi konularda ve seçimlerde nasıl davranılması gerektiği ile ilgili olarak konuşmalarının onlara rahatsızlık verip vermediği araştırıldığında, 1999 yılında %69'unun, 2010 yılında %80'inin ve 2011 yılında %82'sinin rahatsızlık verdiği cevabını verdiği (Hipsz, 2011), 2013 yılında yapılan farklı bir çalışmada ise rahatsızlık vermediğini belirtenlerin yalnızca %15'te kaldığı görülmüştür. Bunun yanında kamu alanlarının rahipler tarafından kutsanması ve bu şekilde hizmete açılmasının kendilerine rahatsızlık verip vermediği sorusuna %76'sının, devlet törenlerinde rahiplerin ve piskoposların yer almasının rahatsızlık verip vermediği sorusuna da %80'inin rahatsızlık vermediği cevabını verdiği görülmüştür (Grabowska, 2013). Bu bilgiler göz önüne alındığında, Polonyalıların büyük bir çoğunluğunun kilisenin siyasi aktivitelerinden

rahatsızlık duyduğu görülürken, aynı zamanda kilisenin toplum içerisindeki varlığından rahatsızlık duymadığı ve hatta büyük bir çoğunluğunun devletin sahip olduğu sosyal sorumlulukları, kilisenin üstlenmesinden de memnun olduğu görülmektedir. Yani insanlar kendilerinin kilise tarafından dini ögeler kullanılarak siyasi konularda yönlendirilmesinden rahatsızlık duymaktadır.

Bu bölümde sırasıyla kilisenin siyasi dengeyi değiştirmeye yönelik doğrudan müdahaleleri, Avrupa Birliği'ne giriş sürecindeki eğilimi, komünist yönetim sürecinde kilise hiyerarşisi içerisindeki bazı isimlerin gizli polis ile işbirliğinde bulunması hakkında 1989 sonrası dönemde ortaya çıkan tartışmalar, Katolik Kilisesi'nin sahip olduğu geniş medya ağı ve bunun toplum ile siyaseti şekillendirmedeki etkileri gibi kilisenin içerisinde bulunduğu siyasi tartışmalar ayrıntılı bir şekilde anlatılmaya çalışılacaktır.

2.1. Katolik Kilisesi'nin Siyasete olan Doğrudan Müdahaleleri

Polonya'da komünist sistemin yıkılması ile birlikte Katolik Kilisesi için artık normal koşullar içerisinde aktivitelerini gerçekleştirme olanağı doğmuştur. Ancak bu defa da kendisini, düzenin, fonksiyonların ve oyun kurallarının devrimsel bir değişim içerisine girdiği plüralist bir toplum içerisinde bulmuştur. Farklı bir ifade ile, kilise kendisini değişim içerisindeki bir toplumsal düzene sahip olan ve Avrupa'ya entegre olmaya çalışan yeni bir ülke içerisinde bulmuş, sahip olduğu konumu tekrardan tanımlamak zorunda kalmıştır. Kilise bu dönemde her şeyden önce komünist yönetim esnasında kaybetmiş olduğu haklarını geri elde etme çabası içerisine girmiştir. Ancak kilisenin 1944 öncesinde sahip olduğu statüyü tekrar elde etme çabaları aynı zamanda toplum ve devlet ile rekabete girmesi anlamına da geliyordu. Zaten toplum tarafından kilisenin bu girişimleri İkinci Polonya Cumhuriyeti (1918-1944) döneminde sahip olduğu konumunu tekrar geri getirme çabası olarak algılanmış ve kilise uykusunda etrafında gerçekleşen değişimlerin farkına varamamış ve aniden uykusundan uyanmış bir "uyuyan güzel" olarak aktarılmıştır (Mazurkiewicz, 2001, s. 286).

Kilisenin yeni kurulan düzen içerisindeki rolü ile ilgili olarak insanların en başından itibaren akıllarında kilisenin sahip olduğu gücü ve etkiyi mi artırmak istediği, yoksa direkt olarak devletin karakteri ile ilgili olarak değişime gidilmesine

mi çabaladığı sorusu oluşmaya başlamıştır. Burada devletin karakteri ifadesi ile, devlet işleri ile dinin birbirinden ayrılması ve devletin dine olan yaklaşımı kastedilmektedir (Lisicka, 2002, s. 199). Kilise bu yeni dönemde komünizm sürecindeki asıl müttefiki olan sivil toplum ile sahip olduğu bağlantıları devam ettirerek, asıl görev alanı olan evanjelik misyonunu sürdürmek yerine, birincil ilişkilerini devlet hiyerarşisi ile kurmaktan kendisini alamamıştır (Anderson, 2009, s. 91). Bu nedenle de Polonyalılar arasında 1989 öncesi dönemde sahip olunan "kızıl düşman"ın yerini, bu defa da "kara düşman"ın mı aldığı korkusu yaşanmaya başlamıştır[4] (Zalecki'den aktaran Burdziej, 2005, s.170).

Kilisenin 1989 sonrası dönemde siyasi etki oluşturabilmesini dört temel sebebe bağlamak mümkündür. Bunlardan ilki, tarihsel süreç içerisinde işgalcilere ve komünistlere karşı yapılan savaşta Katolik Kilisesi'nin insanların temsilinde ulusal çapta tek meşru kurum olarak oynadığı rol, ikincisi yeni ülke sistemi içerisinde organize olmayı başarabilmiş nadir kurumlardan birisi olması ve siyasi kişiliklerle daha az resmiyete bürünmüş ilişkileri, üçüncüsü sol kanat siyasetçilerin yeni dönemde sağ kanata göre daha zayıf kalması ve dördüncü ise siyasilerin oyları kaybetme korkusu sebebiyle Katolik Kilisesi ile çatışmaya girmekten çekinmesidir. Bu sebeple Kilise tarafından korkutulan bütün siyasi karakterler, kendilerinin iyi birer Katolik birey olduğunu ispatlama çabası içerisine girmiş ve diğer bir ifade ile Papa'dan daha Papacı bir hal almıştır. Ülke içerisinde en büyük grup olarak düşündükleri Katoliklerin desteğini kaybetmemek adına da Katolik Kilisesi'nin taleplerine boyun eğmişler ve etkisini sürdürmesine yardımcı olmuşlardır. Sağ kesim partiler kilisenin desteğini daha fazla elde etmeye çalışırken, sol kesim partiler kilise tarafından kınanmamaya çabalamıştır (Heinen & Portet, 2009). Bu nedenle de, Polonya siyaseti içerisinde Katolik Kilisesi'nin siyasi gücü bulunmadığını söylemek yanlış olmamakta ancak aynı zamanda da mevcut hükümetler üzerinde sahip olduğu etkiyi göz ardı etmemek gerekmektedir. Oldukça büyük bir çoğunluğun kendisini Katolik olarak tanımladığı bir ülke içerisinde herhangi bir siyasetçinin bunu hesaba katmadan hareket etmesi olası bile değildir.

[4] Burada "kızıl düşman" ifadesi ile Sovyetler Birliği, "kara düşman" ifadesi ile rahiplerin giyinmiş oldukları kıyafet benzeştirilerek "Katolik Kilisesi" anlatılmaya çalışılmıştır.

Katolik Kilisesinin yeni kurulan devlet içerisindeki aktif siyasette kullanmış olduğu “radikal Hristiyan”, “ılımlı Hristiyan” ve “radikalden - ılımlı radikale” olmak üzere üç farklı strateji bulunmaktadır. Radikal Hristiyan stratejisi aktif olarak 1989 sonrası ilk dönem içerisinde kullanılmış, bu esnada koyu Katolik siyasi partiler kurulmasına destek verilmiş, seçim kampanyalarında büyük yardımlarda bulunulmuş ve devlet; Kürtaj Kanunu, din eğitimi, medyanın Katolik değerlere saygı göstermesi gibi fundamentalist değişimler yapmaya zorlanmıştır. 1993 seçimlerinde ise Katolik Kilisesi’nin destek verdiği siyasi partilerin elde ettiği büyük başarısızlık ve hayal kırıklığı sebebiyle ılımlı Hristiyan stratejisine geçilmiştir. Bu esnada 1997 seçimlerine hazırlanılmış, sağ kanat partilerin birleştirilmesi sağlanıp, ortak bir program oluşturularak AWS (Akcja Wyborcza Solidarność – Dayanışma Seçim Hareketi) siyasi partisi kurulmuş, daha laik bir yaklaşım sergilenmiştir. 30’dan fazla sayıda sağ karakterdeki siyasi partinin birleşmesi sebebiyle içerisindeki aşırı Katolik sesler de gücünü kaybetmiş ve sonuç olarak da başarı elde etmişlerdir. Son olarak ise, Kilise anayasa ve Konkordat gibi bazı konularda uzlaşmaya gitmeye yanaşmaması sebebiyle uzun bir süre herhangi bir sonuç elde edememiş, ancak uzlaşma gerçekleştirdiği takdirde birçok konuda çözüm elde edeceğini fark etmesi sonucunda da radikal bir söylemle savaşmayı bırakmış, “radikalden – ılımlı radikale stratejisini” uygulamaya başlamıştır. Kilise bunun sonucunda, örneğin birçok yönden taleplerinin karşılanmadığı anayasa konusunda savaşmaya devam etmemiş, yine Kürtaj Kanununa da her ne kadar istediği gibi tamamen yasaklama getirmiyor olsa da itiraz etmemiştir (Kilp, 2002, s. 38-43).

Katolik Kilisesi’nde görev yapan ruhban sınıfı içerisinde, kilisenin siyasete müdahil olması ile ilgili olarak üç temel görüş bulunmaktadır. Ancak bu görüşler içerisinde daha aşırıcı karaktere sahip olanlarının savunucularının nispeten fazla olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu görüşlerden ilkini, ruhban sınıfının siyasi yaşam içerisindeki katılımını destekleyen grup oluşturmaktadır. Bu gruba göre, ruhban sınıfı mensuplarının da diğer sıradan vatandaşlar gibi siyasi hakları bulunmaktadır ve bu nedenle de Katolikler ile kiliseye daha yakın olan siyasi partileri destekleme noktasında bir sıkıntı bulunmamaktadır. Ayrıca ruhban sınıfı evanjelik misyonu nedeni ile de siyasi katılım gerçekleştirme yükümlülüğüne sahiptir. Bunun yanında bu grubun savunucuları, Katolik Kilisesi’nin Polonya ulus kimliğinin büyük bir parçasını oluşturduğu ve tarih içerisinde Polonya siyaseti ile

diplomasisinde önemli roller oynadığı şeklinde argümanlar sunarak kilisenin siyasi katılımını meşru göstermeye çalışmaktadır. Bu gibi sebeplerle de, örneğin koyu Katolik bir karaktere sahip radyo kanalı olan “Radio Maryja”nın siyasete aktif bir şekilde müdahil olmasını, ifade özgürlüğünün bir garantisi olarak görmektedir. İkinci grup ise ruhban sınıfının siyasi yaşama olan katılımını onaylamayan ruhban sınıfı mensuplarından oluşmaktadır. Bu görüşü savunanlar ruhban sınıfının siyasete müdahil olmasını, din ve devletin birbirinden ayrılması gerekliliğine vurgu yaparak reddetmektedir. Ayrıca ruhban sınıfı mensuplarının bir parti veya tarafı savunduğunu belirtmesine ve seçim öncesinde belirli bir siyasi görüşün propagandasını yapmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu açıdan da Katolik medyanın yalnızca bir partiye yönelik olarak gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri ve yapmış olduğu programları sık sık eleştirmektedir. Üçüncü grup ise, ruhban sınıfının siyasi katılımını yalnızca bazı şartlara bağlı olarak kabul ettiğini belirten mensuplardan oluşmaktadır. Bu şartlar arasında, yalnızca bir siyasi konum ile ilgilenilmemesi, ruhban sınıfının sahip olduğu yükümlülüklerin siyasi nedenlerle ihmal edilmemesi gibi ilkeler bulunmaktadır. Bu görüşün savunucuları, kilisenin siyasette doğrudan bir rol almaması ve yalnızca toplumsal meselelerle ilgilenmesi, rahiplerin siyasi aktivitelerinin ruhban sınıfı olarak sahip oldukları birincil görevlerin ve sorumlulukların dışına çıkmaması gerektiğini belirtmektedir. Bu gruba göre, kilisenin siyasi yaşama müdahil olmasının diğer şartlarının arasında, liberal demokrasiye saygı göstermesi ve özeleştiriye açık olması da yer almaktadır (Sowiński, 2013, s. 16).

Kilisenin siyaset içerisindeki rolü ile ilgili olarak ruhban sınıfı içerisinde bölünmüş görüşlerin yanında, halkın arasında da farklı düşüncelere sahip iki ayrı grup bulunmaktadır. Bunlardan ilkine göre Katolik Kilisesi Polonya özgürlüğüne kavuşasıya kadar görevini layığı ile yerine getirmiş ve bu nedenle artık gerçek görev alanı olan ahlaki konulara dönüş zamanı gelmiştir. Bu nedenle de kendi gölgesine çekilerek yalnızca doğrudan toplumla muhatap olmalıdır. İkinci gruba göre ise, Katolik Kilisesi özellikle 1980’li yıllarda gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri ile Polonya sivil toplumunun bir bileşeni olarak itibar kazanmış ve kendisini ispatlamıştır. Bu sebeple de bugün, önceki süreçteki siyasi ve toplumsal yaşama yapmış olduğu katılımlardan daha fazla aktif olmalı ve ayrıcalıklı olarak bu rolünü devam ettirmelidir. Ancak her iki fikre de bakılacak olursa, bir ülke içerisindeki sivil

toplumun gelişebilmesi için güvenli birer yol olmadıkları görülmektedir. İlk grubun savunduğu görüşte Kilise kurum olarak sivil toplumun dışına itilmeye ve sahip olduğu sesten mahrum bırakılmaya çalışılmaktadır. İkinci grubun görüşüne bakıldığında ise sivil toplum içerisindeki ögelerin birbiriyle olan eşitliği ve kilise dışındaki diğer ögelerin kendisini temsil noktasında sıkıntı yaratacağı muhakkaktır. Yani denge iyi kurulmalı, kilise toplum içerisindeki rolünü yeterli seviyede devam ettirmeli ancak aynı zamanda siyasette de insanları yönlendirmeden kaçınmalıdır. Çünkü din çoğu durumda düşünmeye bile imkan vermeden insanları en fazla ikna edici özelliğe sahip faktörlerden bir tanesidir. Ve insanların siyasete din vb. herhangi bir gözlük takmadan, mantık çerçevesinde yaklaşmasına izin verilmelidir (Drozdowski, 2012, s. 26).

Polonya'da Katolik Kilisesi siyasete olan direkt etkisini azaltmayı hiçbir süreçte başaramadığı ve oyunu demokratik kurallara göre oynama kapasitesini gösterememesi nedeniyle, 1989 öncesi dönemde halk arasında en güvenilir kurum olarak yer almasına rağmen, 1989 sonrası yıllarda ordu, ombudsman ve polisin ardından dördüncü konuma gerilemiştir. Bu nedenle de Papa II. John Paul harekete geçme ihtiyacı hissetmiş ve bununla ilgili olarak 1993 yılında kilisenin bir siyasi parti olmadığını, onun hepsinin üzerinde bir konumda ve bütün insanların iyi niyetine açık olduğunu, hiçbir siyasi partinin kilise üzerinde hak iddia edemeyeceğini belirttiği bir konuşma yapmıştır. Bunun dışında Polonya Piskoposluğu da harekete geçerek bir bildiri yayınlamış ve bu bildiride kilisenin amacının kilise kurumunun değil, Hristiyan değerlerinin kamu alanına taşınması olduğunu belirtmiştir (Nash, 2000, s. 23).

Bugün her ne kadar Polonyalılar Katolik Kilisesi'nin siyaset içerisinde aktif olmasından dolayı büyük bir rahatsızlık duyuyor olsa da, bunun yanında kilisenin konumu ile ilgili olarak genel bir kabul olduğu da dikkat çekmektedir. Siyasi arenada kilisenin konumu ile savaşmak isteyen her türlü birey ve kurum da kendisini yel değirmeni ile savaşır bir vaziyette bulmaktadır (Gdula, 2010, s. 73). Katolik Kilisesi kurumu ile bireysel olarak mücadele etmeye çalışan en iyi örneklerden bir tanesi, Ekim 2010'da Donald Tusk'un partisi olan PO'yu terk ederek kendisi bireysel olarak kilise karşıtı söylemler benimseyen "Twój Ruch" (Senin Hareketin) ve halk arasında bilinen adıyla "Ruch Palikota" (Palikot'un Hareketi) partisini kuran milletvekili Janusz Palikot'dur (Palikot, 2014). Janusz

Palikot, PO siyasi partisinden ayrıldıktan sonra kurmuş olduğu Ruch Palikota partisi ile 2011 parlamento seçimlerinde %10 oy alarak Sejme 40 milletvekili ile girebilmiştir. 2015 yılının mayıs ayında gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de adaylığını koymuş ancak söylemlerinin aşırıya kaçması neticesinde destek kaybına uğradığından dolayı 211.242 oy ile Polonyalıların yalnızca %1,42'sinin oyunu alabilmiştir. 2015 yılında gerçekleşen seçimlerde Palikot'un sahip olduğu desteğin düşük seviyede kalması büyük bir oranda marjinal söylemlerinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar toplum içerisinde kilisenin siyasi aktivitelerinden dolayı bir memnuniyetsizlik olsa da, bu onların Katolik olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Palikot'un uç noktadaki eleştirileri Katolik karaktere sahip topluma rahatsızlık verme seviyesine gelmesinden dolayı da halk desteği belli bir yüzdeyi aşamamaktadır.

Kilisenin siyasete olan doğrudan müdahalelerini örnekler bazında açıklamak amacı ile, gerçekleşen parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri, Vatikan ile imzalanan Konkordat'ın ve Polonya Anayasası'nın onaylanması süreci ayrı başlıklar altında incelenmeye çalışılacaktır.

2.1.1. Parlamento ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

2.1.1.1. 1989-1991 Parlamento Seçimleri

Polonya içerisinde yaşanan siyasi dönüşüm sonrasında Katolik Kilisesi hem toplum hem siyaset üzerinde etkili olabileceği bir boşluk yakalamış ve ilk giriştiği faaliyet 1989 parlamento seçim kampanyaları olmuştur. 1980'li yıllar boyunca Solidarność hareketi ile Katolik Kilisesi'nin aynı cephede komünist düzene karşı savaşması neticesinde aralarında bir birliktelik oluşmuş ve tahmin edileceği üzere 1989 parlamento seçimlerinde kilise Solidarność hareketinin bir nevi seçim kampanyalarının düzenlendiği bir organizasyon halini almıştır. Adayların birçoğu kiliseler vasıtasıyla seçim kampanyalarını yürütmüş, kilisenin sahip olduğu binalar toplantı mekânları olarak kullanılmış, adayların çıkarılması ve imzaların toplanmasında rahiplerin doğrudan müdahaleleri olmuş ve pazar ayinleri inananlara nasıl ve kime oy verilmesi gerektiği ile ilgili konuşmaların yoğunlaştığı toplantılar halini almıştır (Bayır, 2013, s. 87). İşin ilginç bir yanı da, bazı bölgelerde

Solidarnoś́c hareketinin çıkarmış olduğu adaylar rahipler tarafından veto edilmiş ve bu nedenle de seçimlerde adaylıklarını koyamamışlardır.

Kilise rahipler aracılığı ile gerçekleştirmiş olduğu ayinlerde, Katolik bir topluma sahip olan Polonya'da oldukça büyük bir çoğunluğa hitap etme yeteneğine sahipti. Kilisenin bu süreçte siyasi konulara müdahil olması ve seçim kampanyalarında bilfiil yer alması toplum tarafından da kabul görmüştür. Çünkü insanlar 1989 parlamento seçimlerini mevcut komünist hükümetle olan bir rekabete ve onunla girilmiş olan bir savaşa benzetmiştir. Ancak her ne kadar toplum 1989 seçimlerindeki kilise aktivitelerini uygun görmüş olsa da, sonraki süreçte siyasete olan müdahalelerinin kaybolacağını düşünmüştür. Bu beklenti özellikle çok partili sisteme geçilmesi ile birlikte iyiden iyiye kendisini toplum içerisinde göstermiştir. Çünkü partiler arasında kendilerini dindar olarak tanımlayan, kilise ile sahip oldukları ilişkilere vurgu yapan, Katolik öğretisine uygun seçim programları hazırlayan, dini hayata aktif katılım gerçekleştirdiğinin altını çizen adaylar ortaya çıkmış ve bu da Katolik Kilisesi'nin siyasi arenada gerçekleştireceği herhangi bir hareketin belirli bir adaya destek anlamına gelmesi tehlikesini meydana getirmiştir (Lisicka, 2002, s. 204).

Her ne kadar toplum içerisinde 1989 sonrası süreçte kilisenin siyasi konulardan kendisini geri çekeceği umudu olsa da, kısa bir süre sonra bu tür bir varsayımın oldukça yanlış olduğu anlaşılmıştır. Her ne kadar hiçbir seçimde Polonya Piskoposluğu resmi olarak belirli bir adaya oy verilmesi yönünde bir açıklamada bulunmamış olsa da, Katolik öğretiyi destekleyen adaylara oy verilmesi ve eski komünist hükümet içerisinde görev almış veya bu düşünceleri paylaşan adaylara oy verilmemesi gerektiği yönünde bildiriler yayınlamıştır. Ayrıca piskoposluk tarafından rahiplere siyasi konularda konuşabilmeleri için özgürlük verilmiş ve onlar da bu fırsattan en iyi şekilde faydalanmıştır. Her ne kadar Katolik Kilisesi'nin hiçbir süreçte kurumsal olarak desteklediği bir aday olmasa da, rahipler yerel çapta açıklamalarla devamlı olarak halkı yönlendirme çabası içerisine girmiştir.

Katolik Kilisesi'nin kendisine olan güveni, 1989 parlamento seçimlerinde Solidarnoś́c hareketinin galip gelmesi ile birlikte bir kat daha artmış ve daha fazla aktif olma çabası içerisine girmiştir. Özellikle Katolik karaktere sahip ZChN

(Zjednoczone Chrześcijańsko Narodowe – Ulusal Hristiyan Birliği) ve WAK (Wyborcza Akcja Katolicka – Katolik Seçim Hareketi) gibi siyasi partilerin kurulmasına büyük destek vermiş ve bu partilerin 1991 parlamento seçimlerinde galip gelebilmesi için medya ve kurumsal ağını kullanmak başta olmak üzere her türlü girişimde bulunmuştur (Özcan, 2012, s. 245-246). Katolik Kilisesi hiyerarşisi, normalde Katolik din kuralları gereği yalnızca kilise kurumlarının kullanmasına müsaade edilen "Katolik" ifadesini, kurulan yeni partinin isminin içerisinde kullanmasına izin vermiştir. Kilisenin vermiş olduğu bu açık destek sayesinde WAK birçok şehirde toplantılarını kilisenin sahip olduğu alanlarda, dersliklerde düzenlemiştir. Kilisenin giriş kapılarının yanında bulunan ve yalnızca dini öğretilerle ilgili bilgilendirmelere ayrılan panolar WAK'ın tanıtım afişlerinin asılması için kullanılmıştır. Piskoposluğun belirli bir siyasi grubun desteklenmemesi ile ilgili önceki süreçte yapmış olduğu resmi açıklamalara rağmen, 1991 seçimlerinden önce bir Katolik'in oy vermesi gereken beş adet seçim listesinin belirtildiği bir liste yayınlanmıştır (Grabowska'dan aktaran Lisicka, 2002, s.204). Ayrıca Polonya Piskoposluğu seçimlerin gerçekleşmesinden önce şu şekildeki bir bildiriyi yayınlamıştır (Gowin'den aktaran Lisicka, 2002, s.205):

> "Yalnızca insan hayatının anne karnında oluşum anından itibaren korunmasını açıkça destekleyen, aile haklarına saygı duyan, faaliyetlerinde Polonya ulusunu gözeten ve Hristiyan kökenlerinden gelen geleneklerine saygı gösteren adaylar Polonyalıların ortak iyiliğine koşmak ve onların haklarını korumak adına inanç sahibi bireylerden oy almalıdır"

1991 yılındaki parlamento seçimleri bu nedenle dindarlığın, siyasete ayrı bir kriter olarak sokulduğu ve dinin siyasi bir ideoloji olarak kullanıldığı bir seçim haline gelmiştir. Rahiplerin ve dolaylı yoldan da piskoposluğun WAK'a vermiş oldukları destek neticesinde, hiç tanınmayan adaylara sahip olan bu siyasi parti %8,71 oy alarak parlamento içerisinde 49 koltuk sahibi olmuş, böylece parlamentodaki koltukların %10,7'sini elde etmiştir.

1991 seçimlerinin gerçekleşmesinden önce halk arasında yapılan bir çalışmada insanlara siyasi partilerden herhangi bir tanesinin Katolik Kilisesi'nin açık desteğini alması durumunda seçimlerdeki şansı ile ilgili ne düşündükleri sorulduğunda %53'ü artış gösterir derken, %10 azalır cevabını vermiştir. Yalnızca %21'lik küçük bir oran bunun herhangi bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir (CBOS, 1991). Yani olumlu veya olumsuz katılımcıların %63'ünün Katolik

Kilisesi'nin müdahalesinin seçimlerin sonucuna etki edeceğini düşündükleri görülmüştür. Zaten seçimlerin sonucu da bunu ispatlar nitelikte olmuş ve Katolik Kilisesi'nin açıkça destek verdiği partiler olan Solidarność (27 koltuk), WAK (49 koltuk) ve Hristiyan Demokrasi Partisi (Chrześcijańska Demokracja) (5 koltuk) parlamentodaki koltukların önemli bir kısmına sahip olmuşlardır.

Bunun dışında 1989 ve 1991 seçimleri ile ilgili olarak dikkat çekilmesi gereken farklı bir husus daha bulunmaktadır. Önceden de belirtildiği gibi Solidarność hareketi ile Katolik Kilisesi 1989'li yıllar boyunca komünist yönetime karşı sırt sırta mücadele etmiş, bu nedenle de kilise Polonya'nın ilk demokratik seçimlerinde büyük desteğini müttefiki olan Solidarność hareketine vermiştir. Ancak bazı araştırmacılar bu ilişkinin hiç de göründüğü şekilde olmadığını belirtmekte ve Solidarność hareketinin toplum desteğini sağlamak amacıyla, her ne kadar işçi sınıfından oluşsa da, din ögelerinden yalnızca faydalanmaya çalıştığını iddia etmektedirler. Solidarność'un günlük faaliyetlerine bakıldığında dini sembollerin ve seromonilerin varlığı özellikle dikkat çekmekte olup, özellikle kriz dönemlerinde büyük etkisinin olduğu görülmüştür. Örneğin Gdańsk bölgesinde görev yapan Henryk Jankowski, Jerzy Papieluszko gibi rahipler Solidarność hareketinin öncülüğünü yapmışlardır. Ancak bir kısım araştırmacılar Katolik Kilisesi'nin Solidarność hareketinin üzerindeki etkisinin bazı kesimler tarafından abartıldığını öne sürmüştür. Çünkü Polonya'nın farklı bölgelerinde gerçekleştirilen eylemlerin katılımcılarının yaklaşımlarına bakıldığında dini sembollerin ve ritüellerin genellikle bir araç olarak kullanıldığı görülmüştür. Kilisede düzenlenen ayinlerin her şeyden önce amacı eylemlerde gücünü kaybeden ve evlerine dağılan işçi gruplarının morallerini yükseltmek ve onları tekrar ateşlemek olmuştur. Hayata yönelik doğrudan tehlikenin daha az olduğu, silahlı asker veya polisler ile çatışmaların yaşanmadığı Łódź gibi şehirlerdeki hareketlerde dini sembollerin ve ritüellerin neredeyse hiç varlığı olmamıştır. Solidarność hareketinin dini sembollerden faydalandığı diğer bir örnek ise Gdańsk'ın Lenin adına yapılan 2 numaralı kapısının üzerine, kutsal resimler ve Papa'nın resimleri asılırken, aynı zamanda bunun üzerine "Bütün proleteryalar birleşin" çağrısı yaptıkları bir pankartın da koyulması olmuştur. Yani konuya daha pragmatist yaklaşan eylemciler için komünizm ile Katolik ögelerin bir araya getirilmesinde herhangi bir problem olmamıştır. Onlar için sahip oldukları sembollerden ne derecede

faydalanabildikleri önemli olmuş ve bu nedenle de Papa II. John Paul'un Polonyalılar için söylemiş olduğu "Nie lękajcie się (Korkmayın)" sembolik sözünün olduğu pankartın yanında ayrıca komünizmin radikal bir biçimini destekleyen Bertolt Brecht'in şiirlerinde de alıntılar yer alabilmiştir (Sowa, 2015, s. 146-147). Farklı bir ifade ile, Solidarność hareketi için Katolik Kilisesi sahip olduğu inanan kapasitesi ile toplum desteğini sağlayabilecekleri yegane yol olarak görülür iken, Katolik Kilisesi için Solidarność hareketi Polonya'nın özgürlüğüne kavuşması yolunda yardım edebilecek en muhtemel aday olarak görülmüştür. Bu nedenle de her ne kadar Katoliklik ve Marksizm birbiriyle uyuşmayan dünya görüşleri olsa da, bu hareket ile bir çatı altında toplanmayı başarabilmiştir.

2.1.1.2. 1990 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

1989 parlamento seçimlerinden sonra ruhban sınıfının seçimlere müdahil olma arzularında herhangi bir eksilme olmamıştır. Her ne kadar piskoposluk teorik olarak tarafsız bir konum takınıyor görünse de, seçimlerde yerel bazda görev yapan rahiplerin büyük bir çoğunluğu Solidarność hareketinin lideri olan Lech Wałęsa'ya oy verilmesi gerektiği noktasında konuşmalar yapmıştır. Ayrıca bazı kiliselerde de sağ görüşlere sahip olan Tadeusz Mazowiecki'ye oy verilmesi noktasında da yönlendirmeler gerçekleşmiş ancak Wałęsa'ya göre daha liberal görüşlere sahip olması nedeniyle bu destek sınırlı kalmıştır. Bu belirtilen iki cumhurbaşkanı adayı dışında rahipler herhangi bir adaya oy verilmemesi yönünde insanları yönlendirmeye çalışmış ve büyük ölçüde de başarılı olmuştur (Nash, 2000). Birinci turda her ne kadar Wałęsa %39,96 oy almış olsa da, oyların yarısını elde edememesi nedeniyle kendisinden sonra %23,10 oy alarak ikinciliğe yerleşen Kanada Liberteryen Partisinin kurucusu (Polonya'da partisiz) Stanisław Tymiński ile birlikte ikinci turda mücadele etmiştir. İkinci turda kilisenin tamamı Wałęsa'ya destek vermiş ve sonuç olarak %74,25 oy alarak cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur.

Bazı yazarlara göre Katolik Kilisesi'nin Wałęsa'ya açıkça destek verdiğinin kanıtı, Wałęsa'nın en çok destek aldığı bölgelerin, Polonya geneli birey başına düşen ortalama görev yapan rahip sayısının yüksek olduğu bölgeler olmasıdır. Ayrıca piskoposluk tarafından seçimler öncesinde bir bildiri yayınlanmış ve bu bildiri içerisinde inanç sahibi bireylerin Katolik değerlere saygı gösteren adaya oy

vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine ise Tymiński, bildirideki Hristiyan değerlere saygı gösteren aday atıfının kendisine yönelik yapıldığını belirttiği bir açıklama yapmış ve Kardinal Glemp de 3 Aralık tarihinde kilisenin destek verdiği adayın Solidarność kökenlerinden geldiğini belirttiği ilave bir açıklama yapma gereği hissetmiştir. Komünizmin yeni yıkılması ve toplum içerisinde yönetim değişikliğine gitme arzusunun baskın olması nedeniyle de ruhban sınıfı tarafından Wałęsa'ya verilen destek toplum tarafından anlayışla karşılanmış ve büyük oranda da destek verilmiştir (Dudek, 1997, s. 127).

2.1.1.3. 1993 Parlamento Seçimleri

Katolik Kilisesi'nin desteği ile hem parlamento hem de cumhurbaşkanlığı seçimlerinde güç kazanan sağ kanat partiler, kilisenin kendileri için vermiş olduğu emekleri boşa çıkarmamış ve onun taleplerinin büyük bir çoğunluğunu sorgulamadan yerine getirmiştir. Bu şekilde Katolik Kilisesi sosyal normlar ve değerlerle ilgili olarak sahip olduğu emellerine çok hızlı bir şekilde ulaşmış ve siyasi karar alma mekanizmasında büyük bir güç sahibi olmuştur. 1991 yılında din eğitimi devlet okullarına getirilmiş, 1992 yılında medyada Hristiyan değerlere saygı çerçevesinde yayın yapılması ile ilgili düzenleme kabul edilmiş, 1993 yılında kürtaj çok katı bir şekilde sınırlandırılmış ve yine aynı düzenleme içerisinde yer almasına rağmen cinsellik eğitiminin okullardan uzak tutulmasına yönelik yapılan baskılarda başarılı olunmuştur. O dönem başbakanlığı yürüten Hanna Suchocka, 1993 parlamento seçimlerinin gerçekleşmesine 2 ay kala içeriği dahi incelenmeden acele ve şüphe uyandıracak bir biçimde Vatikan ile Konkordat'ı imzalayarak Sejm'e sunmuştur. Ancak kilisenin bu derecede siyasette etkin olmasının neticesinde de halk içerisinde huzursuzluklar ortaya çıkmış ve kilise bu etkinliğinin acı sonucunu belki de en belirgin bir şekilde 1993 parlamento seçimleri sonrasında yaşamıştır.

1993 seçimlerinde de merkezi kilise hiyerarşisi her zaman olduğu gibi her ne kadar tarafsız olduğunu belirtmiş olsa da, rahiplerin bireysel olarak desteklemiş oldukları adayları kürsüde belirtmelerine veya seçmenleri yönlendirmelerine engel olmamıştır. Bu süreçte rahipler kendilerine siyasi meselelerde bir birey olarak yer alabilecekleri ve bu doğrultuda da Pazar ayinlerinde de fikirlerini beyan edebilecekleri şeklinde bir kural benimsemişlerdir. Bu sebeple de kilise kürsüsü

onlar için siyasi kavganın yaşanabileceği ve hatta yaşanması gereken bir yer olarak görülmüş, sonuç olarak da seçimlere doğrudan müdahil olma girişimlerinde bulunmuşlardır (Lisicka, 2002, s. 205). Ancak kilisenin vermiş olduğu destek halk nezdinde bir iticilik yaratmış, Hristiyan değerler ile bağlantılı olan siyasi gruplar için tam bir hayal kırıklığı ile sonlanmıştır. Bu da 1993 ile 1997 yılları arasında parlamento içerisinde sol kanat partilerin daha fazla yer sahibi olarak kendilerini güçlü bir şekilde temsil etmelerine sebebiyet vermiştir. Nitekim bu doğrultuda da Konkordat'ın onaylanması 1997 yılını bulmuş, Katolik Kilisesi tarafından baskı ile kabul edilen Kürtaj Kanununda 1996 yılında liberalleşmeye gidilmiş ve okullara cinsellik eğitimi geri getirilmiştir.

1993 seçimlerinde sağ görüşlere sahip partiler içerisinde sadece %10,6 oy alan UD (Unia Demokratyczna – Demokratik Birlik) partisi diğerlerine nazaran daha iyi bir konuma gelebilmiştir. Ancak bu partinin başarı elde etmesinin altında yatan en temel sebep, iki yıl önceki seçimlerde oldukça iyi derecede prim yapan Hristiyan radikal söylemleri kullanmamış olmasıdır (Kilp, 2002). Ayrıca bu seçimlerde sağ partilerin kaybetmesinin altında yatan diğer bir sebep, 1991 seçimlerinde sonra birleşmek yerine ideolojik farklılıklar sebebiyle küçük gruplara bölünmeleri olmuştur. Bu da birçok partinin (örn. Solidarnosc %4,9) barajı dahi aşamamasına sebebiyet vermiştir.

2.1.1.4. 1995 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Katolik Kilisesi'nin her ne kadar 1993 seçimlerinde almış olduğu acı darbe sonrasında siyasete müdahil olmaktan vazgeçeceği düşünülmüş olsa da, üzerinden çok fazla bir süre geçmeden yalnızca iki yıl sonrasında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerine de Tanrı atfını kullanarak siyasetten kolay kolay çıkmayacağını göstermiştir. Bu seçimlerde mevcut cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturan Lech Wałęsa desteklenmiş ve Solidarność'a rakip isimler olan Jacek Kuroń, Hanna Gronkiewicz Waltz, Aleksander Kwaśniewski gibi adaylar ciddi bir şekilde kilisenin eleştirilerine maruz kalmıştır.

1995 yılının Ağustos ayında Polonya Ekümenik Konseyi toplanarak bir bildiri yayınlamış ve bu bildiride Katolik inanca sahip bireyler tarafından cumhurbaşkanlığı seçimlerinde komünist yönetim içerisinde üst kademede

uygulamalara katılmış, bu görüşleri destekleyen adaylara oy verilmemesi ve yalnızca ahlaki ve evanjelik değerleri benimseyen adaylara oy verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Anderson, 2009). Łódź Başpiskoposu Adam Lepa inananların görevinin Hristiyanlığı siyasal hayat dahil olmak üzere tüm kamu alanına sokmak olduğu ve şayet kilise siyaset ile uğraşmaz ise, o takdirde siyasetçilerin kilise ile uğraşacağını belirttiği bir konuşma yapmıştır (Ramet, 2014, s.28).

Katolik Kilisesi içerisindeki belirli bir kesim de kendi görüşlerine daha yakın görmüş oldukları ve o yıl itibariyle Polonya Merkez Bankası başkanı olan Hanna Gronkiewicz Waltz'e oy verilmesi yönünde beyanatlarda bulunmuş ancak bu adayın ikinci tura kalamaması nedeniyle bütün destek post-komünist aday olan Kwaśniewski'ye karşı kazanması arzusuyla Lech Wałęsa'ya verilmiştir.

Çünkü 1993 parlamento seçimlerinde sol kanatta bulunan ve kilise karşıtı görüşlere sahip olan SLD'nin %20,41 oy ile Sejm içerisinde 171 koltuğa sahip olması neticesinde kilisenin isteklerinin yerine getirilmediği ve hatta tam tersi bir yaklaşımın sergilendiği bir süreç başlamış ancak bu partinin girişimlerinin birçoğu da Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa tarafından veto edilmiştir. Wałęsa bu süreçte 24 kez veto yetkisini kullanmış ve 8 defa da yapılan kanuni düzenlemenin anayasaya uygunluğunun denetlenmesi için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur (Candan, 2014, s. 135). Parlamentodaki sahip olunan gücün kaybedilmesinin ardından en üst derecedeki dengeleyici makamın üzerindeki etkinin de kaybolması kilise için hiç istenilmeyen bir senaryo olmuştur. Beklenildiği gibi de, 1995 seçimlerini Wałęsa'nın kaybetmesinden sonra kilisenin korktuğu hususlar kendisini göstermeye başlamış ve o yıla kadar Katolik öğretinin yüceltilmesi adına atılan adımlar geri alınmaya çalışılmıştır. Kürtaj düzenlemelerinin 1996 yılında gerçekleşen liberalleşmesi süreci de yine bu döneme denk gelmektedir.

Polonyalılar arasında 1995 seçimleri öncesinde yapılan bir çalışmada bireylere Katolik Kilisesi'nin seçimleri doğrudan etkilemeye çalışıp çalışmadığı ile ilgili ne düşündükleri sorulduğunda %84'ü etkilemeye çalıştığını belirtmiş, etkilemediğini düşünenlerin oranı ise yalnızca %9'da kalmıştır. Etkilemeye çalıştığını düşünenlere ayrıca piskoposluğun kurumsal olarak hangi adayı desteklediğini düşündükleri sorulduğunda, tahmin edileceği üzere %62'si Lech Wałęsa'nın ismini vermiş, yine %26'sı kiliseye yakın diğer bir aday olan Hanna

Gronkiewicz Waltz'i göstermiştir. Ayrıca Polonyalıların %74'ü piskoposluğun kesinlikle müdahil olmaması gerektiğini düşünürken, %20'lik bir oran da etki etmeye çalışmasını onayladığını belirtmiştir (CBOS, 1995).

Gerçekleşen seçimlerde her ne kadar Kwaśniewski din ve Tanrı karşıtı, neo-pagan bir aday olarak insanlara aksedilmeye çalışılmış olsa da (Ramet, 2006, s.124), Katolik Kilisesi tekrar hayal kırıklığına uğramış ve sol karaktere sahip Kwaśniewski cumhurbaşkanı olmuştur. Kwaśniewski'nin seçimlerde galip gelmesinin belki de en önemli tetikleyici unsurlarından bir tanesi, kilise ve sağ kanat partilerin anti-komünist söylemlerine ve propagandalarına karşılık olarak "insanların bir komünistin de cumhurbaşkanı olabileceği" algısına sahip olmasını sağlamayı başardığı seçim çalışmalarına oldukça erken bir zamanda başlamış olmasıdır. Bu durum seçmenlerin akıllarında en başta her ne kadar "hayal edilemez" bir durum olsa da, ilerleyen süreçlerde "mümkün" görülmeye başlanmış ve son aşamada da "kabul" görmüştür (Czekański, 2000, s. 244-245). Seçimlerden sonra aşırıcı eleştirileri ile dikkat çeken Katolik radyo kanalı "Radio Maryja" dinleyicilerine bu seçimleri mahkemeye taşımaları için çağrıda bulunmuştur. Her ne kadar bazı rahipler için Kwaśniewski'ye oy vermek dine ve kiliseye karşı gelmek olarak insanlara aktarılmaya çalışılsa da, rahiplerin bu çabaları insanların kötü olarak atfedilen adaya oy vermelerine engel olmamıştır. Kilisenin bu müdahalesi neticesinde toplum Kilise öğretisini destekleyen Wałęsa destekçileri (%48,28) ve Kilise öğretilerine saygı göstermeyen Kwaśniewski destekçileri (%51,72) olarak iki gruba ayrılmıştır (Lisicka, 2002, s. 205). Ancak şunu da belirtmekte fayda bulunmaktadır ki, Kwaśniewski'nin cumhurbaşkanı seçilmesi Polonya parti sisteminin de yavaş yavaş sağlamlaştığının bir göstergesi olmuştur (Spohn, 2003, s. 212).

Bunun yanında kilisenin 1995 seçimlerine neden müdahil olma gereksinimi duyduğu noktasında bir açıklama getirmek isteyen bazı rahipler, Polonya sivil toplumunun tam olarak kendisini bulup, fonksiyonlarını yerine getirememesinden dolayı Katolik Kilisesi'nin müdahil olmak zorunda kaldığını belirtmişlerdir. 1989 sonrası dönemde Katolik Hristiyanlığı temsil eden ve aralarında Katolickie Stowarszyszenie Młodzieży (Katolik Gençler Derneği), Krajowa Rada Katolicków Świeckich (Laik Katolikler Ulusal Konseyi), Federacja Ruchów Obrony Życia (Hayatı Koruma Hareketleri Federasyonu)'nın da bulunduğu birçok sivil toplum

örgütü kurulmuştur. Ancak bu kuruluşların organize olma noktasındaki zayıflığı neticesinde kilise defalarca onların yerini almak zorunda kalmıştır. Bu nedenle de Katolik Kilisesi'nin komünist yönetim esnasında kurum olarak Polonya toplumunun genelini temsil ettiği ve sivil toplumun eksikliğini gidermeye çalıştığı belirtilirken, 1989 sonrası demokratik dönemde kilisenin kurumsal olarak içerisinde yer almayan Katolik bireylerin temsili için bu fonksiyonunu devam ettirmek zorunda kaldığı savunulmuştur (Mazurkiewicz, 2001, s. 290).

2.1.1.5. 1997 Parlamento Seçimleri

1993 ve 1995 seçimlerinde din odaklı stratejilerin halk nezdinde fonksiyonelliğini yitirdiğinin farkına geç de olsa varan Katolik Kilisesi hiyerarşisi 1997 parlamento seçimlerinde daha ılımlı bir politika izlemeye gayret etmiştir. Ancak yine de bu başarısızlıklar kilisenin siyasete yeniden dahil olmasına engel olmamıştır. Bu seçimler özellikle sağ kanat partilerin bir çatı altında toplanarak seçimlerden galip gelmesi ile karakterize olmuştur.

1993 seçimlerinde sağ kanat partiler, küçük parçalara bölünmüş olması sebebiyle parlamentoya girmekte dahi sıkıntı yaşamış ve buna çözüm getirmek adına bir çatı altında toplanma kararı almıştır. Bu süreçte Katolik Kilisesi oldukça önemli bir birleştirici rol oynamıştır. NSSZ Solidarność'un yanında, ZChN, WAK, PL (Porozumienie Ludowe – Halk Partisi), POC (Porozumienie Obywatelskie Centrum – Merkez Vatandaş Partisi), KdR (Koalicja dla Rzeczpospolitej – Cumhuriyet için Koalisyon), PC-ZP (Porozumienie Centrum Zjednoczone Polskie – Birleşmiş Polonya Merkez Anlaşması), SKL (Stronnictwo Konserwatywno Ludowe – Muhafazakâr Halk Partisi) gibi irili ufaklı 30'dan fazla siyasi parti ve birçok Katolik Kilisesi'ne bağlı aktivitelerini sürdüren toplumsal kuruluşun bir araya gelmesi ile birlikte çatı oluşturulmuş ve yeni oluşturulan siyasi parti AWS (Akcja Wyborcza Solidarność – Solidarność Seçim Hareketi) olarak adlandırılmıştır. Piskoposluğun da bu partiyi desteklediği görülmüştür.

1997'de ilk defa toplumu rahatsız edecek kürtaj ve Konkordat'a olan yaklaşım gibi hususlar seçimlere konu edilmemeye gayret edilmiştir. Ayrıca adayların bireysel olarak sahip oldukları dini görüşlere ve kilise içerisindeki aktif hayatlarına çok daha nadir atıfta bulunmuşlardır. Seçim propagandalarında

eskilerine nazaran daha az dini motiflere (örn. kilisedeki ayinlere katılım görüntüleri, çan sesleri, haca giden insanlar vb.) yer verilmiştir. Bu seçimler, Katolik Kilisesi'nin ılımlı Hristiyan stratejisini uygulamış olduğu en iyi örneklerden bir tanesidir. AWS adaylarının ve kilisenin bu seçimlerde daha ılımlı bir politika takip etmesinin arkasında iki temel sebep yatmaktadır. İlk olarak, sağ partilerin birleşerek bir çatı oluşturması nedeniyle çok daha geniş bir program yapılması ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu da koyu Katolik üyelerin ortak yapı içerisinde gücünü oldukça azaltmıştır. İkinci olarak ise, kilisenin seçimlere müdahaleleri önceki süreçlerin aksine daha dolaylı yollardan olmuş ve halkın pek fazla tepkisi çekilmemiştir (Kilp, 2002, s. 41).

Katolik Kilisesi her ne kadar etkisini minimum seviyeye indirmeye çalışsa da bazı açıklamalarda bulunmaktan da geri kalmamış ve yerel çaptaki rahiplerin müdahil olması noktasında herhangi bir engellemede bulunmamıştır. Seçimler öncesi 9 Ağustos tarihinde Varşova'da kardinal Glemp'in başkanlığında Katolik Dernekleri Konferansı toplanmış ve bu konferansın sonucunda bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiri içerisinde yaklaşan seçimlerle ilgili olarak piskoposluğun, Hristiyan etiği ve Katolik toplumsal öğretisine uygun programlara sahip olan adaylara destek vereceği belirtilmiş, bazı kesimlerce insan hayatını koruyan kanunlarda liberalleşmeye izin verildiği, kötü tarikatların, uyuşturucu kullanımının, alkolikliğin ve pornografinin de yaygınlaşmasına neden olunduğuna dikkat çekilmiştir (Frydrychowicz'den aktaran Lisicka, 2002, s.206).

Yine yerel düzeyde de bazı rahipler açıklamalarda bulunmuş, örneğin Bielsko Żywiecki Başpiskoposu Tadeusz Rakoczy 10 Eylül'de yayınlamış olduğu mektupta Polonya'nın uzun yıllardır totalitarizm ile savaş içerisinde olduğunu ve Tanrının yardımıyla bu baskı altından kurtulduğunu, yeni dönem içerisinde de demokratik yollardan güç sahibi olan totaliter yönetimin uzantılarının yerlerinden edilebileceği ve bu nedenle de seçimlere katılım gerçekleştirmeyen her bireyin büyük bir günah işlemiş olacağını, inanç sahibi bireylerin Tanrısal hukuka saygı göstermeyen bir adaya oy vermemesi gerektiğini belirtmiştir (Rakoczy, 1997).

Ancak sonuç olarak oluşturulan bu çatı yapı ve ılımlı Hristiyan politikaları etkisini göstermiş, AWS seçimlerde %33,7 oy alarak Sejm içerisindeki 406 koltuktan 201'inin sahibi olmuştur. Sol kanat bir parti olan SLD ise AWS'nin

gerisinde kalmış %27 oy alarak ikinci konuma yerleşmiştir (Özcan, 2012, s. 248). AWS'nin kazanan milletvekilleri arasında yalnızca sendika temsilcileri olmamış, ayrıca onun yanında ulusal Katolik gruplar da oldukça güçlü bir temsile sahip olmuşlardır. Bunların arasında en güçlülerinden bir tanesi 24 milletvekiline sahip olan ZChN ve 13 milletvekiline sahip Federacja Stowarzyszen Rodzin Katolickich olmuştur. Ayrıca ortak yapı içerisinde kendisini Radio Maryja'nın vekili olarak gören 13 milletvekili yer almıştır. Yalnızca 58 milletvekili Katolik Kilisesi ile bağlantısı olmayan, partinin asıl temellerini oluşturan Solidarność hareketinin üyeleri arasından olmuştur. Bu da parti içerisinde yalnızca dörtte birlik bir kısmının sendikacılardan oluştuğunu göstermektedir. Bu nedenle de objektif olarak bakıldığında geriye kalan Katolik temsilciler, Sejm içerisinde koalisyon üyesi olan UW (Unia Wolności – Özgürlük Birliği)'dan daha büyük bir parlamenter grup oluşturma gücüne sahip olmuş ancak parti ve parlamento içerisinde bu şekilde daha kötü sonuçlara neden olabilecek bir bölünme gerçekleşmemiştir (Lisicka, 2002, s. 207). Ancak her ne kadar bu şekilde bir bölünmeye gidilmemiş olsa da, Katolik çoğunluğun oylamalarda ve parlamento tartışmalarındaki etkinliği bu süreçte oldukça fazla hissedilmiştir. Bunun da en bariz örneği, 1996 yılında liberalleştirilen Kürtaj Kanununun 1997 yılında gerçekleştirilen seçimlerin ertesinde pek fazla uygulama alanı bulamadan yürürlükten kaldırılması ile yaşanmıştır.

1997 seçimlerinde başarı kazanmasıyla birlikte kilisenin bir sonraki müdahalesi 1998 yılında gerçekleştirilen yerel yönetim seçimlerinde yaşanmış, Zielonogórsko – Grzowski bölgesel kilise yönetimi başpiskoposu Adam Dyczowski kiliselerde görev yapan rahiplere verilmek üzere göndermiş olduğu mektuplarda, il genel meclisi üyesi adaylarının tanıtımının yapılması ile ilgili olarak bir iletide bulunmuş, bu iletisinde kilise ortamını rahiplerden daha iyi bilebilecek bir kimse olmadığını ve bu nedenle de toplumsal bir işi yapmaya hazır ve bu pozisyon için en doğru olan adayı en iyi onların tanıyabileceklerini belirtmiştir (Frydrychowicz'den aktaran Lisicka, 2004, s.207).

Yine 2000 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kilise mevcut cumhurbaşkanı koltuğunda oturan Kwaśniewski'ye karşı Marian Krzaklewski'yi desteklemiş, ancak vermiş olduğu desteğe rağmen Kwaśniewski daha ilk turdan %53,9 oy alarak tekrar cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kendisine en yakın oyu %17,3 ile Andrzej Olejowski almış, kilisenin destek verdiği Krzaklewski ise %15,57 oyda

kalmıştır. Ayrıca 1990-1995 yılları arasında cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturan ve Solidarność'un kurucusu olan Lech Wałęsa bu seçimlerde yalnızca %1,01 almıştır. Polonya'da gerçekleşen seçimler kiliseye bir kez daha tercihlerinin halk tarafından daha az dikkate alınmaya başladığını göstermeye devam etmiştir.

Ancak dikkat çekilmesi gereken bir husus daha bulunmaktadır ki, Kwaśniewski her ne kadar sol kanat parti kökenli olsa da, kilisenin 1995 ile 2000 yılları arasındaki girişimlerine çok fazla ses çıkarmamış, Konkordat'ı kanunlara aykırı olması nedeniyle talep edilen değişikliklerin yapılmamış olmasına rağmen imzalamış, aynı cins evliliklerin yasal durumunun diğer evliliklerle eşdeğer tutulması ile ilgili çalışmaları ertelemiş, liberalleşme adına atılacak adımlara pek fazla destek vermemiştir. Yani kısaca pragmatist bir politikacı olarak görevini sürdürmüş, bu nedenle de kilise hiyerarşisinin oldukça büyük bir kısmı kendileri için Kwaśniewski'nin ideolojik bir ittifak olduğunu belirtmiştir (Ramet, 2014, s. 124).

Daha yakın bir tarih olan 2010 yılında muhafazakar PiS partisinden Jarosław Kaczyński ile kendisini merkez olarak belirten PO partisinden Bronisław Komorowski cumhurbaşkanlığı için mücadele etmiş ve kilise yine kurum olarak seçimlere müdahil olmaktan kendisini alıkoyamamıştır. Birçok kilisede komünist partilerin fikirlerinin devamı niteliği taşıyan ve aile planlaması ile ilgili yenilik getirme çabası içerisinde olan adaylara destek verilmemesi gerektiği şeklinde açıklamalar yapılmış ve bazı gazeteciler tarafından ciddi eleştiriler almıştır. Eleştirilere kilise belirli bir adaya oy verilmesi şeklinde bir yönlendirmede bulunmadıkları ve yalnızca seçmenlere ahlaki kriterler verdiklerini, bu ahlaki kriterler üzerinden nihai kararın yine seçmene ait olacağını belirttiği bir cevap vermiştir. Kilise yapmış olduğu açıklamalarda insanların vicdanlarını gitarın tellerine benzetmiş ve düzenli aralıklarla akort edilmediği takdirde istenildiği şekilde ses vermesi mümkün olmadığını belirtmiştir. Ancak o dönem içerisinde kilisenin adaylar arasında kime oy verilmesini istediğini anlamak Polonyalı bireyler için çok kolay olmuştur. Zaten birçok yerel çaptaki kilise yalnızca ahlaki kriterler vermek ile yetinmemiş, bunun yanında Komorowski'ye oy vermenin ve ailesindeki

üyelerin "suikasta kurban gittiği" [5] adaya oy vermememin günah olacağını belirttikleri açıklamalar yapmıştır (Kraśko vd., 2011, s. 14-15).

2.1.2. Konkordat ve Anayasa Tartışmaları

Polonya'da siyasi değişimin yaşanması ile birlikte siyasi arenayı meşgul eden en önemli konulardan bir tanesi de Konkordat'ın imzalanması ve anayasanın kabul edilmesi ile ilgili tartışmalar olmuştur. 1989 sonrası dönemde Katolik Kilisesi devamlı olarak Konkordat'ın imzalanması için çaba göstermiş ve güç üzerindeki etkisini kaybettiği 1993 seçimleri öncesinde bunun imzalanması noktasında başarıya ulaşmıştır. Ancak 1993 ile 1997 yılları arasında sol kanat bir hükümetin başta olması sebebiyle Sejm'den Konkordat'ın onayı çıkmamış ve cumhurbaşkanı tarafından imzalanması 1998 yılına kadar ertelenmek zorunda kalmıştır. Yeni Polonya Cumhuriyeti'nin anayasa çalışmaları ise 1989 yılından itibaren başlatılmış, ancak kilisenin giriş metninin içerisinde Tanrı, anne karnındaki yaşam gibi dini ögeler içermesi yönündeki ısrarları neticesinde de kabul edilmesi 1997 yılına kadar ertelenmiştir.

Konkordat ile ilgili ilk çalışmalar Katolik Kilisesi'nin etki sağlamaya başladığı 1980'li yıllardan itibaren bağlamıştır (Lisicka, 2002). Yaşanan siyasi değişim Konkordat yapım çalışmalarını yavaşlatmamış, kilise tam kapsamlı bir etkiye sahip olmaya başladığı 1989 ile 1993 yılları arasında Konkordat'ın imzalanması için daha etkili girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Kilisenin baskıları sonucunda, hükümetin de yandaş politikacılardan oluşması sebebiyle Konkordat için taslak bir metin hazırlanılması amacı ile Varşova'da hükümet ve ruhban sınıfından oluşan bir komisyon kurulmuş ve taslak oluşturularak Vatikan'a gönderilmiştir. Ancak Vatikan oluşturulan bu taslağı kabul etmemiş ve uzun bir ertelemeden sonra, Polonya'da mevcut kanunların on altısına, kodekslerin ikisine ve birçok kararnameye aykırılık içeren yeni bir taslağı hükümete geri göndermiştir. Yeni oluşturulan Konkordat taslağının aykırılık içerdiği düzenlemeler arasında "İnanç ve Vicdan Özgürlüğü Kanunu", "Kilise – Devlet İlişkilerini Düzenleyen Kanun" ve "Medeni Kanun" yer almıştır (Ramet, 2006, 123). Konkordat her ne kadar mevcut

[5] 2010 yılının Nisan ayında Jarosław Kaczyński'nin ikiz kardeşi ve dönemin cumhurbaşkanı olan Lech Kaczyński, Rusya'nın 20.000'in üzerinde Polonyalıyı katlettiği Katyn şehrine anma törenine katılmak üzere giderken Rusya'nın Smolensk şehrinde uçağın düşmesi sonucu devletin ileri gelen diğer isimleri ile birlikte yaşamını kaybetmiştir.

kanunlara aykırılık içeriyor olsa da, mevcut başbakan Hanna Suchocka tarafından 28 Temmuz tarihinde 1993 seçimlerine az bir süre kala aykırılık barındıran maddeler konusunda herhangi bir düzenleme yapılmadan imzalanmış ve Sejm'e onaylaması için gönderilmiştir. Ancak Sejm tarafından onaylanması yetişmediğinden dolayı bir sonraki döneme kalmıştır. Yeni dönem içerisinde sol kanat partinin Sejm içerisinde baskın olması onaylanmasının beş yıl gibi uzun bir sürede gerçekleşmesine neden olmuştur (Lisicka, 2002, s. 209).

1993 yılında halk arasında yapılan bir çalışmada insanlara Konkordat'ın mevcut hali ile onaylanmasını isteyip istemedikleri sorulduğunda %36'sı evet, %28'i hayır ve %15'i fark etmez cevabını vermiştir. Yani genel olarak onaylanmasını isteyenlerin daha büyük bir çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Ancak Konkordat'ın onaylanmasını istemeyen bireylere, hangi sebeplerden dolayı karşı oldukları sorulduğunda, Konkordat'ın din – devlet ayrımını garanti altına almadığı, kilisenin Polonya siyasetine, toplumuna ve laiklik konularına çok fazla müdahil olmasına imkan tanıyacağı, Konkordat'ın mevcut durumu değiştirmeyerek yalnızca kiliseyi kurum olarak daha fazla güçlendireceği, hükümlerinin yalnızca kilisenin çıkarlarına hizmet ettiği şeklinde argümanlar ileri sürdükleri görülmüştür (Fałkowska, 1994).

Ancak 1993 yılında imzalanan Konkordat'ın telaş ve gizlilik içerisinde onaylanmaya çalışılması kilisenin o zamana kadar halk nezdinde sahip olduğu itibar seviyesini düşürmüş, bu nedenle de Katolik Kilisesi 1993 parlamento seçimlerinin en büyük kaybedenlerinden bir tanesi olmuştur. Piskoposluk tarafından sonraki süreçlerde yapılan gönül alıcı ve uzlaşmacı girişimler itibarını düzeltmeye pek fazla yardım edememiştir (Karboński, 1994).

Konkordat maddelerinin bir kısmının kanunlara aykırılık içermesi nedeniyle Sejm içerisindeki büyük bir kesim, onayın yeni anayasanın kabul edilmesinden sonraki süreçte gerçekleştirilmesini savunmuştur. Bununla ilgili olarak 1996 yılında yapılan bir çalışmada halkın görüşlerine bakıldığında da, aynı yıl içerisinde onaylanmasını isteyen bireyler yalnızca %10'luk bir oranı oluştururken, anayasadan sonra onaylanmasını isteyenlerin oranı %44 olarak görülmüştür. İnsanların Konkordat ile ilgili olarak bilgi seviyelerine bakıldığında da yalnızca %11'inin bilgi sahibi olduğu, %52'sinin de kulaktan dolma bazı bilgiler edindiği,

geriye kalan %37'lik bir kesimin ise ise hiçbir bilgi sahibi olmadığı görülmüştür. Yani halk arasında Konkordat'la ilgili hususların pek fazla ilgi çekmediğini söylemek yanlış olmamaktadır (CBOS, 1996).

Acele ile imzalanıp yürürlüğe sokulmak istenilmesinden dolayı Konkordat'ın içerisinde oluşan bazı muğlak ifadelerin açıklanması amacıyla Sejm tarafından oluşturulan komisyon tarafından bir deklarasyon yayınlanmış ve kesin ifadeler ile açıklık getirilmek istenmiştir. Ayrıca deklarasyon içerisinde Konkordat'ta düzenlenmiş bazı meselelerin sonraki süreçte Polonya kanunları içerisinde düzenleneceği belirtilmiştir. Ayrıca Sejm tarafından Konkordat'taki aykırılık içeren hükümlerin tespiti konusunda araştırma yapması adına bir olağanüstü komisyon kurulmuştur. Bu komisyon 1997 yılında anayasa uzmanlarına şüphe içeren konular hakkında görüş sormuşlar ve uzmanlar Konkordat'ın özellikle anayasada düzenlenen "din meselelerinde bireylerin konuşmama özgürlüğü", "yüksek okulların özerklik hakkı" ve "vicdan özgürlüğünün dikkate alınması" gibi 3 hususu ihlal ettiğini belirtmişlerdir. Sejm 19 Haziran 1997 tarihinde yapmış olduğu toplantıda olağanüstü komisyonun Konkordat'ın anayasayı ihlal ettiği yönünde hazırlamış olduğu raporunu reddetmiş ve bu meseleyi dış ilişkiler ile mevzuat komisyonlarına incelemeleri için tekrar aktarma kararı vermiştir (Lisicka, 2002, s. 211). Yani gözle görülür bir şekilde Konkordat'ın onaylanmasının hızlandırılmasına çabalamış ve bunda da büyük ölçüde başarılı olmuşlardır. Her ne kadar Konkordat yeni anayasanın kabul edilmesinden sonra onaylanmış olsa da, bu anayasanın içerisindeki hükümlere de aykırılık içermiş ve sonuç olarak da Katolik Kilisesi'nin baskıları sonuç vermiştir. Konkordat ile anayasanın onaylanması süreçlerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına Katolik Kilisesi'nin desteklemiş olduğu ve içerisinde koyu Katolik vekillerin çoğunluğu oluşturduğu AWS'nin hükümet içerisinde bulunduğunun göz önüne alınması gerekmektedir.

Konkordat'ın onaylanması öncesinde Sejm aykırılık içeren hükümlerin bir kısmının çözülebilmesi adına bir "Konkordat yasa paketi" kabul edilmesine karar vermiştir. Bu yasa paketinin içerisinde Medeni Kanun, Aile ve Vesayet Kanunu ve Medeni Hal Kanunu en dikkat çeken düzenlemeler olarak göze çarpmaktadır (Lisicka, 2002, s. 212). Çünkü Konkordat ile birlikte, rahiplerin kiliselerde yapmış oldukları nikahların resmi makamlarca kabul edilmesi, medeni hukukta sayılması ve bu nikahı gerçekleştiren çiftlerin devlet kurumlarına yalnızca bunu

bildirmelerinin yeterli olması öngörülmüştür. Ayrıca Konkordat içerisinde din dersleri notlarının karnelerde yer alması ile ilgili hüküm de yer almıştır. Hükümet kanadından her ne kadar anayasal bir hak olan "din meselelerinde bireylerin konuşmama özgürlüğü" ne aykırı olduğu uyarıları yapılmış olsa da, piskoposluk bu uyarıya sert tepki vermiş ve bu tarz yaklaşımları imzalanmış Konkordat maddelerinin sınırlandırılması girişimi olarak kabul ettiğini belirtmiştir.

Konkordat'ın onayı ile ilgili olarak Sejm içerisinde yapılan oylama 8 Ocak 1998'de gerçekleşmiş ve burada 273 evet, 161 hayır oyu çıkmış, netice olarak da kabul edilerek cumhurbaşkanına onaylaması için gönderilmiştir. Bu oylamada hayır oyunu veren 161 milletvekilinin 154'ünün sol kanat partisi olan SLD'den olduğu dikkat çekmektedir. Yeni hükümete gelen AWS'nin sahip olduğu 200 milletvekilinden de 193'ü oyunu kullanmış, yalnızca birisi karşıt yönde görüş bildirmiştir (Czekański, 2000, s. 310).

Konkordat her ne kadar cumhurbaşkanı tarafından 1998 yılında imzalanmış olsa da, halka duyurusunun yapılması için 1 yıl beklenilmiş ve bu süreçte herhangi bir resmi gazetede veya kanunlar ile ilgili bilgi sahibi olunabilecek bir yerde yayınlanmamıştır. Ayrıca onaylanmasından sonrada her ne kadar bu alandaki sınırları belirliyor olduğu söyleniyor olsa da, birçok defa hem hükümet hem de kilise tarafından ihlal edilmiştir. Ancak bu ihlallerin büyük bir kısmının kilise tarafından yapıldığının da altının çizilmesi gerekmektedir. Konkordat'ın içerisinde normalde yalnızca kanunlar ile düzenlenebilecek birçok konu düzenlenmeye çalışılmış ve parlamentonun yetkileri bir nevi ihlal edilmiştir (Kucharczyk, 2013).

Her ne kadar devlet tarafından kilise ile anlaşmaya varılmaya ve Konkordat'ın kabulü çalışmaları hızlandırılmaya çalışılmış olsa da, kilise temsilcileri sık sık gerçekleştirmeye çalıştıkları dini fonksiyonlarını yerine getirirken sahip oldukları özgürlüklerin kısıtlanmaya ve tehlike altına düşürülmeye çalışıldığı, ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirttikleri söylemlerde bulunmuşlardır. Hükümet tarafından diğer din ve mezheplerin haklarını korumaya yönelik atılmış olan bütün adımlar da Katolik Kilisesi tarafından kendisine yapılan bir saldırı olarak kabul edilmiştir.

Konkordat kilisenin 1989 sonrası süreçte laik devlet ile yapmış olduğu mücadelenin galibi olduğunun bir nevi göstergesi haline gelmiştir. Konkordat'ın içeriğine bakıldığında zaten boş olmadığı da dikkat çekmektedir. Her ne kadar anayasa içerisinde Polonya laik bir devlet olarak belirtiliyor olsa da, Konkordat'ın içerisine bakıldığında *de facto* olarak resmi dinin Katolik Hristiyanlık olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu anlaşma ile birlikte, Konkordat nikahları medeni hukukta da kabul görmeye başlamış, devlet okullarındaki din eğitimleri garanti altına alınmış ve özet olarak Konkordat kilisenin dini aktivitelerinin garantörü haline gelmiş, sahip olduğu konumu oldukça güçlendirmiştir.

Konkordat'ın dışında diğer bir tartışma yaratan husus, yeni kurulan Polonya'nın anayasa yapım süreci olmuştur. Katolik Kilisesi'ni de müdahil olduğu bu tartışmalarda kilise – devlet ayrımı, giriş metninde Tanrıya ve Hristiyanlığa atıf yapılması ve anne karnındaki yaşamın korunması gibi üç konu ön plana çıkmıştır. 1995 yılının sonlarına doğru solcu bir kökenden gelen ancak pragmatist bir politika izleyen Kwaśniewski'nin başkanlık yaptığı anayasa komisyonu tarafından bir taslak metin oluşturulmuş ve bu komisyon genellikle kiliseyi destekler nitelikte kararlara imza atmış, bu nedenle de taslak içerisindeki kilise – devlet ilişkileri Konkordat'da olduğu gibi kabul edilmiştir. Din ve devlet ayrımı ifadesinin yerine bağımsızlık ve özerklik gibi ifadelerin kullanılması yönündeki kilisenin talebi olumlu karşılanmıştır. Hükümetin kilisenin taleplerine bu derecede ılımlı yaklaşmasının arkasında, kilisenin halk nezdinde sahip olduğu destek yatmaktadır. Kilisenin taleplerinin yerine getirilmediği takdirde onun halka çağrıda bulunacağından korkan yetkililer taleplerinin büyük bir çoğunluğunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

Katolik Kilisesi'nin anayasa içerisinde yapılmasını istediği düzenleme talepleri sonucunda bazı ılımlı Katolik kesimler dahi rahatsızlık duymaya başlamıştır. Kilise hiyerarşisi de taleplerinin bazı tepkilerle karşılaşması nedeniyle, devlet içerisinde bir ayrıcalık değil, aksine kabul görme peşinde olduklarını belirtmiştir. Katolik Kilisesi'nin ileri gelenleri devamlı olarak Polonya tarihi içerisinde oynamış olduğu kilit rol nedeni ile kiliseye bir baskı grubu gibi davranılmaması gerektiğine inanmışlardır (Anderson, 2009, s. 91).

Anayasanın son hali ile referanduma sunulmasından sonra Katolik Kilisesi, taleplerinin tam olarak yerine getirilmemesi nedeniyle halka hayır oyu vermeleri

için çağrıda bulunmuş ve kilise mekanları yeniden siyasi tartışmaların yaşandığı bir ikna merkezi haline gelmiştir. Kilisenin anayasanın reddedilmesini istemesinin temel sebepleri, içerisinde anne karnındaki yaşamın korunması, ailenin kendi dünya görüşlerine göre çocuklarını yetiştirmesi ve Polonya kimliğinin temel yapısı olan değerlere yer verilmemesi gibi hususlar olmuştur. Anayasa referandumunda kilise yine gereksiz bir şekilde halkı kilise taraftarları ve karşıtları gibi basit bir ayrımla ikiye bölmüştür. Referandum sonucunda %52,71 evet ve %45,89 hayır oyu çıkmış ve anayasa halk tarafından önerildiği şekliyle kabul edilmiştir (Lisicka, 2002, s. 207). Piskoposluğun ve yerel kilise görevlilerin anayasa referandumunda gerçekleştirmiş olduğu siyasi katılım, onun siyasete dahil olmaktan kolay kolay vazgeçmeyeceğini de insanlara göstermiştir. Ancak kilise her ne kadar hayır kararı çıkması yönünde uğraşmış olsa da, insanların daha farklı ihtiyaçlara odaklanması neticesinde kilisenin propagandası sonuçsuz kalmış, istediğini tam manasıyla elde edememiştir.

Kilisenin anayasa giriş metninde özellikle Hristiyanlığa ve Tanrıya atıf yapılması ile ilgili baskıları nedeniyle tartışmalar yaşanmış ve sonuç olarak "*Doğruluğun, adaletin, iyilik ve güzelliğin kaynağı olan Tanrıya inanan veya böyle bir Tanrıya inanmasa da bu evrensel değerleri paylaşan biz Polonya halkı, yani Cumhuriyetin tüm vatandaşları* …" ifadesi kabul görmüştür (Rynkowski, 2008, s. 254). Her ne kadar kilisenin talebi tam manası ile karşılanmamış olsa da, içerisinde Tanrı ifadesine atıf yapılmasından dolayı duyduğu memnuniyetini de dile getirmiştir. Ancak kilisenin bazı kesimleri tarafından, anayasa metni sürekli olarak ahlaki nihilizm olarak görülmüştür (Ramet, 2014, s. 28).

Katolik Kilisesi ayrıca yapmış olduğu taleplerin ne kadar çabalasa da sonuçsuz kalacağını anladığı süreçte, radikalden ılımlı radikale stratejisini uygulamaya koymuş ve daha fazla tepki oluşmasının önüne geçmeyi planlamıştır (Kilp, 2002). Çünkü kilise hiyerarşisi, hükümete yapacak olduğu taleplerin aşırıya kaçması durumunda halk içerisinde tepki oluşturacağını ve bunun sonucunda da elde ettiği imtiyazları da kaybedeceğini göz önüne almış ve bu doğrultuda daha ılımlı politikalar takip etme yoluna gitmeyi tercih etmiştir.

2.2. Polonya'nın AB'ye Giriş Süreci ve Katolik Kilisesi

Polonya'da komünizmin yıkılması yalnızca toplum içerisindeki çoğulculuk imkanlarını artırmamış, bunun yanında başta AB olmak üzere Batı Avrupa organizasyonlarına girme yolunu da açmıştır. Polonya AB'ye katılmak için ilk resmi başvurusunu 8 Nisan 1994'de gerçekleştirmiştir. Her ne kadar destekte azalmalar başlamış olsa da, o an itibariyle Polonyalıların %75'inin halen AB'ye katılmayı desteklediği görülmüştür (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 137). Komünizmin yıkılmasından hemen sonraki yıllarda her ne kadar AB üyeliği arzu edilen birşey olsa da, zaman geçtikçe bu istek yerini korkuya ve isteksizliğe bırakmıştır.

Katolik Kilisesi'sinin AB'ye giriş sürecini; "batı büyülenmesi", "tehlike hissiyatı" ve son olarak "sağlıklı mesafe" olmak üzere 3 dönem halinde incelemek mümkündür. 1989 sonrası ilk dönemde, SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)'nin uzun süredir devam eden kontrolünden kurtulan Polonyalılar ve Katolik Kilisesi "Avrupa'ya Dönüş" sloganıyla hareket etmişlerdir. Komünizmin hüküm sürdüğü yıllarda Polonyalılar için "Batı", "Doğu" nun karşıtı olarak görülmüştür. Demokrasi, insan hakları ve tarafsız dünya görüşü, totalitarizmin ve ateist polis devletinin alternatifi olarak benimsenmiştir. Piyasa ekonomisinin ülke içerisinde hüküm süren ekonomik krizin çözümü adına aranılan ilaç olduğu inancı daha yaygın hale gelmiştir. Özellikle Polonyalı rahipler ve piskoposlar Batı medeniyeti ile olan bağlantıların Polonya'nın komünizmin oluşturduğu sarsıntıdan sonra normal normlara dönmesine yardımcı olacağını düşünmüşlerdir (Machaj & Zielińska, 2013). NATO'nun Varşova Paktı'na alternatif olduğu gibi, AB de bu noktada Polonyalılar için SSCB'ye alternatif bir birlik halini almıştır. Polonyalıların zihninde batılılara ulaşmak her şeyden önce doğudan kurtulma anlamına gelmiştir. Komünist yönetime karşı gerçekleştirmiş oldukları mücadeleyi yalnızca siyasete karşı değil, aynı zamanda Avrupa'nın ve Avrupa değerler sisteminin savunucusu olarak da yapmışlardır.

Ancak batıya doğru açılmanın ilk yıllarında edinilen tecrübeler neticesinde Polonyalılar ve özellikle de Katolik Kilisesi batıya karşı tutumunu değiştirmeye başlamıştır. Bu süreçte batı ile doğu arasındaki farkın zannedildiği kadar da büyük olmadığı anlaşılmış ve Avrupa ile AB karşıtı söylemler toplum içerisinde daha yaygın hale gelmiştir. Batı medeniyetine katılmanın otomatik olarak komünizmden

kaynaklanan sorunların ve tahribatın ilacı olacağı yönündeki inanç da çok hızlı bir şekilde zayıflamıştır (Mazurkiewicz, 2001, s. 66-68).

Avrupa'ya karşı bu dönemde tutum değişikliğinin arkasında yatan en temel sebepleri ahlaki bozulmuşluk ve Hristiyan değerlerin yok olması oluşturmaktadır. Katolik Kilisesi'ne göre, Avrupa toplumunun içerisinde bulunan olumsuz yöndeki birçok faaliyet (Kürtajın, homoseksüelliğin, pornografinin serbestliği, Kiliseye olan aidiyette gözle görülür azalma vb.) Batı kültürü içerisinde kendisine yer ve destek bulmuştur. Ayrıca Batı ve Doğunun ortak özelliklerinden bir tanesi de dinin bireyselleştirilmesi ve Tanrının toplumsal hayattan tamamen kaldırılmaya çalışılmasıdır. Bu nedenle de 1990'lı yıllardan itibaren Avrupa kültürüne olan yaklaşımlarda aşırı pesimistlik kendisini göstermiştir.

Bu tür sebeplerden ötürü, Avrupa ile gerçekleşecek olası bir bütünleşmede Polonyalılığın Avrupa'nın kültür yozlaşması içerisinde kaybolacağı korkusu kendisini göstermeye başlamıştır. Avrupa'nın sahip olduğu laiklik ve sekülerleşmiş[6] yaşam tarzı sebebiyle Polonyalılar ve özelde de Katolik Kilisesi, Polonya ulusal kimliğini, geleneklerini ve egemenliğini korumak amacıyla kendilerini uzak tutma yolunu tercih etmişlerdir. Bu sebeple de komünizmin yıkılmasından sonraki ilk yıllarda gerçekleşen tartışmalarda "Avrupa'ya dönüş" ifadesi sık sık kendisini gösterirken, 1990'lı yıllardan sonra yerini "Avrupa'ya giriş" ifadesine bırakmıştır (Mazurkiewicz, 2001, s. 69).

1997 yılında, Polonyalıların ve özellikle de Katolik Kilisesi'nin AB'ye karşı 1990'lı yıllardan itibaren gittikçe artan olumsuz yöndeki yaklaşımlarını değiştiren iki önemli olay gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki Polonyalı piskoposların Brüksel'e yapmış oldukları ziyaret ve ikincisi ise II. John Paul'un Polonya'ya hitaben yapmış olduğu konuşmalardır. Her ne kadar II. John Paul, asıl vatanı olan Polonya'nın AB'ye girişini ahlaki vb. sebepler nedeniyle en baştaki süreçte desteklememiş olsa da, Polonya'yı Avrupa'daki ulusların Hristiyanlıktan gelen gerçek köklerine

[6] Laiklik ve sekülerleşme kavramları birbirlerinden ufak bir noktada ayrılmaktadır. Laiklik, devlet işlerinde dini ögelere yapılan atfın daha az olması şeklinde anlaşılması gerekirken (örn. boş bir kadroya yapılan atamanın kişinin dini yaşamı değil, liyakat kriterleri göz önüne alınarak yapılması), sekülerleşme gündelik yaşamda vatandaşların dini ögelere daha az atıf yaparak işlerini sürdürmesi (örn. bir kişinin herhangi bir kafeye kapalı bayanların bulunması sebebiyle değil, kahvenin lezzetli olmaması nedeniyle gitmemesi) şeklinde anlaşılmalıdır.

dönmesini sağlamada oynayacağı misyonu nedeniyle desteklemiş ve Polonya'yı Avrupa uluslarının kurtarıcısı olarak görmüştür.

II. John Paul 1991 yılında Polonya'ya gerçekleştirmiş olduğu ziyaretinde "*AB'ye girmek zorunda değiliz. Çünkü biz zaten onun oluşturulmasına yardımcı olduk ve Avrupacılığı tekelinde tutan devletlerden çok daha fazla çaba harcadık. Ayrıca Avrupacılığın ölçütü ne olmalıdır? Özgürlük mü? Nasıl bir özgürlük? Henüz doğmamış bir hayata son verme özgürlüğü mü?"* ifadelerini kullanmıştır (Engelberg'den aktaran Bayır, 2013, s.107). Papa'nın bu sözleri Avrupa'yı kürtaja izin vermesi, ahlaki çürümeye maruz kalması gibi sebeplerle desteklemediğini ve Polonya'nın da bu çürüme sürecine maruz kalmasını istemediğini göstermektedir. Ancak çok uzun bir süre geçmeden Papa'nın fikirleri değişim göstermeye başlamış, Polonya'yı Avrupa kültüründe bozulacak ve ulusal kimliğini kaybedecek bir ulus olarak değil, tam aksine sahip olduğu tarihi deneyimleri sayesinde Avrupa'daki tüm ulusların kurtuluşunu sağlayacak bir ülke olarak görmeye başlamıştır.

Batı Avrupa devletlerinin Hristiyan kimliğini bir kenara bırakarak toplumsal hayatın dışına itmesinden sonra, Polonya'nın AB'ye girişi Avrupalılar ve Hristiyan Polonyalılar için kafa karıştırıcı bir durum ortaya çıkarmıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, Polonya Katolikliğinin komünist yönetim altındaki sıra dışı uyanışı ile Batı Avrupa medeniyetindeki hızla ilerleyen sekülerleşme sürecinin aynı zamana denk gelmesidir (Casanova, 2006, s. 24). Bu nedenle de Avrupalılar Polonyalıların Hristiyanlığı devamlı olarak ön plana çıkararak sekülerleşme ve laikleşme süreçlerine engel çıkaracağından, Polonyalılar da Avrupalıların içerisinde hüküm süren ahlaki bozulmuşluğun kendilerine zorla dikte edileceğinden korkmuştur. Her iki taraf açısından bakıldığında sahip oldukları korku noktasında haklılık payları bulunmaktadır. Özellikle Polonya Katolik Kilisesi'nin sahip olduğu Avrupafobi, "toplum ne kadar çok modernleşir ve medenileşirse o derecede de sekülerleşir" iddiasını öne süren sekülerleşme paradigması nedeniyle haklı görülebilir (Ertit, 2014). Polonya'da da Batı Avrupa devletleri ile yaşamış olduğu etkileşim neticesinde er ya da geç bu süreç kendisini gösterecektir. AB'nin öncelikli amaçlarından bir tanesinin modernleşme olduğunu göz önüne alacak olursak, Polonya'ya da sekülerleşmenin bir şekilde ulaşacağını ve sahip olduğu dini sıra dışılığını sona erdirebileceğini söylemek mümkündür. Ancak her ne kadar çok

fazla olasılığı olmasa da, Polonya'nın Avrupa içerisinde hüküm süren sekülerleşme dalgasının önüne geçerek Avrupa'yı tekrar Hristiyanlaştırmayı başarması ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Kilise kurumsal olarak 1997 yılından Polonya'nın AB'ye girdiği ana kadar, bu sürece oldukça olumlu katkılarda bulunmuştur. Papa II. John Paul'un Polonya'ya Evanjelik misyon yüklemesi rahipleri ve piskoposları bu yönde çabalamaya motive eden en önemli etken olmuştur. Örneğin 2001 yılına gelindiğinde Polonya ile AB arasında gerçekleşen müzakereler tıkanma noktasına gelmiş ve bu nedenle de Piskoposluk çözüm bulmak adına bir girişim yapma ihtiyacı hissetmiştir. 2002 yılının Mart ayında gerçekleştirdikleri diğer bir Brüksel ziyaretinden sonra, her ne kadar büyüyen sekülerizm, homoseksüellik ve pornografi ile ilgili endişeleri artıyor olsa da, "Avrupa Entegrasyonu Konusunda Polonyalı Rahipler" adlı bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride, Polonya Piskoposluğu AB'nin yalnızca ekonomik ve siyasi bir yapı olmadığını, aynı zamanda tarihi, kültürel, fikri ve geleneksel bir ortak yapı konumunda olduğunun altını çizmiştir (Machaj & Zielińska, 2013). Ayrıca bu bildirisini cumhurbaşkanına, başbakana, Vatikan'a ve Avrupa Kongresi'ne göndermiş ve özellikle AB'yi manevi değerler birliği olarak kabul ettiklerine dikkat çekmişlerdir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 139). Bunun yanında Piskoposluk Polonya'nın AB'ye girişini, tarihi bir gereklilik, komünizm ile olan savaşın devamı ve muhaliflerin tarihi galibiyetinin kanıtı olarak görmüştür. Ayrıca her ne kadar Batı Avrupa'nın yaşam tarzını eleştiriyor olsalar da, bunu kendilerine Evanjelik misyonlarını yerine getirme fırsatı olarak görmüşler ve asimile olacakları korkularını yıkmışlardır (Kucharczyk, 2013, s. 41).

Katolik Kilisesi içerisinde görev yapan ruhban kesiminin AB'ye girişe vermiş olduğu destek konusundaki araştırmalara bakıldığında, 1998 yılında yalnızca %6'sının karşı olduğu görülmüş, 2002 yılında bakıldığında bu oran biraz yükselmiş ve %20'lere ulaşmıştır. Ancak her ne kadar karşıt görüşlerde bir yükselme olsa da, bu AB'yi destekleyen kesimin halen büyük bir çoğunluğu oluşturduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Ayrıca ruhban sınıfı üyelerine AB'yi bir araya getiren ögelerin ne olduğu sorulduğunda, %84'ü çıkarların cevabını verirken, yalnızca %5'i değerlerin Avrupa devletlerini bir araya getirdiğini savunmuştur (Bobińska, 2003). Oranlar her ne kadar kendi içerisinde çelişki içeriyor olsa da, Polonya için bir anlam barındırmaktadır. Yani Kilise her ne kadar Avrupa devletlerinin hangi amaç

çatısı altında birleştiğini bilse de AB'ye girişi desteklemeye devam ettiği görülmektedir. Bu desteğini de çoğunlukla AB ekonomisi veya kültürüne özenme sonucunda değil, sahip olduğu değerleri Avrupa'ya taşıma bilinciyle verdiğini belirtmek gerekmektedir.

Polonya Katolik Kilisesi'nin AB'ye girişi desteklediğini gösterir nitelikteki diğer bir örnek piskopos Józef Życiński'nin, koyu Katolik yayınları ile tanınan Tygodnik Powszechny dergisinde yayınlamış olduğu yazısında görülmektedir. Życiński bu yazısında "*Berlin duvarı tuğlaları toplayıp kendimize keşişler için ev yapalım diye yıkılmadı.*" şeklinde ifade kullanarak AB'ye destek verdiğini açıkça belirtmiştir (Bereś & Burnetko, 2009, s. 308).

Her ne kadar Katolik Kilisesi içerisinde AB'yi destekleyenlerin oranı yüksek olsa da, bu yalnızca tek bir ses olduğu ve karşıt görüşlere sahip bir kesimin olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu karşıt görüşlü kesimin en başında ise Nasz Dziennik dergisi ve Radio Maryja gelmektedir. Bu yayın organlarının dahil oldukları tartışmalar ve yapmış oldukları yayınlar özellikle inanan kitlesinin fikirlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Markowska, 2011). Bu yayınların karşıt söylemleri ve eylemleri, Avrupa karşıtı sloganları, Polonya'da ve yurtdışında milyonlara hitap edebilme yeteneği Polonya'nın AB'ye girmesini destekleyen birçok inananın karşıt görüşe sahip olmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin rahipler arasında yapılan bir çalışmada, bu yayınları düzenli olarak takip edenlerin %53'ünün, ara sıra takip ettiğini belirtenlerin %63'ünün, hiç takip etmeyenlerin ise %65'inin AB'ye girmeye sıcak baktığı görülmüştür (Bobińska, 2003). Yani radyo ve derginin izlediği politikaların ve radikal söylemlerin rahipler üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Ancak nihai olarak bu sürece engel olabilecek çoğunluğa ulaşmayı hiçbir zaman başaramamışlardır.

Polonya'nın AB'ye girmesinin Katolik Kilisesi için doğuracağı sonuçlar noktasında iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. İlk grup, Polonya Katolik Kilisesi'nin de diğer Avrupa devletlerinin yaşamış olduğu sekülerleşme vb. gibi aynı süreçlerden geçeceğini iddia etmiştir. Bu gruba göre Polonya'nın bugün davranışlarında sahip olduğu tutarsızlık, yıllar önce Avrupa'nın eski koyu Katolik ülkelerindeki yaşanan durumu anımsatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Polonya Katolik Kilisesi istisnai bir duruma sahip değildir. Yalnızca bu süreci yaşama noktasında biraz gecikmiştir.

Kültürel ve dini çoğulculukla bağlantılı olan sekülerleşme süreci diğer Batı ülkelerinde yaşanmış olduğu gibi Polonya Katolikliğini de vurmaya başlamıştır. Bu sürecin neticesinde de, kilise tarafından çıkışlar yapılmaya çalışılacağını ve dinin bireyselleşeceğini öngörmek mümkündür. Kilisenin otoritesinde ve inanan kitlesinde yaşanan düşüş de bunu destekler niteliktedir. Ancak inanan kitlesindeki bu azalmayı "tavan etkisi" kavramı ile açıklamaya çalışanlar da olmuştur. Yani Katolik Kilisesi'nin inanan kitlesi komünist yönetimin sonlarına doğru o derecede yükselmiştir ki artık bunu daha ileri bir seviyeye taşımanın imkanı bulunmamaktadır. İkinci grupta bulunanlar ise Avrupa'da yaşanan sekülerleşme süreçlerinin Polonya Katolik çevresi içerisinde çok hissedilmeyeceğini savunmaktadır. Bünyesinde "alışkanlık haline getirilmiş bir Katoliklik" barındıran Polonya Katolik Kilisesi'nde, Katoliklik metafizikten daha ziyade geleneksel – kültürel bir öge halini almıştır. İnsanlar çocuklarını vaftiz ederken ve devlet okullarında din eğitimine gönderirlerken, aynı zamanda kilise karşıtı propagandaları desteklemişler, kürtajın liberalleştirilmesi ve Konkordatın reddedilmesini savunan partilere oy vermişlerdir. Yani Katolik gelenekler doğrudan güçlü bir şekilde Polonya kültürü ile bağlantılı bir hal almıştır. Bu nedenle de bu grubun savunucuları Avrupa'da yaşanan sekülerleşme ve laiklik süreçlerinin Polonya'da topluma etki edemeyeceklerini belirtmişlerdir. İnsanların dini yaşamları ve inançları derinlerdeki ilahi inançlardan kaynaklanmamakta, daha ziyade geleneklerle bağlantılı olarak yaşanmaktadır. Örneğin bugüne kadar Tanrının varlığına inanmayan bir birey dahi yakınlarından birisini kaybettiğinde cenaze törenini mutlaka kilisede ve rahip huzurunda gerçekleştirmiş ve bu hiç kimse tarafından da sorgulanmamıştır (Mazurkiewicz, 2001, s. 308-310).

Sonuç olarak, Polonya Katolik Kilisesi'nin AB'ye olan yaklaşımı üç temel süreçten geçmiştir. İlk olarak Polonya Katolik Kilisesi'ne Avrupa'ya örnek teşkil edecek bir kurum olarak bakılan ve Avrupa'ya dönüş sloganıyla hareket edilen süreç yaşanmış, ikinci olarak Avrupa konusunda zihinlerde kaygıların oluşmaya başladığı bir evre bunun yerini almış ve son olarak ise tehdit unsurları taşıdığı öne sürülen, realist Avrupa vizyonuna sahip olunan süreç kendisini göstermiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, kilise entegrasyon öncesinde yaşanan süreçte hem AB konusunda büyük korku ve kaygılara sahip olmuş hem de bu ögeleri kendisine bazı açılardan motivasyon kaynağı olarak kullanmıştır.

Bu başlık altında ayrıca Polonya Katolik Kilisesi'nin hangi sebeplerden dolayı AB'ye girmeye karşı çıktığı ve yine hangi sebeplerden dolayı AB'ye girmeye sıcak baktığı anlatılmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Katolik Kilisesi'nin Entegrasyon Korkuları

2.2.1.1. Hristiyan Değerlerin Yok Olması ve Yozlaşma

Polonya'nın AB'ye üyeliğine karşı olan kesimlerin ileri sürdüğü argümanların en önemlilerden bir tanesi AB içerisindeki ahlaki bozulmuşluk ve buna bağlı olarak Hristiyan değerlerin yok olması hususudur. Özellikle Katolik Kilisesi içerisindeki AB karşıtı gruplar, Avrupa kıtası içerisindeki Hristiyan değerlerin geri plana atılmasından, ateizmden, kilisenin toplumsal hayat içerisinde sahip olduğu etkinin azaltılmasından korkmuş ve bunları sık sık dile getirmişlerdir. Batı medeniyetinin zihinlerde kürtaja, homoseksüelliğe, pornografiye, ötenaziye, ahlaki serbestliğe izin verilmesi şeklinde canlanması nedeniyle komünist yönetimden sonrası Avrupa'ya dönüş sloganıyla hareket eden Polonyalı Katolikler, batı yaşam tarzı ile birebir tanıştıktan sonra kendilerini geri adım atmak zorunda hissetmişlerdir.

Katolik Kilisesi için, sahip olduğu etkiyi yitirme ihtimali dahi düşünülmesi mümkün olmayan bir olgudur. Batı medeniyetine yaklaştıkça bu risk kendisini çok daha fazla göstermeye başlamıştır. Kiliseye göre Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan sekülerleşme süreci doğrultusunda Polonya'da din bireysel alana itilmeye ve Tanrı Kilise gettosu içerisine kapatılmaya çalışılmıştır (Mazurkiewicz, 2001, s. 68). Getto ifadesinin burada biraz daha içerisinin açılması gerekmektedir. Almanların Polonya'da Yahudileri ve aydınları zorla belirli bir bölgede toplayarak ölüme mahkum ettiği bölgelere getto adı verilmiştir. Burada da kilisenin atıf yapmış olduğu getto ifadesi ile Batıda yaşanan sekülerleşme sürecininin zorla kiliseyi toplumsal yaşamın dışına itmeye çalıştığı ve yaşama alanının elinden alınarak istenilmeyen ufak bir bölgede ölmeye mahkum edildiği belirtilmek istenilmiştir. Avrupa içerisinde dinin etkisini kaybetmesi, kilisenin sahip olduğu gücü yitirmesi, dinin özelleştirilerek insanların yalnızca özel hayatları ile sınırlandırılmaya çalışılması ve "İsa'ya evet ancak kiliseye hayır" görüşünün yaygın bir hal alması Katolik Kilisesi hiyerarşisi için oldukça endişe verici olmuştur.

Avrupa entegrasyonunun getirmiş olduğu diğer tehditlerden bir tanesi de, manevi değerlerin yerini maddi değerlerin alması ve cinselliğin her zamankinden çok daha fazla ön plana çıkmasıdır. Kilise bu süreçte kendisine insanların sahip olduğu libidonun sınırlandırılması ve ilahi kanunların devam ettirilmesini görev olarak edinmiştir. Bu nedenle de Polonya'nın AB'ye girmesi durumunda kilisenin ideali her zaman için Avrupa değerlerinin tanımlanmasında belirleyici rol oynamak olmuştur. Fakat 2002 yılının Temmuz ayında Avrupa Parlamentosu mevcut ve gelecekte AB üyesi olacak devletlerin kürtaj yasalarını gözden geçirmesinin ve bu konuda bir yasallaştırmaya gidilmesinin, devlet okullarında cinsellik eğitiminin sağlanmasının, doğum kontrol haplarına olan kolay ulaşımın önemini belirttiği bağlayıcı nitelikte olmayan bir karar yayınlamıştır. Katolik Kilisesi ve Vatikan Avrupa Parlamentosu'nun bu girişimini dehşetle karşılamış ve AB içerisinde Hristiyan değerlerin yansımasını görmek istiyorlarsa bunun için savaşmak zorunda olduklarının farkına varmışlardır. Ayrıca AB içerisinde aynı cinsiyet arasında yaşanan evliliklerin yasallaştırılması çabaları da Kilise tarafından sert bir dille eleştirilmiştir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 137).

Polonya'nın AB'ye giriş müzakereleri sürecinde hükümette sol kanat SLD partisi olmasından dolayı Polonya siyaseti de bu yönde şekillenmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun kürtaj ile ilgili kısıtlamaların liberalleştirilmesi yönünde çağrıda bulunduğu kararından sonra SLD'nin genel sekreteri olan Marek Dyduch, AB'ye giriş referandumunun gerçekleşmesinden sonra partisinin kürtaj düzenlemelerinin liberalleştirilmesi ile ilgili çalışma başlatacağını açıklamıştır. SLD ve diğer koalisyon üyesi olan Unia Pracy'nın milletvekilleri de parlamentoda Kürtaj Kanununun liberalleştirilmesi ve cinsellik eğitiminin tekrar okullara getirilmesi yönünde girişimlerde bulunmuştur. Dyduch'un bu yöndeki açıklamaları neticesinde Katolik Kilisesi sahip olduğu endişelerini dindirmek adına, AB'den ve hükümetten, Polonya'nın AB'ye girmesi durumunda kürtaj düzenlemelerinde herhangi bir değişikliğe gidilmeyeceği ve AB'nin Polonya üzerinde değişime gitmesi için herhangi bir karar veya belge ile baskı yapmayacağının garantisini vermelerini talep etmiştir. Bunun üzerine açıklama yapma gereksinimi hisseden o zamanın Dışişleri Bakanı Włodzimierz Cimoszewicz AB'nin Polonya üzerinde kendi yasamalarını uygulamaya zorlamasının mümkün olmadığını belirtmiş ve ayrıca Başbakan Leszek Miller de Polonya'nın AB'ye gireceği ana kadar desteği

kaybetmemek adına Kilise ile açık bir savaşa girmekten kaçınması sebebiyle kürtaj konusunun tekrar açılması gibi bir planın olmadığını belirtmiştir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 139).

Kilisenin baskısı altında kalan hükümet kanadı da Brüksel'de bulunan Avrupa Konseyi'ne Ocak 2003'de bir not göndermiş ve bu not ile herhangi bir Avrupa Birliği antlaşması veya belgenin Polonya hükümetinin ahlaki ve insan hayatını korumayı ilgilendiren konulardaki düzenlemelerine zorluk çıkarmayacağı veya müdahalede bulunmayacağı noktasında garanti istemiştir. Hükümet sözcüsü Michal Tober, bu nota verilecek cevabın Avrupa Birliği'ne karşı olan kesimlerin (Radio Maryja, Nasz Dziennik vb.) diğer vatandaşları AB'ye girişin sonuçları ile ilgili yanlış yönlendirmelerinin önüne geçeceğini belirtmiştir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 141). Çünkü bu grubun savunucuları Polonya'nın gerçek hümanizm değerlerine sahip olması ve bütün insanların yaşamlarına değer vermesi ile Avrupa'ya ve dünyaya örnek teşkil ettiğini belirtmekte, AB'nin dikte edeceği herhangi bir kararın Avrupa'nın sahip olduğu ahlaki bozulmuşluğu öne sürerek Polonya'ya girmesini reddetmektedir (Mazurkiewicz, 2001, s. 78).

Polonya'nın AB'ye girmesinden sonra da bu tartışmalar sona ermemiştir. Avrupa'nın ahlaki bozukluğu ile ilgili olarak diğer bir tartışma konusu olan aynı cinsiyet arasındaki ilişki 18 Ocak 2006'da tekrar Polonya'da gündeme gelmiştir. Avrupa Parlamentosu bu tarihte homofobi ile ilgili olarak tavsiye niteliğinde bir karar yayınlamış, bu karar içerisinde cinsel tercihleri sebebiyle insanların ayrımcılığa maruz kalmaması gerektiği ve üye devletlerden bu konuyla ilgili iç düzenlemeye gitmesi beklenildiği belirtilmiştir. Beklenen şekilde Polonyalı piskoposlar tarafından bu karar, Polonya Kilisesi içerisinde de homoseksüel ilişkilerle ilgili tartışmalar yaşandığından dolayı hem kişisel hem de kurumsal olarak hoşgörü ile karşılanmamıştır. Polonya Ekümenik Konseyi Avrupa Parlamentosu'nun bu kararını hem insanlık hem de aile kavramlarını tehlikeye atması nedeniyle eleştirmiştir. Her ne kadar üye devletler için uygulanması zorunlu olmayan bir karar olsa da, AB ülkeleri üzerinde bu şekildeki kararların psikolojik bir baskı oluşturduğunu ve hükümetin böyle bir düzenlemeye gitmesi durumunda Polonya'nın temel değerlerinden uzaklaşılacağı anlamına geleceğini belirtmiştir (Machaj & Zielińska, 2013). Piskopos Pieronek de AB'ye üyeliğin Polonya Katolik Kilisesi'nin sahip olduğu kimliğinin, insanların evanjelik şevkinin, ahlaki uzlaşma

arzusunun kaybolmasına neden olacağını belirtmiştir. Ona göre Avrupa materyalist bir yaşam tarzına sahiptir ve ahlaki değerlerden yoksundur. Bu nedenle de sınırların kaldırılması ile birlikte bozuk Avrupa mentalitesi Polonyalıların zihnine oldukça hızlı bir şekilde akın etmekte ve insanlarda ahlaki tahribat riski oluşturmaktadır (Czaja, 1999, s. 113).

Polonya'nın AB'ye girmesi ile birlikte Katolik Kilisesi'nin karşısına oldukça farklı meydan okuyucu değerler çıkmıştır. Ruhban sınıfı üyelerinin büyük bir çoğunluğu da bu konuya olumlu açıdan yaklaşmış ve sahip oldukları dini misyonlarını yerine getirmek için fırsat olarak görmüşlerdir. Bu doğrultuda Katolik Kilisesi Polonya'nın AB'ye girmesinin, sahip olduğu toplumsal etkinliğin kaybolmasına neden olmasına karşı çıkmıştır. Çünkü bozulmuş ahlak değerleri ile savaşmanın tek yolu olarak kilisenin ve Hristiyanlığın toplum içerisinde etkin olması olarak görmüşler ve ancak bu yolla Polonya'nın ulusal değerlerinin korunabileceğini savunmuşlardır.

Rahiplerin Polonya'nın AB'ye girmesinden önce ne tarz bir düşünce tarzı içerisinde olduğu da bu süreçte oldukça önemlidir. Rahiplere Polonya'nın AB'ye girmesi durumunda Katolik Kilisesi'nin konumu ile ilgili olarak ne gibi değişiklik olur sorusu sorulduğunda Kilisenin rolünün artacağını düşünenler %4 gibi oldukça az bir çoğunlukta kalırken, %62'si rolünde herhangi bir değişiklik olmayacağına inandığını belirtmiştir. Ancak ahlaki konular açısından aynı oranlarla karşılaşmak mümkün değildir. Örneğin Polonya'nın AB'ye girmesi durumunda Kürtaj Kanunu hükümlerinin liberalleştirileceğini düşünenlerin oranı %85, materyalist ve tüketici yaşam tarzının artacağını düşünenlerin oranı %90 olarak karşımıza çıkmaktadır (Radziejowska, 2003, s. 83).

Ruhban sınıfı tarafından AB üyeliği ile birlikte ortaya çıkacağı düşünülen ahlaki tehlikeler temelinde birkaç sonuca ulaşmak mümkündür. İlk olarak ruhban sınıfı üyelerinin oldukça büyük bir kısmı AB'ye üye olmayarak medenileşmenin getirmiş olduğu tehlikelerden kaçınılabileceğini düşünmektedir. İkinci olarak ruhban sınıfı içerisinde %82'sinin AB üyeliğini desteklediği görülürken, aynı zamanda yine yarısı AB ile ilgili tehlikeler olduğuna dikkat çekmektedir (Drzonek, 2006, s. 64). Bu da bize ruhban kesiminin her ne kadar AB'ye girmeyerek tehlikelerden korunulabileceğini belirtse de, Polonya'nın AB'ye üye olması

noktasındaki motivasyonunun Avrupa'yı tekrar ahlaki olarak düzene sokmak, Hristiyanlaştırmak olduğunu göstermektedir. Bu nedenle her ne kadar Katolik Kilisesi'nin ahlaki sebepler nedeniyle AB'ye üyeliğe karşı olduğu belirtilse de, aynı zamanda bu ahlaki sebepleri motivasyon kaynağı olarak dikkate almakta fayda bulunmaktadır.

2.2.1.2. Bağımsızlığın ve Egemenliğin Yitirilmesi

AB üyeliğine karşı olan Polonyalıların ve Katolik Kilisesi içerisindeki grupların ileri sürdüğü diğer bir husus Polonya'nın uzun yıllardır savaşılarak elde edilen bağımsızlığının yeniden kaybolması riskidir. Yabancı kaynakların Polonya topraklarını ve ulusal zenginliklerini ele geçireceği ve böylece ekonomik bağımsızlığın yitirileceği korkusu oldukça yaygın bir hal almıştır. Kilisenin Polonyalı kimliğinin korunması için 2. Dünya Savaşı ve sonrasında komünist yönetim esnasında uzun bir süre vermiş olduğu savaş nedeniyle sahip olduğu korkuları anlamak mümkündür. Ancak Katolik Kilisesi için egemenlik korkusundan ziyade, dini misyonlar daha ağır basmış ve tüm Katolik Kiliselerini tek çatı altında toplayarak ibadetlerin tek bir yapı içerisinde gerçekleşmesini sağlama amacına yönelmeyi tercih etmiştir (Czaja, 1999, s. 113).

Polonya'da hakim olan egemenlik kaygısını belli bir anlamda onaylayan göstergelerden bir tanesi "ulusların Avrupası inşası" fikrinin yerini "bölgesel Avrupa inşası" fikrine bırakmasıdır. Bu noktada oldukça sık bir şekilde Almanlara karşı duyulan korkuların belirtildiği konuşmalar ortaya çıkmıştır. Almanların çok eski zamandan beri sahip oldukları "mitteleuropa[7]" politikasına ve Polonya batı topraklarını elde etme emellerini uygulamaya koyma isteğine halen sahip olduğu farklı çevrelerce dile getirilmiştir. Örneğin Superexpress gazetesinin 23 Nisan 2003 tarihinde yayınlamış olduğu haberde "Alman tarafından çok büyük bir tehlikenin olduğu, çünkü Almanların her daim yaşayacak alan konusunda yetersizlik çektiği" belirtilmiş ve Polonya toprakları üzerindeki mevcut tehdide dikkat çekilmiştir (Bereś & Burnetko, 2009, s. 308). Krzysztof Jasiński "Brüksel'deki gökyüzüne otoban" adlı yazısında Polonya'daki otobanların inşasının dahi her şeyden önce Almanlar için faydalı olacak şekilde planlandığını belirtmiştir. Yine Andrzej Gościak bir köşe

[7] Mitteleuropa, Almanca'da kelime olarak Orta Avrupa anlamına gelirken, aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı esnasında Almanya'nın Orta Avrupa toprakları üzerinde kurmayı planladığı Alman Krallığı politikasına da verilen addır.

yazısında Polonya'nın AB'ye girmesinin Polonya için değil, aksine AB için yararlı olacağını, bu gelişmenin mitteleuropa fikrinin başarısı olarak görülebileceğini ve Polonya'nın AB mallarının bir pazarı, doğuya gidecek mallarının ise bir köprüsü haline geleceğini belirtmiştir. Maciej Giertych "Kimin için Avrupa Birliği?" adlı yazısında AB'ye farklı açılardan yaklaşmış ve devletlerin birleştirilerek yeni bir dünya topluğu oluşturma fikrinin aslen ABD'yi kuran beyaz Anglo-Sakson protestanlar ve dünya ekonomisini kontrol altında tutan Yahudilerin girişimi olduğunu belirtmiştir. Farklı bir yazıda Marian Zaşępa bağımsızlığın kaybedilmesi ile ilgili olarak farklı bir tehlikeye dikkat çekmiştir. AB'nin Avrupa vatandaşlığını yürürlüğe koyması, o ülkede yaşamayan bireylerin herhangi bir ülkede oy kullanmasını sağlamasının yanında, ayrıca birlik üyesi tüm ülkelerin temsilcilerinin organlarını seçme hakkı tanımıştır. Bu nedenle de Polonya'nın siyasetinde Polonyalılar dışında farklı milletlerin de söz sahibi olacağını, egemenliğin tehlikeye gireceğini belirtmiştir (Drzonek, 2006, s. 79).

Polonya'nın AB'ye üye olması ile birlikte toprakları üzerinde egemenliğini kaybedeceğini düşünenler ayrıca AB'yi SSCB ile kıyaslamışlardır. Włademir Bukowski bir yazısında AB ile SSCB arasındaki yapısal benzerliklere dikkat çekmiş, bütün AB üyesi ülkeler için kabul edilmesi zorunlu olan belirgin siyasi görüş, bütün ulusların bir organ içerisinde toplanılmaya çalışılması, ceza bağışıklığı olan Europol, yapı içerisinden çıkma prosedürlerinin var olmaması, yolsuzluk türleri gibi belli başlı özellikler nedeniyle AB'nin bir nevi SSCB'nin kopyası olduğunu belirtmiştir (Bukowski, 2003). Jerzy Podbielski'de Nasz Dziennik dergisinde yayınlamış olduğu "Avrupa Birliğinde Polonya topraklarının sahibi kim olacak?" başlıklı yazısında AB ile SSCB'yi kıyaslamış ve devletlerin statüsünün birbirine çok benzediğini belirtmiştir. Ayrıca bazı resmi belgelerde de AB ile SSCB arasında benzerlik bulunmaktadır. 1977 SSCB anayasasında "toplumsal komünist bir yerel yönetimin gelişeceği sınıfsız bir toplumdan" bahsederken, Maastricht Anlaşması'nda "vatandaşa en yakın olabilmesi adına kararların en alt derecede alınacağı bir Avrupa" dan bahsedilmektedir (Drzonek, 2006, s. 81). Ayrıca birçok karşıt görüşlü kesim Brüksel'in Almanların, Yahudilerin ve Ukraynalıların daha kolay iskan alabilmeleri için Varşova'ya zorlamalarda bulunacağı belirtilmiş, "bir zamanlar Moskova, şimdi de Brüksel" sloganıyla hareket ederek AB'ye entegrasyona karşı olmuşlardır (Bereś & Burnetko, 2009, s. 301).

AB üyeliğine karşı olan kesimler ayrıca bu iddialarını desteklemek için Norveç ve İsviçre gibi ülkeleri Polonyalı vatandaşlara örnek olarak göstermişler ve AB üyesi olmadan da Avrupa kıtasında bulunulabileceğini, bunun da ulus ile devlet açısından herhangi bir negatif yanı olmadığını ispatlamaya çalışmışlardır.

Rahipler arasında Polonya'nın egemenliğine ilişkin kaygının araştırıldığı bir çalışmada, 1998'de rahiplerin %18'inin Polonya'nın egemenliği üzerinde etkisinin olacağını düşündüğü görülürken, bu rakam 2002 yılında %27'ye ulaşmıştır (Bobińska, 2003). Her ne kadar rakam ürkütücü bir orana ulaşmamış olsa da, ruhban sınıfı içerisinde bu derecedeki bir artış da düşündürücüdür. Polonya Katolik Kilisesi AB'ye giriş konusunda hiçbir zaman tek bir sese sahip olamamıştır. AB'yi tanıdıkça Kilise içerisindeki bazı kesimlerin endişeleri (örn. Kilisenin toplumsal gücünün azaltılması vb.) yerini rahatlamaya bırakmış, bazı kesimler ise farklı kaygılara (örn. egemenlik, bağımsızlık, ahlaki bozulmuşluk vb.) sahip olmaya başlamıştır.

2.2.2. Katolik Kilisesi'nin Entegrasyon Motivasyonları

2.2.2.1. 1997 Brüksel Ziyareti

Katolik Kilisesi hiyerarşisinin AB konusundaki görüşleri her ne kadar komünizmin hemen sonrası dönemde ılımlı olarak görünüyor olsa da, bu dönem pek uzun sürmemiş ve kurumsal olarak içerisine girdikçe düşünceleri negatif yönde ilerlemeye başlamıştır. Bu nedenle 1990 ile 1997 yılları arasındaki söylemler genelde sert eleştiri biçimini almıştır. Ancak 1997 yılından itibaren gerçekleşen bir takım olaylar Katolik Kilisesi'nin görüşlerini radikal bir değişikliğe uğratmıştır.

Bu dönüş noktalarından ilki 1997 yılında Katolik Kilisesi ruhban sınıfı üyelerinin COMECE (Comission of the Bishops' Conferences of the European Community)'nin Brüksel'de düzenlediği konferans davetine katılım sağlaması olmuştur. Polonyalı piskoposlar 4-7 Kasım 1997 tarihlerinde Brüksel'e bu kapsamda bir ziyaret gerçekleştirmişler ve AB yapısı içerisindeki en üst kademe yöneticiler (Avrupa Parlamentosu başkanı, Avrupa Komisyonu Yönetici Ofisi şefi vb.) ile buluşma şansı yakalamışlardır. Bu gerçekleştirilen ziyaret Polonyalı rahiplerin ve piskoposların önceki süreçlerde sahip olduğu önyargının kırılmasında

oldukça yardımcı olmuştur (Kucharczyk, 2013, s. 43). Brüksel ziyareti siyasi bir karaktere sahip olmamış ve piskoposlar konferansa özellikle AB'nin üst kademe yöneticilerinin din konusundaki yaklaşımlarını öğrenmek amacıyla katılım gerçekleştirmişlerdir (Machaj & Zielińska, 2013). Polonyalı piskoposların buluşmuş olduğu bütün siyasetçiler onlara Avrupa entegrasyonunun amacının ülkelerdeki ulusal kimliğin ortadan kaldırılması olmadığının garantisini vermişler ve değerlerin entegrasyonun gerçekleşmesi adına kaçınılmaz olduğuna AB'nin son yıllarda çok daha fazla inandığını belirtmişlerdir. Piskoposlar Brüksel'den döndükten sonra yapmış oldukları konuşmalarda "artık korkmuyoruz" ifadeleri daha sık duyulmaya başlamıştır. Çünkü bu yapılan toplantı bir anlamda Polonyalı piskoposlara AB'nin her bir üye devletin ulusal, kültürel ve dini kimliğinin muhafaza edilmesine büyük önem verdiğini göstermiştir. Aynı zamanda piskoposlar Brüksel'de Polonya'nın Avrupa kıtasındaki demokratik sürecin gelişiminde oynadığı rolün takdir edildiğini de görmüşlerdir (Mazurkiewicz, 2001, s. 83). Başpiskopos Henryk Muszyński bu ziyaret ile ilgili olarak yapmış olduğu bir konuşmada, ziyaretin AB'nin rolü ve gerekliliğinin idraki noktasında çok yardımcı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Birlik içerisindeki ahlak ve etik konularında ilginin daha da arttığını, bu sayede de piskoposların AB'nin ileri gelen kişileri ile yararlı diyaloglar içerisinde bulunabileceğini belirtmiştir. Piskopos Pieronek de toplantı ile ilgili olarak Birliğin bütün üyelerinin ulusal, kültürel ve dini kimlikliklerini korumaya dikkat ettiğini, bu nedenle de Polonya ruhunun ve ulusal kimliğinin kaybolacağı endişesinin artık yersiz olduğunu belirtmiştir (Czaja, 1999, s. 114).

Fakat bu yaklaşıma Polonya Katolik Kilisesi içerişinde görev yapan bütün ruhban sınıfı tarafından sıcak yaklaşılmamıştır. Örneğin AB'ye girişe başından beri karşıt bir görüş sergileyen Nasz Dziennik ve Radio Maryja gibi yayınlar eleştirilerine yine devam etmişler ve bu toplantının sonuçlarından memnun olmamışlardır. Polonya Ekümenik Konseyi de Polonya içerisinde herhangi bir iç çatışmaya meydan vermemek ve medyanın yanlış anlamalarının önüne geçmek amacı ile Brüksel ziyaretinin hemen sonrasında Piskoposluğun AB'ye giriş konusundaki görüşlerini belirtir bir resmi açıklama yapmamıştır. Ancak bu şekilde bir açıklamanın yapılmaması, Polonya Ekümenik Konseyi tarafından konunun ihmal edildiği anlamına gelmemektedir. Piskoposluk sözcüsü, AB'ye giriş konusunun Konsey içerisindeki toplantıların birçoğunda kendisine yer bulduğunu

belirtmiştir. Ancak Piskoposluğun kurumsal olarak konumunu belirtmesi 2002 yılını bulmuştur (Machaj & Zielińska, 2013).

Polonyalı piskoposlar AB içerisindeki siyasetçilerin yanında ayrıca diğer üye ülkelerin Katolik Kilisesi içerisindeki ileri gelen kişiler ile de görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu tür bilgi ve tecrübe değişimi Polonyalı piskoposları, Avrupa yapısına dahil olduktan sonra ülkelerinde yine bağımsız ve güçlü bir konuma sahip olacağına ve ulusal kimliğin yok olması gibi bir tehlikenin var olmadığına ikna etmiştir (Kucharczyk, 2013, s. 43).

Brüksel ziyaretinden sonra özelde piskoposların ve kurumsal olarak Katolik Kilisesi'nin Avrupa konusundaki konuşmalarının tonu oldukça değişim göstermiştir. "Avrupa'ya girmeli miyiz?" sorusunun sorulduğu ortam geride kalmış, bunun yerine "AB içerisinde ne şekilde işlev görmeliyiz?" sorusu sorulmaya başlanmıştır. Polonya bu şekilde kendisine yeni bir misyon yüklenmiş ve Hristiyanlık ruhunun sekülerleşmiş Avrupa toplumuna tekrar döndürülmesi için ulusların havarisi rolünü üstlenmiştir.

2.2.2.2. Papa II. John Paul'un Söylemleri ve Mesihçilik Anlayışı

Polonya'nın AB'ye giriş sürecinde inananların ve özellikle Polonya Katolik Kilisesi hiyerarşisinin fikirlerini şekillendiren en önemli etken Papa II. John Paul'un söylemleri olmuştur. Her ne kadar Papa 1990'lı yıllarda Polonya'ya gerçekleştirmiş olduğu ziyaretlerde AB'yi ahlaki olarak yozlaşmış, kürtaja izin vererek kendi çocuklarını ve geleceğini katleden bir ülkeler birliği olarak lanse ettirmiş olsa da, sonraki süreçlerde bu fikirlerini değiştirmiş ve Polonya'yı AB'nin bu ahlaki yozlaşmasına çözüm getirebilecek seçilmiş bir millet olarak görmeye başlamıştır. Polonya'nın Avrupa'daki bozulmuşluktan kurtuluşu simgelediği ve Hristiyanlığın seçilmiş kahramanı olarak görüldüğü bu anlayış edebi metinler ve diğer birçok kaynakta "mesihçilik" olarak adlandırılmıştır. Fakat Polonya Katolik Kilisesi'nin ve Papanın bu süreçte sahip olduğu yeni tutum önceden sahip olunan ve ruhban kesiminin çoğunluğu tarafından benimsenen tutuma göre oldukça büyük farklılıklar içermiştir.

Papa II. John Paul fikirlerini pozitif yönde şekillendirmeye başladıktan sonra özellikle Polonya'nın AB içerisindeki olası varlığına oldukça büyük ümitler

bağlamıştır. Polonya'nın hem devlet hem millet olarak ruhani yönden zengin bir ülke olduğuna ve bununda Avrupa kıtasında yer alan bütün devletlerde huzurun ve güvenliğin sağlanmasına büyük katkısı olacağına inanmıştır. Papa, Katolik Polonya'nın AB içinde önemli bir pozisyona sahip olacağına inanmış, bu bağlamda başta her ne kadar ahlaki çöküntü içerisinde olan bir toplum olarak görse de, sonraki süreçte destek verdiğini açıkça dile getirmiş ve bu yönde de her daim Polonya Katolik Kilisesi'ni AB'ye olumlu bakması için yönlendirmeye çalışmıştır (Delong, 2011). Yani kısacası Papa Polonya'yı Avrupa devletleri içerisinde Katolik değerlerin ve geleneklerinin savunucusu olarak görmüştür.

Katolik Kilisesi ve Papa, Polonya'nın Avrupa'da hüküm süren manevi çöküntünün sorumluluğunu üstlenmesi ve Avrupa'ya tekrar manevi değerlerini kazandırması, kaybolmuş olduğu kimliğini tekrardan elde etmesi için destek vermesi gerektiği konusunda büyük bir inanca sahip olmuştur. Polonya Papa'nın gözünde Avrupa konusunda çok önemli bir konuma sahip olmuş, yapmış olduğu açıklamalarda Polonya'nın gelişim yolunun doğal olarak Avrupa'dan geçtiğini, bu nedenle de diğer ülkelerle birlik oluşturması ve onları şekillendirmesi gerektiğini belirtmiştir (Markowska, 2011, s. 140).

Polonya'nın ve Polonya Katolik Kilisesi'nin fikirlerini değiştirdiği kırılma anlarından en önemlisi 1998 yılında Polonyalı piskoposların Vatikan'a gerçekleştirmiş olduğu "Ad Limina" ziyaretinde onlara hitaben II. John Paul'un gerçekleştirmiş olduğu konuşmadır. Katolik Kilisesi hiyerarşisi ve piskoposlar her beş yılda bir Roma'ya, Papa'ya bireysel olarak ziyaret gerçekleştirebilmek, bölgelerinde gerçekleştirilen faaliyetlerin bir anlamda raporunu verebilmek ve İsa'nın tebliğ ve irşad görevinde ona yardımcı olan on iki havariden ikisi olan Petrus ile Pavlus'u ziyaret etmek için bir gezi düzenlemek zorundadır. Bu ziyaretler esnasında Papa ruhban sınıfının ileriki süreçlerde hangi hususlara daha dikkat etmesi gerektiği ile ilgili olarak konuşmalar gerçekleştirmektedir. Polonyalı piskoposlar Vatikan'a uzun bir süre boyunca Ad Limina ziyaretinde bulunmamışlardır. Çünkü aslen Polonyalı olan II. John Paul kendisi 1979'da Papa olmasından itibaren Polonya'ya düzenli bir şekilde ziyaret gerçekleştirdiği için piskoposlar devamlı bireysel olarak buluşma fırsatına sahip olmuşlar ve Vatikan'a tekrar ziyaret gerçekleştirme gereksinimi hissetmemişlerdir. Polonya Katolik Kilisesi Ad Limina ziyaretini uzun bir sürenin ardından ilk defa 1993 yılında ve

sonrasında 1998 yılının başında üç grup halinde gerçekleştirmiştir. Papa II. John Paul, üçüncü grubun gerçekleştirmiş olduğu ziyarette Polonya'nın AB'ye girişi ile ilgili görüşlerini açıklamış, kültürel açıdan AB entegrasyonunun ne anlama geldiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Burada Papa, AB entegrasyonunun yalnızca ekonomik ve materyalistik çerçeve ile sınırlı kalmaması gerektiğini, çağdaş Avrupa'nın Hristiyan ataları tarafından günümüze kadar getirilen dini mirasının korunması ve gelişimi için Polonya'nın AB'ye girişinin oldukça büyük bir önem arz ettiğini, tam anlamıyla birleşmiş bir Avrupa'ya olan yolun halen uzak olduğunu ve bunun yalnızca ortak bir ruh (Hristiyanlık) ile başarılabileceğini, birleşmiş Avrupa'nın yapıtaşını oluşturan ögenin asırlardır onun varlığını koruyan İncil ve Hristiyanlık olduğunu belirtmiştir (Drzonek, 2006, s. 68). Yani Papa burada açık bir şekilde Polonya'nın AB'ye girmesi fikrini desteklediğini dile getirmiş ve Avrupa devletlerinin bir araya gelerek birlik oluşturmasından Polonyalı Katoliklere büyük bir sorumluluk düştüğünün altını çizmiştir. Onun için Hristiyanlık, Avrupa devletleri arasında bir harmoni kurulabilmesi adına bina inşasındaki kiremitlerin arasında olduğu gibi Avrupalı devletler arasında harç görevini üstlenecek ve bir daha yıkılmamasını sağlayacaktır.

Papa Ad Limina ziyareti esnasında gelen üçüncü gruba yine şu şekilde seslenmiştir (Mazurkiewicz, 2003):

> *"*Avrupa derin bir şekilde inançlı olan ve Hristiyan kültüründen gelen Polonya'ya ihtiyaç duymaktadır. Bu Polonya'nın Avrupa'ya hizmet edebileceği ve hizmet de etmesi gereken en temel husustur. Uzun yıllar boyunca özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında büyük acılara katlanan milletimizin Avrupa'ya katabileceği çok şey bulunmaktadır. Ve her şeyden önce bunlar sahip olduğu Hristiyan gelenekleri ve zengin dini tecrübeleridir… Polonya laik bir kültür anlayışının getirilmesine, dini değerlerden gelen geleneklerin atılarak yerine sınırsız bir tüketim toplumu oluşturulmasına çabalayan çağdaş medenileşme eğilimine karşı direnerek ayakta kalmak için içindeki sahip olduğu gücün farkında olmalıdır.*"*

Papa'nın bu sözlerinden üç önemli sonuç çıkarmak mümkündür. İlk olarak Papa için Polonyalı Katolikler Avrupa'nın ortak manevi değerlere sahip topluluk olabilmesi için önemli bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Zaten ilerdeki yıllarda da Katolik Kilisesi temsilcileri Polonya'nın AB'ye girmesini destekler nitelikteki hitabetlerinde Papa'nın altını çizdiği dini misyonları ön plana çıkarmışlardır. İkinci olarak Papa Polonya'nın AB'ye girişini bir açıdan tarihi bir yükümlülük olarak görmüştür. Kilisenin bu süreçte pasif bir tutum sergilememesi gerektiğini ve

bundan da önemlisi, sürece doğrudan katılması ve Birliğin temellerinin aslen ne olduğunu hatırlatacak bir öğretmen olması gerektiğini belirtmiştir. Üçüncü olarak ise Papa, Batı Avrupa'dan gelen mevcut tehlikelere dikkat çekmiş, ancak bu tehlikelerin AB'nin kendisinden değil medenileşme ile birlikte geldiğinin altını çizmiştir. Yani AB Papanın gözünde medenileşmenin getirmiş olduğu tehlikelerden arındırılması gereken ve bu süreçte Kiliselerin önemli bir rol oynayacağı bir ülkeler topluluğu halini almıştır.

Papa'nın söylemleri yalnızca Ad Limina ziyaretinde yapmış olduğu konuşma ile sınırlı kalmamıştır. 1999 yılının Haziran ayında Polonya'ya gerçekleştirmiş olduğu son hac ziyaretinde parlamentoya da uğrayarak bir konuşma yapmış ve Vatikan'ın Polonya'nın AB üyeliğinin arkasında olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Papa burada Polonya'nın geçmişten sahip olduğu ve Hristiyanlık kökenlerinden gelen değerleri, özgürlük, güvenlik ve uluslararası işbirliği gibi çağdaş düşünceler ile birlikte harmanlayarak birleşmiş Avrupa'ya getireceğini, bu tür harmanlamanın Avrupa'nın gelecek yapısı için önemli bir yapıtaşı olacağını belirtmiştir (Stadtmüller, 2002, s. 37).

Yine 2003 yılında, AB'ye giriş referandumunun gerçekleşmesinin iki ay öncesinde Polonyalı 20 bin hacının Vatikan'a hac ziyaretinde bulundukları zaman onlara Polonya'nın daima Avrupa'nın bir parçası olduğunu ve bu ortak Hristiyan değerlere dayanan topluluktan bugün de kendisini ayıramayacağını, Avrupa'nın Polonya'ya ve Polonya'nın da Avrupa'ya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Son olarak ise AB'yi tanımlamak için geçmişte Lehistan ile Litvanya Krallıklarının tek bir millet, tek bir din, tek bir hazine ve tek bir kral altında hareket etmek için birleştiği ve Lehistan – Litvanya Krallığı olarak bilinen Lubelski Birliği'ne atıf yapmış, AB'nin geçmişte kurulan bu birlik kadar önemli olduğunu belirtmeye çalışmıştır (Bereś & Burnetko, 2009, s. 301).

Papa'nın ve dolayısıyla da Katolik Kilisesi'nin AB'ye olan bu yaklaşımı neticesinde ruhban sınıfı içerisinde karşıt görüşe sahip olan kesimler Papa ile ters düştüğü görüntüsünü vermemek adına sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Netice olarak da 2003 yılında gerçekleştirilen referandumda %77,45 evet oyu ile Polonya AB'ye girmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Kwaśniewski'de referandum sonrasında

sonuçlarla ilgili olarak gerçekleştirmiş olduğu konuşmasında ilk teşekkürünü Katolik Kilisesi'ne yapmıştır.

2.2.3. Avrupa Birliği Anayasa Yapım Çalışmalarında Katolik Kilisesi'nin Rolü

AB'nin en temel yapı taşının Hristiyanlık olduğunu düşünen Vatikan ve Polonya Katolik Kilisesi AB anayasa çalışmaları esnasında anayasanın giriş metninde Avrupa'nın Hristiyan mirasına ve Tanrıya atıf yapılması için oldukça büyük çaba göstermiştir. Bu çaba yalnızca Vatikan ve Polonya ile sınırlı kalmamış, diğer Katolik Kiliseleri de bu sürece müdahil olmuşlardır.

AB anayasası içerisinde Tanrı'dan ve dini ögelerden bahsedilmemesini savunan kesimler, bu tarz bir yaklaşımın agnotistler ve inanç sahibi olmayan bireylere karşı hoşgörüsüzlüğe neden olacağını ifade etmişler, Hristiyan mirası ifadesinin yerine "ruhsal miras" şeklinde bir formül bulmuşlardır. Anayasa çalışmaları esnasında Polonyalı siyasetçiler probleme" Polonya çözümü" olarak adlandırdıkları Hristiyanlığın Avrupa'nın ortak dini olduğunu ifade ettikleri bir çözüm yolu getirmeye çalışmışlardır. Polonya içerisindeki mevcut araştırmalara bakıldığında da halkın %41'inin AB anayasasının giriş kısmında Hristiyanlığa atıf yapılmasının gerekli olduğunu düşündüğü görülmüştür (Burdziej, 2005, s. 171-172).

Polonya piskoposluğu 2002 yılında "Entegrasyon Sürecinde Polonyalı Rahipler" başlıklı bir bildiri yayınlamış ve bu bildirisinde Avrupa'nın gelecekte kabul edilecek olan anayasasında Tanrıya, anne rahmindeki yaşamın korunmasına, yalnızca kadın ve erkek arasında olmak üzere evlilik haklarına saygı gösterilmesine özellikle atıf yapılması yönünde beklentilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca ruhban sınıfı üyeleri bu anayasa içerisinde özellikle dini özgürlüklere ve Kiliselerin yasal konumları ile ilgili olarak düzenlemelere yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Markowska, 2011, s. 143).

Fransa eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing AB anayasası taslağı oluşturulması için 13 kişiden oluşan bir komisyon görevlendirmiş ve bu komisyon 16 maddeden ve önsözden oluşan ilk taslağını 6 Şubat 2003'de duyurmuştur. Oluşturmuş oldukları taslak eski Yunan ve Roma'da gelişen insani değerleri,

aydınlanmanın prensiplerini ve Fransız Devrimi esnasında savunulan hakları kabul eden bir önsöz yayınlamış, Hristiyanlıkla ilgili herhangi bir atıfta bulunmamış ve yalnızca ufak bir yerde "dini miras" ibaresine yer vermiştir. Tanrı ve Hristiyanlık ile ilgili olarak önsözde herhangi bir ifade bulunmaması ve özellikle eski Yunan ve Roma'dan açık bir şekilde bahsedilmesi, Avrupa'daki Hristiyanların tepkisini çekmiş ve İrlanda, İspanya, İtalya, Polonya'dan insanlar kıtanın Hristiyan mirasından açıkça bahsedilmesi konusunda taleplerini iletmişlerdir. Komisyonun anayasa taslağını açıklamasından sonra Vatikan Radyosunun yöneticisi olan Kardinal Roberto Tucci içerisinde Tanrı'nın bulunmadığı bir anayasanın "sağduyuya, akla karşı bir suç" ve Avrupalılar için rahatsız edici olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan anayasanın içerisinde dini ögelere yer verilmemesi gerektiğini savunan gruplar ise taslak metnin yeterince seküler olmadığını ve anayasa içerisinde tüm üye devletler için "kilise ile devletin ayrılığı ilkesinin" yer alması gerektiğini belirtmişlerdir. Yine bu gruplar Hristiyan mirasına yapılacak olan herhangi bir atıfın Avrupa'nın inşasında yer almış olan diğer inanç sahiplerinin katkılarını göz ardı edeceğini belirtmişlerdir (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 141).

Yayınlanmış olan taslak Polonya cephesinde ciddi bir tepki uyandırmış, Polonya Piskoposluğu bu durumdan büyük bir rahatsızlık duymuştur. 2003 yılının Ağustos ayında Polonya Ekümenik Konseyi bir bildiri yayınlamış ve bu bildiride Papa II. John Paul'un öğretilerine atıf yaparak hem Avrupa'nın hem de Polonya'nın tarihi tecrübelerinin göz önüne alınması ve bu ahlaki krizin çözülmesi yönünde yollar aranması yönünde talepte bulunmuşlardır. Kilise hiyerarşisi bu konuda ayrıca dönemin İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi'ye de konunun önemini belirttiği bir mektup göndermiştir. Piskoposlar anayasa içerisinde Avrupa'nın geleceğinin inşasında önemli bir rol oynayacağından dolayı Hristiyan mirasın ve manevi temellerin göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Yine 2004 yılında hazırlanan nihai metin ile ilgili olarak Avrupa'nın kültürel, dinsel ve hümanist mirasından bahsedilmesi ve dinsel ifadesinin ne anlama geldiğinin açıklanmaması sebebiyle Polonya Ekümenik Konseyi çalışmayı yapan komisyonu kınamış ve AB'nin tarihi gerçekleri ile Avrupalıların yüzyıllardır büyük bir çoğunluğunun dini olan Hristiyanlık bilincinin kasıtlı olarak çarpıtıldığını belirtmiştir (Machaj & Zielińska, 2013). Katolik Kilisesi ve dindar Polonyalıların baskıları neticesinde dönemin Cumhurbaşkanı Kwaśniewski AB anayasası içerisinde Hristiyanlığa

ekstra bir atıf yapılması için talepte bulunmuştur (Byrnes & Katzenstein, 2006, s. 141).

Polonya Katolik Kilisesi içerisinde 2002 yılında yapılan bir anket çalışmasına göre anayasa ile ilgili görüşlere bakıldığında da, %98 gibi oldukça büyük bir orandaki rahibin AB anayasası içerisinde Avrupa'nın Hristiyan kökenleri ile ilgili atıf yapılmasının çok önemli olduğunu belirttiği görülmüştür (Radziejowska, 2003). Bu oran ruhban sınıfı için anayasa içerisindeki atıfın ne derecede önemli olduğunu bizlere göstermektedir.

2.3. Ruhban Sınıfının Komünist Gizli Servisi ile İşbirliği

Polonyalıların düşmanlara karşı uzun yıllar boyunca beraber savaş yürüttüğü Katolik Kilisesi içerisinde komünist gizli servisi (SB – Służba Bezpieczństwa) ile işbirliğinde bulunan ruhban sınıfı üyelerinin olduğuna ilişkin tartışmalar son dönemde Polonya gündemini meşgul eden önemli konulardan bir tanesi olmuştur. Rahiplerin ve piskoposların bilgi sızdırdığı ve bu şekilde kendisine menfaat sağladığı şeklindeki iddialar Papa II. John Paul'un yaşamda olduğu süreç boyunca örtbas edilmiştir. Papa'nın bu suçlamalara karşı barikat rolünü üstlendiğinin en önemli göstergesi de, ölümünden hemen sonra 2005 yılının Nisan ayında, 1998 yılında kurulmuş olan IPN'nin (Instytut Pamięci Narodowej – Milli Hatıra Enstitüsü) İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok rahibin Naziler ile işbirliğine gittiğini belirttiği bir rapor yayınlaması olmuştur. Bu rapor 1979'da Vatikan'da görevli olan bir rahibin 1980'li yıllar boyunca gizli servise Papa'nın aktiviteleri ile ilgili ne şekilde bilgi verdiğini gün yüzüne çıkarmıştır.

Polonya Ekümenik Konseyi bu bilgilerin gün yüzüne çıkmasından sonra 2006 yılının Mart ayında komünist dönemde görev yapan ruhban sınıfının en az yüzde onluk bir kısmının gizli servise bilgi sağladığını kabul ettiği bir bildiri yayınlamış ve özürlerini bildirmiştir. Dönemin Kraków Başpiskoposu olan Stanisław Dziwisz inananların ve özellikle de ruhban sınıfının işbirliği neticesinde mağdur olan bireylerin bu olaylar nedeniyle kiliseyi terk etmemesini rica etmiş ve Polonya Katolik Kilisesi'nin gerektiğinde kurumsal arşiv kayıtlarını açmaya her daim hazır olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte Dziwisz işbirliği faaliyetlerinde bulunan rahip ve rahibelerin işbirliğini ortaya çıkarmak için bir komisyon görevlendirmiştir. Bu

komisyon ortaya çıkarmış olduğu işbirliği olaylarının dışında, gizli servis tarafından suçsuz konumda olan ruhban sınıfı üyelerinin dosyalarına bilgi sızdırdığı şeklinde bilgi içeren hileli belgeler yerleştirildiğini keşfetmiştir (Ramet, 2014, s. 30).

Ancak diğer yandan da Başpiskopos Dziwisz işbirliği iddialarının araştırılmasına yönelik yapılan girişimleri engellemeye çalışmıştır. Bunun en iyi örneğini o dönemde Kraków Piskoposluğu çatısı altında görev yapan rahip Tadeusz Isakowicz Zaleski oluşturmaktadır. Dziwisz yakınlarının gizli servis ile işbirliği yaptığını bildiğinden dolayı tehditkar bir biçimde Zaleski'nin araştırmalarını sona erdirmesi gerektiğini belirtmiştir. Zaleski araştırmalarına başladığı süreçte Kilise hiyerarşisinin üst kademelerine ne yapması gerektiği ile ilgili bir mektup yazmış ancak tatmin edici herhangi bir cevap alamamıştır. Farklı bir kardinale bu konu ile ilgili ne yapması gerektiğini sorduğunda da, kardinal o ana kadar elde ettiği dökümanları sobaya atarak imha etmesini belirtmiş ve bu tür bilgilerin kimseye yararlı olmayacağını çünkü genç neslin tarih ile pek fazla ilgilenmediğini belirttiği bir cevap vermiştir. Polonya Ekümenik Konseyi yöneticisi piskopos Józef Michalik'e de konuyla ilgili bir mektup yazan Zaleski, yalnızca bir cümlelik üstü kapalı bir cevap elde edebilmiştir. Kraków Piskoposluğunda görev yapan rahipler Zaleski'ye eski olayları eskide bırakması ve çalışmalarına ara vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. 2006 Haziran'da ayrıca Piskoposluğa çağrılmış ve kamuya dönük açıklama yapmasının o andan itibaren yasaklandığı kendisine bildirilmiştir. Ancak gelen baskılar neticesinde Başpiskopos Dziwisz daha fazla dayanamamış ve Zaleski'ye araştırmalarına devam etmesi için tekrar izin vermiştir. Ancak bu izni verirken Zaleski'den özellikle geçmişte rahipler arasında homoseksüel olayları ile ilgili herhangi bir tartışmaya girmemesi ricasında bulunmuştur. Zaleski ilerleyen süreçlerde bu konu ile ilgili olarak Piskoposluğun aslında işbirliği iddialarından değil, kilise içerisindeki homoseksüel eğilimlerin ortaya çıkmasından korktuğunu belirtmiştir (Terlikowski, 2012). Zaleski IPN içerisindeki dökümanlar arasında uzun bir süre geçirdikten sonra edinmiş olduğu bilgiler doğrultusunda birkaç kitap yazmış ve bunlarla Polonya'da oldukça büyük ses uyandırmıştır. İlki "Księży wobec opieki" (Hizmetteki Rahipler) ve ikincisi "Chodzi mi tylko o prawdę" (Yalnızca doğrunun peşindeyim) kitaplarının basımından sonra Kilise üst kademesi tarafından birçok sözlü ve fiziksel saldırıya maruz kalmıştır. Lublin Başpiskoposu Józef Życiński ve Katowice Başpiskoposu Damian Zimon kitabın

amacının doğruyu aramak değil, aksine kasıtlı olarak Tanrının ismini kötülemek olduğunu belirtmişlerdir (Ramet, 2014, s. 33).

Diğer bir önemli olay 2006 yılında Varşova Başpiskoposu olan Kardinal Glemp'in emekli olmasından sonra yaşanmıştır. Glemp'in görevinden ayrılmasından sonra, Lubelski Katolik Kilisesi'nin eski rektörü ve 1999 ile 2006 yılları arasında Płock Başpiskoposluğu yapan Stanisław Wielgus 6 Aralık 2006 tarihinde Papa XVI. Benedictus tarafından Varşova Başpiskoposu olarak atanmıştır. Wielgus'un Başpiskoposluğa Kardinal olarak atanmasından iki hafta sonra "Gazeta Polska" gazetesinin "büyükşehirin sırlı tarihi" başlıklı makalesinde Wielgus uzun yıllar boyunca komünist gizli servise "Adam" gizli kodu ile hizmet etmekle suçlanmıştır. Gazeta Polska'nın editörü Tomasz Sakiewicz, Wielgus'un komünist dönemde gizli servisin en önemli işbirlikçilerinden bir tanesi olduğunu belirtmiştir. Başpiskopos Wielgus ise pasaport almak için uğraştığı yıllar olan 1970'lerde birkaç defa gizli servis ile konuştuğunu kabul etmiş ancak bilinçli bir şekilde gizli servis ile işbirliği yaptığı şeklindeki suçlamaları reddetmiştir. Bu haberin üzerinden uzun zaman geçmeden 4 Ocak 2007 tarihinde "Rzeczpospolita" gazetesinde IPN'nin dökümanlarından fragmanlarına yer verilmiş ve Wielgus'un işbirliğinde bulunduğu iddialarının temelsiz olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeplerden dolayı Wielgus, 7 Ocak 2007 tarihinde resmi olarak Varşova Başpiskoposluğuna Kardinal olarak atanmasına saatler kala bu görevden geri çekilmek zorunda kalmıştır (Sowiński, 2013).

Yaşanan bu tartışmalar neticesinde kilisenin sahip olduğu etkinlik ve prestij sarsıntıya uğramış ve halk nezdinde kurumsal güvenilirliği büyük bir oranda sorgulanır hale gelmiştir. Katolik Kilisesi hiyerarşisi de bu iddialara karşılık nezdinde kurumsal olarak işbirliği yapılmadığı ve dönemin şartları gereğince bazı rahiplerin bu tarz faaliyetlerde bulunmak zorunda bırakıldığı şeklinde cevap vermiştir. Ancak her halükarda, halkın uzun yıllar boyunca kurtulmak için canla başla savaş verdiği bir düşman ile, kendi cephesinde yer alan ve sırt sırta mücadele ettiği ruhban sınıfının işbirliği yapması insanların kilise kurumuna olan güvenini doğal olarak büyük bir ölçüde azaltmıştır.

2.4. Katolik Kilisesi ve Medya Ağı

Polonya Katolik Kilisesi siyaset ve toplum içerisindeki aktif rolünü sürdürebilmek adına özellikle medya araçlarından oldukça etkin bir şekilde faydalanmıştır. Kilise 1989 sonrası yaşanan siyasi değişimden sonra demokratikleşme hareketinin getirdiği güç ile birlikte kitle iletişim araçları üzerindeki etkisini artırmaya çabalamıştır. Önceki süreçte her ne kadar yazılı medya yolu ile halka seslenmeye çalışsa da, 1989 yılında ilk defa Katolik yayın yapan radyo ve televizyon kanalları açılmaya başlamıştır. 1991 yılında bakanlık izni ile kurulan yayınlardan bir tanesi de Radio Maryja'dır. Yalnızca kendi sahip olduğu iletişim araçlarını genişletmek ile yetinmemiş, ayrıca diğer bütün medya kaynaklarının Hristiyan değerlerine saygı çerçevesinde yayın yapması yönündeki girişimlerinde de başarılı olmuş, hükümeti bu konuda hukuki düzenleme yapmaya zorlamıştır.

Katolik medya 1989 sonrasında siyasi ve toplumsal içerikli olayların tartışıldığı en önemli alanlardan birisi olmuştur. Siyaset noktasında kendisinden söz ettiren Katolik yayınlardan en önemlileri ise Radio Maryja radyosu ve Nasz Dziennik dergisi olmuştur. Radio Maryja, Baba Rydzyk olarak anılan Tadeusz Rydzyk tarafından 1991 yılında Toruń şehrinde kurulmuş olan, varlığını dinleyicilerinin vermiş olduğu bağışlarla sürdüren; AB, NATO, liberalleşme karşıtı görüşlere sahip ve dini yayınlar, haberler, yorumlar, müzikler yayınlayan bir medya kuruluşudur. Dinleyici kitlesinin %70'ini 60 yaş üstü Polonyalı vatandaşlar oluşturmaktadır. Radio Maryja genellikle fundamentalist bir söylem tarzı benimsemiş ve yayınlarındaki içeriklerinde barındırdığı anti-semitizm ile insanların dikkatini fazlasıyla çekmiştir. Hatta bu nedenle Başpiskopos Henryk Muszyński Radio Maryja'yı Fransa'da yayın yapan ve ırkçı söylemleriyle tanınan Jean-Marie Le Pen ile kıyaslamış olsa da, Rydzyk aynı tarzdaki yayınlarını sürdürmeye devam etmiştir. Nasz Dziennik dergisi de Radio Maryja'ya benzer bir şekilde 1999 yılında Tadeusz Rydzyk'un katkılarıyla kurulmuş olan ve Katolik profilde yayınlarını sürdüren yazılı medya araçlarından bir tanesidir. Bu dergi de özellikle Polonya'nın AB'ye giriş sürecindeki söylemleriyle dikkat çekmiş ve Polonyalıların genel görüşünün olumlu yönde şekillendiği süreçte dahi AB'yi destekler nitelikteki bir makale yayınlamamıştır.

Adı geçen bu yayınlar gerçekleştirmiş oldukları koyu Katolik söylemlerle, seçimlerde gerçekleştirmiş oldukları müdahalelerle Katolik Kilisesi hiyerarşisi içerisinde dahi rahatsızlık uyandırmıştır. 2002 Ekim'de Kardinal Glemp Radio Maryja'nın yayınlarındaki dozajı ayarlayamaması nedeniyle Varşova'da yayınlanmasına yasak getirmiş ancak yine de Varşova'dan sinyal alınmaya devam etmiştir. Glemp ayrıca Varşova sınırları içerisinde Piskoposluğa bağlı alanlarda radyonun etkinliklerine ve para toplama faaliyetlerini engelleyecek bir bildiri yayınlamıştır (Bayır, 2013, s. 109). Yine 2008 Şubat'ta sahip oldukları dini hiyerarşide Rydzyk'ın bir üst konumunda olan Baba Ryszard Bozek, Radio Maryja'nın bir reforma ihtiyacı olduğunu ve yayınlarını kimseyi dışlamadan sürdürmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Başpiskopos Sławoj Leszek Głódź ve Józef Michalik'de yayınları dolayısıyla Radio Maryja'yı açıkça eleştiren Kilise temsilcileri arasındadır (Ramet, 2014, s. 40-41).

Bu yayın kuruluşları sahip oldukları sert söylemlere ve Katolik Kilisesi hiyerarşisinden aldıkları ciddi eleştirilere rağmen sahip oldukları dinleyici/okuyucu kitlesini ve bu bireyler üzerindeki etkilerini neredeyse hiç kaybetmemişlerdir. Yakın bir tarih olan 2011 yılında yapılan araştırmada Polonyalıların %7'sinin haftada birkaç defa düzenli bir şekilde ve %6'sının da ara sıra dinlediği görülmüştür (Grabowska, 2011). Radio Maryja'nın özellikle 1997 seçimlerinde sağ kanat bir parti olan AWS'nin seçimleri kazanmasındaki rolünü göz ardı etmek mümkün gözükmemektedir. Radio Maryja AWS içerisine kendi milletvekili adaylarını yerleştirmiş ve seçimleri kazandıktan bir yıl sonra seçilen bu milletvekilleri AWS partisinden ayrılarak, kendilerinin parlamentoda Radio Maryja'nın vekilleri olduklarını belirtmişlerdir (Kilp, 2002, s. 35). Radyo Maryja ayrıca Polonya'nın AB'ye giriş sürecinde referandumda Polonyalıların hayır oyu kullanmaları yönünde propagandalar yapmış, AB karşıtı bir politika sergilemiş, Kwaśniewski'nin Cumhurbaşkanı seçilmemesi için uğraşmış ve seçildikten sonra da bunun protesto edilerek Anayasa Mahkemesi'ne götürülmesi için dinleyicilerinden talepte bulunmuş, kürtaj konusunda özgürlükçü yasal düzenlemeleri engellemeye çabalamış, Anayasa referandumunda içeriğinde Tanrı'ya ve Hristiyan değerlere yeterince atıf olmaması ve anne karnındaki yaşamın korunması ile ilgili hüküm içermemesi nedeniyle hayır denilmesi için dinleyicilerini yönlendirmeye çalışmıştır.

Polonya içerisindeki bireysel faaliyetleri yürüten yayın kuruluşları dışında Katolik Kilisesi'nin de resmi olarak sahip olduğu bazı medya araçları bulunmaktadır. Kilisenin 1989 sonrası dönemde siyasi ve toplumsal arenadaki başarılarından en büyüklerinden bir tanesi de medya içerisindeki etkinliği olmuştur. 1997 yılı itibariyle Katolik Kilisesi kısa sürede 10 haftalık dergi, 11 iki haftada bir yayınlanan dergi, 65 adet üç ayda bir yayınlanan dergi, 14 altı aylık ve 43 yıllık olarak yayımlanan derginin sahibi olmayı başarmıştır (Lisicka, 2002, s. 212). Ayrıca bunun yanında bölgesel Kilise yönetimlerinin sahip olduğu radyo ve televizyon kanalları da bulunmaktadır. Ancak en büyük başarıyı yapmış olduğu baskılar neticesinde 1992 yılında hükümeti diğer yayın organlarının Hristiyan değerlere ve inananların dini duygularına saygı çerçevesinde yayın gerçekleştirmesi yönünde hukuki düzenleme yapması yönünde ikna etmek ile elde etmiştir. Bu şekilde sahip olmadığı iletişim kanallarının da kendisine muhalefet olmasının önüne geçebilmiştir.

SONUÇ

1989 yılında Polonya'da komünizmin yıkılması ile birlikte ortaya çıkan siyasal dönüşüm neticesinde Katolik Kilisesi, bu yaşanan değişim öncesinde sahip olduğu toplumsal gücü ve itibarını kullanarak toplumsal - siyasal nitelikli konular üzerinde etkili olup olmaması gerektiği noktasında bir ikileme düşmüştür. Ruhban sınıfının aklını bu süreçte kısa bir süre de olsa, kilisenin Polonyalıların toplumsal hayatını ve dolayısıyla da bunun aracı olarak siyaseti etkilemeye yönelik girişimlerde bulunmasının mı, yoksa komünist hükümetin baskısı altında sivil toplumun varlığını korumak için vermiş olduğu mücadele neticesinde başarı ile demokratik düzene geçildikten sonra artık evanjelik misyonlarına geri dönmesinin mi daha iyi olacağı sorunu meşgul etmiştir. Ancak bu ikilem fazla uzun sürmemiş ve kilise 1989 sonrası demokratik düzene oldukça siyasallaşmış bir şekilde girmiş, Polonya toplumu ile siyasetini etkilemek için elindeki bütün güçleri kullanmayı tercih etmiştir. Komünizm sürecindeki asıl müttefiki olan sivil toplum ile bağlantılarını devam ettirerek asıl görev alanı olan bireylerin dini yaşamlarına odaklanmak yerine, birincil ilişkilerini devlet hiyerarşisi ile kurmaktan kendisini geri alamamıştır. Katolik Kilisesi hiyerarşisi, toplumsal ve siyasal yaşamda etkin olmasına sebep olarak, Katolik sivil toplum hareketini temsil eden kuruluşların kendi aralarında organize olmayı başaramadığı ve bu nedenle 1989 sonrası dönemde de Katolik

bireylerin haklarını korumak için sorumluluk üstlenmek zorunda kalmış olduğu şeklinde açıklama getirmeye çalışmıştır.

Katolik Kilisesi'nin bu dönemde etkilemek istediği ve oldukça da başarılı olduğu en temel konu kürtajın yasaklanması olmuştur. Katolik öğretinin, çocuğun anne rahminde oluşum anından itibaren hayatının sonlandırılmasını günah sayması ve bu konuya Polonya asıllı Papa II. John Paul'un özellikle ehemmiyet vermesi nedenleriyle Katolik Kilisesi demokratik düzende ilk olarak bu konunun üzerine yoğunlaşmayı tercih etmiştir. Bu çabaları neticesinde de parlamento tarafından halka herhangi bir görüş sorulmadan kürtajın oldukça katı kurallarla sınırlandırılmasını sağlamıştır. Bugün resmi rakamlar incelendiğinde de Avrupa'da en düşük kürtaj oranının Polonya'da olduğu görülmektedir.

Kilisenin ikinci olarak önem verdiği konu komünist hükümet tarafından adım adım devlet okullarından kaldırılan din eğitimi dersinin okulların müfredatlarına tekrar sokulması olmuştur. Özellikle din eğitimi dersinin okul müfredatlarına girmesi sürecinin ne şekilde gerçekleştiği incelendiğinde kilisenin siyasetçiler üzerinde ne derecede güç sahibi olduğu dikkat çekmektedir. Kilise hiyerarşisinin baskısına dayanamayan Milli Eğitim Bakanlığı okulların başlamasından hemen sonra kamuoyunun görüşünü almadan ve değerlendirmesine dahi fırsat vermeden, parlamentonun yetkisini gasp ederek yayınlamış olduğu bir talimatname ile din eğitimi dersini devlet okulları müfredatına sokmuştur. Bu örnek kilisenin etki sahibi olmasının yanında, bilhassa bu etki kurma girişimlerinde ne derecede başarıya ulaştığını da bizlere göstermektedir.

Diğer bir tartışma konusu devlet okullarındaki cinsellik eğitiminin okullardaki ders müfredatlarına girmesi olmuştur. Katolik öğretiye göre bu tarz bir eğitimin yerinin yalnızca aile olması ve ebeveynlerin inançlarına göre çocuklarını eğitme hakkının elinden alınmaması gerektiğinden, devlet okullarındaki olası bir cinsellik eğitimi kilise için tehdit olarak görülmüştür. Bu nedenle her ne kadar hükümet tarafından cinsellik eğitimi okullara ders olarak konulmuş olsa da, baskıları neticesinde bunun kaldırılmasını ve bu eğitimin yalnızca "Aile Yaşamına Hazırlık" adı altında yapılmasını sağlamıştır.

Din hizmetlerinin finansmanı konusu da toplum içerisinde tartışma yaratan ve kilisenin gücünü kullanmaya çalıştığı alanlardan bir tanesi olmuştur. 1950 ile 2014 yılları arasında kilise fonu başlığı altında devletten belirli bir ödeme alan Polonya Katolik Kilisesi, 2014 yılında bu fonun halkın eleştirileri neticesinde kaldırılması ile birlikte tekrar finansman konusunda savaş vermiş ve sonuç olarak da bireylerin vermiş olduğu gelir vergilerinin belirli bir oranının kendisine aktarılmasını sağlamıştır. Kilise fonu ile kıyaslandığında daha yüksek rakamlara ulaşan bu fon, halkın büyük bir çoğunluğunun tepkisini çekmiş, yürürlüğe giren bu ödemenin kaldırılması için halk imza toplayarak hükümetten kaldırılmasını talep etmiştir. Ayrıca kilise komünist hükümetin kendisinden aldığı taşınmaz malların iadesi konusunda da savaş vermiş, devlet tarafından "mal varlığı komisyonu" nun kurularak kaybetmiş olduğu gayrimenkullerin oldukça fazlasının kendisine verilmesini sağlamıştır. Bu iade sürecine ayrıca birçok yolsuzluk karışmış ve iade neticesinde kilisenin olması gerekenden çok daha fazla mal varlığına sahip olması sebebiyle halk tepki göstermiştir. Doğrudan finansman kaynaklarının yanında ayrıca kilise dolaylı yollardan da kendisine mali ayrıcalık sağlamayı ihmal etmemiş, birçok vergiden kendisinin muaf tutulmasını sağlamıştır.

Kilisenin kurumsal olarak tam kapsamlı bir şekilde katılım gerçekleştirdiği diğer bir önemli süreç Polonya'nın Avrupa Birliği'ne katılım müzakereleri olmuştur. Bu süreçte kilise hiyerarşisi görüşleri bakımından ikiye ayrılmıştır. Her ne kadar başlangıçta bütün ruhban sınıfı Polonya'nın AB üyeliğine yozlaşmışlık ve dini sebepleri öne sürerek karşı çıkmış olsa da, sonraki süreçte yaşanan Brüksel ziyareti ve Papa II. John Paul'un söylemlerinde olumlu yöne kayma yaşanması sayesinde büyük bir kesim üyeliğe olumlu bakmaya başlamıştır. Halkın görüşleri de kilisenin görüşleri doğrultusunda değişim göstermiş, başlangıçta üyeliğe karşı çıkanların oranı yüksek olsa da, bu oran kilisenin kurumsal yaklaşımı ve Papa'nın özellikle Polonyalı hacı adayların yapmış olduğu konuşmalar neticesinde gün geçtikçe düşmüştür.

Polonya Katolik Kilisesi 1989 sonrası süreçte oynamış olduğu aktif rolünü özellikle medya içerisinde edinmiş olduğu güç sayesinde korumaya devam etmiş, diğer medya kanallarını da şekillendirme girişimlerinden geri durmamıştır. Bu girişimlerinde başarıya ulaşan kilise kurumu, bütün medya kaynaklarının Hristiyan

değerlerine saygı çerçevesinde yayın yapması yönünde hükümet tarafından hukuki düzenleme yapılmasını sağlamıştır.

Kilisenin etki alanı oluşturmaya çalıştığı konuların kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirilmesini sağlamasının en önemli yollarından bir tanesi de siyasi yaşamdaki aktif katılımı olmuştur. Özellikle cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinde halkı doğrudan – dolaylı yollardan yönlendirmeye yönelik söylemlerde bulunmaktan bazı dönemlerde söylemlerini yumuşatmış olsa da hiç bir zaman vazgeçmemiş, yönetimde kendi isteklerini en kolay şekilde yerine getireceğini düşündüğü adayların varlığını desteklemiştir. Ayrıca kendisine Polonya içerisinde ayrıcalık tanıyan Konkordat'ın incelemeye tabi olmadan hükümetin değişmesine çok az bir süre kala imzalanmasını ve yeni anayasanın içerisinde Tanrıya – Hristiyanlığa atıf yapılmaması, anne karnındaki yaşamın korunması ile ilgili hükümleri tatmin edici bulmaması nedeniyle, kısmen de olsa, kendi istekleri doğrultusunda şekillenmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak, Polonya Katolik Kilisesi komünist hükümet altında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerini, yaşanan siyasi değişim sonrası demokratik düzene geçilmesinin ardından biraz daha temposunu artırarak devam ettirmeyi tercih etmiş ve bu nedenle kendisini bir anda siyasi – toplumsal nitelikli konular ile mücadele ediyor olarak bulmuştur. Katolik Kilisesi, çıkarlarını ilgilendiren konuların halkın tepkisini alma pahasına ve birçoğunda bireylerin değerlendirmelerine fırsat dahi vermeden kendi talepleri doğrultusunda şekillenmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Grzelak - Polonya, 7710/02 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Dördüncü Daire 11 22, 2010).

Anderson, J. (2009). Din ve demokratikleşme: Polonya ve Rusya deneyimlerinden alınan dersler. G. Elçik (Editör), *Din ve demokrasi*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği, s. 85-98

Bayır, Ö. E. (2013). *Polonya dış politikasında atlantikçilik avrupacılık ikilemi.* İstanbul: Derin Yayınları.

Bereś, W., & Burnetko, K. (2009). *Nasza historia 20latRP.pl 1989-2009.* Warszawa: Świat Książki.

Bobińska, L. K. (2003). *Duchowieństwo parafialne a integracja Europejska.* Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

Boguszewski, R. (2012). *Zmiany w zakresie wiary i religijności polaków po śmierci Jana Pawła II.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Borecki, P. (2012). *Respektowanie polskiego konkordatu z 1993 roku - wybrane problemy.* Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

Bukowski, W. (Nisan, 2003). *Kapitalizm Republika*. Web: http://www.kapitalizm.republika.pl/ue/bukowski.html adresinden 20 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.

Burda, K. (Mart, 2015). *Wyprowadzić religię ze szkół*. Web: http://polska.newsweek.pl/lekcje-religii-a-lekcje-etyki-czy-religia-powinna-byc-obowiazkowa-,artykuly,359659,1.html adresinden 17 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Burdziej, S. (2005). Religion and politics: religious values in the Polish public square since 1989. *Religion, State & Society, 33*(2), 165-174.

Byrnes, T. A., & Katzenstein, P. J. (2006). *Religion in an expanding europe.* New York: Cambridge University Press.

Candan, K. (2014). 1989 yuvarlak masa görüşmelerinden günümüze çeyrek asır Polonya Cumhuriyeti'nde yarı-başkanlık sistemi. H. Y. Kaya (Editör), *Karşılaştırmalı hükümet sistemleri yarı-başkanlık sistemi*, Ankara: TBMM Basımevi, s. 99-171.

Casanova, J. (2006). Religion, European secular identities and European integration. K. Michalski (Editör), *Religion in the new Europe*. Budapest: Central European University Press, s. 23-45

CBOS. (1991). *Rola Kościoła w kampanii wyborczej.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

CBOS. (1992). *Religia a szkoła komunikat z badań BS/298/34/92.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

CBOS. (1995). *Wybory prezydenckie a opinia Episkopatu Polski.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

CBOS. (1996). *Kwestie Ideologiczne: Prywatyzacja, Bezrobocie, Aborcja, Konkordat.* Centrum Badania Opinii Społecznej. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

CBOS. (1996). *Ratyfikacja konkordatu w opinii społecznej.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

CBOS. (1998). *Opinie o potrzebie wychowania seksualnego w szkolach.*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

CBOS. (1999). *Młodzież o życiu seksualnym.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

CBOS. (2013). *Religia i kościół w przestrzeni publicznej.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Chełstowska, A., Druciarek, M., Kucharczyk, J., & Niżyńska, A. (2013). *Relacje państwo-kościół w III Rp.* Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

Clarke, P. (2012). *Din sosyolojisi yaşadığımız dünya.* (Çev. İ. Çapcıoğlu) Ankara: İmge Kitapevi.

Czaja, J. (1999). Polish Church and European integration. *Yearbook of Polish European Studies, 3*, s. 107-120.

Czekański, M. (2000). *Chrześcijanin wobec wyborów politycznych.* Kraków: Wydawnictwo "M".

Daniel, K. (Ocak, 1995). The church-state situation in Poland after the collapse of communism. *Birmingham Young University Law Review, 1995*(2), s. 401-419.

Darda, M. (Mart, 2015). *Kościół sam zapłaci za lekcje religii? Chodzi o 1,2 mld zł... Web:* http://www.polskatimes.pl/artykul/3794427,kosciol-sam-zaplaci-za-lekcje-religii-chodzi-o-12-mld-zl,id,t.html adresinden 2 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.

Davie, G. (2005). *Modern Avrupa'da Din.* (Çev. A. Demirci) İstanbul: Küre Yayınları.

Delong, M. (2011). Stanowisko papieża Jana Pawła II wobec integracji europejskiej. *Polityka i Społeczeństwo*(8), s. 37-44.

Derczyński, W. (2005). *Aborcja, edukacja seksualna, zapłodnienie pozaustrajowe.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Drozdowski, R. (2012). Demokratyczne Społeczeństwo Obywatelskie w Polsce w obecnych warunkach funkcjowania państwa, J. Baniak (editör). *Religia i Kościół w społeczeństwie demokratycznym i obywatelskim w Polsce między losem a wyborem*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych, s. 23-37

Drzonek, M. (2006). *Między integracją i europeizacją-Kościół Katolicki w Polsce wobec Unii Europejskiej w latach 1997-2003.* Kraków: Księgarnia Akademicka.

Duda, D. (Nisan, 2012). *Access to abortion in Poland legal issue within political context.* Rotterdam: Erasmus University, Health Economics Policy and Law

Dudek, A. (1997). *Pierwsze lata III Rzeczpospolitej 1989-1995. Zarys historii politycznej Polski.* Kraków: Wydawnictwo GEO.

Dudek, A. (Mart, 2015). *Syllabusy do religii? MEN ich nie kontroluje, choć lekcje religii finansuje państwo*. Web: http://natemat.pl/137737,syllabusy-do-religii-ministerstwo-edukacji-narodowej-nie-ma-nad-nimi-zadnej-kontroli-choc-lekcje-religii-finansuje-panstwo adresinden 15 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Dziennik Ustaw. (Nisan, 1992). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych. *(36)*, s. 590-592.

Dziwisz, M. (2009). Dylematy świeckości państwa i ich wpływ na edukację w Polsce. *Forum Myśli Wolnej*(42), s. 11-17.

Ertit, V. (2014). *Sekülerleşme dinden uzaklaşmanın hikayesi.* Ankara: Liberte Yayınları.

Fałkowska, M. (1994). *Stosunek społeczeństwa polskiego do konkordatu.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny. (2013). *20 lat tzw. ustawy antiaborcyjnej w Polsce.* Warszawa: Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny.

Feliksiak, M. (2007). *Opinie o nauczaniu religii.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Feliksiak, M. (2008). *Religia w systemie edukacji.* Centrum Badania Opinii Spolecznej. Warsazawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Gdula, M. (2010). Kohabitacja i Sojusz. Polityka i Kościół. A. Ostolski (editör). *Kościół, Państwo i Polityka Płci*. Warszawa: Heinrich Boll Stiftung, s. 66-74

Grabowska, M. (2011). *Dwadzieścia lat Radia Maryja.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Grabowska, M. (2013). *Religia i Kościół w przestrzeni publicznej.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Heinen , J., & Portet, S. (2009). *Religion, politics and gender quality in Poland.* United Nations Research Institute for Social Development . Berlin: Heinrich Böll Stiftung.

Hipsz, N. (2011). *Między Kościołem a lokalem wyborczym o politycznym zaangażowaniu księży.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Jażdżewski, L. (Mart, 2015). *Czy religia w szkole jest potrzebna?*. Web: http://polska.newsweek.pl/-tomasz-lis-na-zywo-czy-religia-w-szkole-jest-potrzebna-,artykuly,360140,1.html adresinden 15 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Jędryszka, D. (Ekim, 2012). *Odmówili aborcji Agacie z Lublina. Wygrała w Strasburgu, dostanie odszkodowanie*. Web: http://www.dziennikwschodni.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20121030/LUBLIN/121039934 adresinden 4 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Józefowska, A. (2009). *Jak naprawdę wygląda edukacja seksualna w Polsce?* Warszawa: Ponton.

Józefowska, A. (Mart, 2014). Aspiryna trzymana kolonami czyli o edukacji seksualnej w Polsce. Warszawa: Ponton.

Karaca, K. (Mayıs, 2012). *Polonya'da yılda 180 bin kaçak kürtaj*. Web: http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25353864/ adresinden 5 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır

Karboński, A. (1994). *The National Council for Soviet and East European research.* Los Angeles: University of California.

Kilp, A. (2002). *Religion enters politics: the process of politicization of religious issues in four post-communist countries.* Yüksek Lisans Tezi, Department of Political Science, University of Tartu, Tartu.

Kluzowa, K., Palus, J., & Wronicz, J. (2011). Edukacja seksualna w Polsce na tle wybranych krajów Europejskiej. *Wychowawca*(6), s. 24-27.

Konieczny, G., & Sokoluk, W. (2005). Seks... to też młodzi ludzie. *Remedium*, s. 22-23.

Köylü, M. (2014). Polonya'da din-devlet ilişkisi ve din eğitimi. M. Köylü, & İ. Turan (Editörler). *Karşılaştırmalı Din Eğitimi* (s. 171-190). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kraśko, P., Durczok, K., Wiśniewska, K., Nęcek, R., Mrożek, A., & Król, B. (2011). *Bitwa o kościół.* Kraków: Wydawnictwo Salwator.

Krukowski, J. (2009). Podstawy prawne finansowania działalności instytucji Kościoła Katolickiego i innych związków wyznaniowych w Polsce na początku XXI wieku. *OL PAN*, s. 55-63.

Kucharczyk, J. (2013). *Opinie polaków na temat wybranych aspektów relacji państwo-kościół w przestrzeni publicznej.* Polska: Instytut Spraw Publicznych.

Kulczycki, A. (1995). Abortion policy in Postcommunist Europe: the conflict in Poland. *Population and Develepment Review, 21*(3), s. 471-505.

Kuroń, J., & Żakowski, J. (1997). *Siedmiolatka czyli kto ukradł Polskę.* Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.

Łaciak, B., & Szczepankowska, U. (2013). *Analiza podręczników do religii w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz treści religijnych w podręcznikach do języka polskiego w gimnazjach.* Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

Łazarewicz, C. (Kasım, 2010). *Prześwietlamy majątek kościoła*. Web: http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1509032,1,przeswietlamy-majatek-kosciola.read adresinden 1 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.

Lisicka, H. (2002). Rola Kościoła Katolickiego w systemie politycznym Rzeczpospolitej Polskiej. A. Antoszewski içinde, *Demokratyzacja w III Rzeczpospolitej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 199-215

Machaj, Ł., & Zielińska, K. (2013). The institutional Catholic Church in Poland on European integration. *Wrocław Review of Law. Administration&Economics, 3*(1).

Mańkowski, M. (Şubat, 2013). *Pedofilia w Polskim Kościele*. Web: http://natemat.pl/49759,pedofilia-w-polskim-kosciele-prezes-ruchu-ofiar-ksiezy-dla-nas-ofiar-to-nigdy-sie-nie-przedawnia-wywiad adresinden 10 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.

Mariański, J. (2013). *Kościół Katolicki w Polsce w przestrzeni życia publicznego.* Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Markowska, A. K. (2011). Kościół Katolicki w Polsce a Unia Europejska. *Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych*, s. 137-156.

Mazgaj, M. S. (2009). *Church and state in communist Poland - a history 1944-1989.* North Carolina: MacFarland & Company Inc. Publishers.

Mazurkiewicz, P. (2001). *Kościół i Demokracja.* Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.

Mazurkiewicz, P. (2003). Co możemy wnieść do Europy i co od niej otrzymać? *Pastores*(18), s. 20-29.

Miller, S. S. (1997). Religion and politics in Poland: the abortion issue. *Canadian Slavonic Papers, XXXIX(Mart - Haziran)*, s. 63-86.

Ministerstwo Edukacji Narodowej. (Haziran, 2014). *Informacja w sprawie zasad organizowania nauki religii i etyki w roku szkolnym 2014/2015*. Web:

https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/informacja-w-sprawie-zasad-organizowania-nauki-religii-i-etyki-w-roku-szkolnym-2014-2015.html adresinden 13 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Nash, J. (2000). *National political influence and the Catholic Church.* Honors Project, Illinois Wesleyan University, Political Science Department.

Nowicka, W. (Ekim, 2009). *Prawo pod presją Kościoła*. Web: http://www.rp.pl/artykul/380030.html adresinden 02 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Omyliński, J. (Mayıs, 2013). *7 przykładowych pytań do matury z religii*. Web: http://januszomylinski.natemat.pl/62473,7-przykladowych-pytan-do-matury-z-religii adresinden 17 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Ostolski, A. (2010). Nasi okupanci 2.0, czyli jak zdobyć milczącą większość. A. Ostolski (Dü.) içinde, *Kościół, państwo i polityka płci*. Warszawa: Heinrich Böll Stiftung, s. 172-183

Overbeek, E. (2013). *Lękajcie się ofiary pedofilii w kościele polskim mowią.* Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.

Özcan, S. A. (2012). *Rusya ve Polonya'da din, kimlik, siyaset.* Ankara: Küre Yayınları.

Palikot, J. (2014). *Zdjąc Polskę z krzyża.* Warszawa: Wydawnictwo W.A.B.

Polityka. (Temmuz, 2014). *Zmarło dziecko kobiety, której prof. Chazan odmówił aborcji*. Web: http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1585725,1,zmarlo-dziecko-kobiety-ktorej-prof-chazan-odmowil-aborcji.read adresinden 06 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Pudzianowska, D., & Bodnar, A. (Mart, 2007). Wygrana w sprawie Alicji Tysiąc. *Biuletyn Programu Spraw Precedensowych*, 1-2.

Raczyńska, K. (2011). *Skąd wiesz? Jak wygląda edukacja seksualna w polskich domach.* Ponton. Warszawa: Ponton.

Radziejowska, B. F. (2003). Zmiany społeczne i przystąpienie Polski do Unii Europejskiej jako zadanie i wyzwanie dla Kościoła Katolickiego. P. Mazurkiewicz (Editör), *Kościół Katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, s. 61-89

Rakoczy, T. (Eylül, 1997). *Diecezja Bielsko-Żywieckiego*. Web: http://diecezja.bielsko.pl/listy/186,list_w_sprawie_wyborw_parlamentarnych_w_1997_r adresinden 01 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.

Ramet, S. P. (2006). Thy will be done: the Catholic Church and politics in Poland since 1989. T. A. Byrnes, & P. J. Katzenstei (Editörler), *Religion in an expanding Europe.* New York: Cambridge University Press.

Ramet, S. P. (2014). The Catholic Church in post-communist Poland: polarization, privatization, and decline in influence. S. P. Ramet (Editör), *Religion and politics in post-socialist central and southeastern Europe-Challanges since 1989*. London: Palgrave Macmillan, s. 25-52

Roguska, B. (2012). *Opinie o finansowaniu kościóła.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Roguska, B. (2013). *Czy Polacy skorzystają z odpisu podatkowego na kościół.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Spolecznej.

Rynkowski, M. (2008). Polonya. A. Köse, & T. Küçükcan (Editörler), *Avrupa Birliği ülkelerinde din ve devlet ilişkisi*. İstanbul: İsam Yayınları, s. 253-273

Sowa, J. (2015). *Inna Rzeczpospolita jest możliwa.* Warszawa: Grupa Wydawnicza Foksal.

Sowiński, S. (2013). *Obecność Kościoła Katolickiego w sferze publicznej. Demokratycznego Państwa Prawa. Przykład Współczesnej Polski.* Warszawa: Instytut Politologii Uniwersytet Kardinała Stefana Wyszyńskiego.

Spohn, W. (2003). Transformation process, modernization patterns, and collective identies: Democratization, nationalism, and religion in postcommunist

Germany, Poland, and Russia. F. Bönker, K. Müller, & A. Pickel (Editörler), *Postcommunist transformation and the social sciences*. Oxford: The Rowman&Littlefield Publishing, s. 199-219

Stadtmüller, E. (2002). Polish perceptions of the European Union in the 1990s. *Poland and the European Union*. Karl Cordell (Editör), London: Routledge, s. 24-45

Strzeszewski, M. (2002). *Opinie na temat publikacji o Arcybiskupie Poznańskim.* Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.

Suchecka, J. (Nisan, 2014). *Edukacji seksualnej nie ma i prędko nie będzie*. Web:http://wyborcza.pl/1,76842,15851220,Edukacji_seksualnej_nie_ma_i_predko_nie_bedzie___Czekaja.html adresinden 20 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Świerdzewska, I. (Mayıs, 2012). Kościół - Państwo - Finanse. *Niedziela*.

Szymańczak, J. (Ekim, 2002). Wychowanie seksualne w polskich szkołach. *Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz Informacja*.

Şencan, H. (2011). *Bazı Avrupa ülkelerinde din ve devlet ilişkisi.* Ankara: TBMM Basımevi.

Terlikowski, T. P. (2012). *Chodzi mi tylko o prawdę.* Warszawa: Fronda.

Wąsowki, M. (Nisan, 2012). *Lekarze nadużywają klauzulę sumienia?*. Web: http://natemat.pl/9725,lekarze-naduzywaja-klauzuli-sumienia adresinden 04 Ağustos 2014 tarihinde alınmıştır.

Wosicki, P., Zięba, A. (2007). Polska droga do prawnej ochrony dziecka nienarodzonego. Służba Życiu, nr 2, s. 36.

Zagrodzki, W. (2011). *Lekcja religii w szkole nie będzie katechezą*. Web: http://www.katolik.pl/lekcja-religii-w-szkole-nie-bedzie-katecheza,23245,416,cz.html adresinden 14 Nisan 2015 tarihinde alınmıştır.

Zielińska, K. (2013). Religious education in Poland. D. Davis, & E. Mirashnikova (Editörler), *The routledge international handbook of religious education*. London: Routledge, s. 273-280

GAZİ GELECEKTİR...

